

તે રૂપાંક

હોથલ

પદ્મણીની

વાર્તા.

શા. મ. મળાદાસે એકલાવાસ 'મુદ્રણ'.

દીનદે. — અમદાવાદ

— ❀ ❀ —

અ. રૂ. ૧

પ્રત ૨૦૦

— ❀ ❀ —

૧૧ ૧૯૦૦

૧૧ ૧૯૦૦

શ્રીજીવન વિદ્યાવિજય પ્રથમી શા. લોકીલાલ નાથાલાલે
બાંધે 'વીરે કના' પુન આમણ—અમદાવાદ.

કીમત ૦-૧૨-૦.

૫૨૩૦૬

૨૫૨૧૦૧
ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાષ્ટ્ર સંગ્રહ
૧૧૩૦૬

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાષ્ટ્ર વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૧૩૦૬ વર્ગીક •

પુસ્તકનું નામ રોશનપરિણામનાનો

વિષય ૬-૩

૧૧૩૦૬

॥ ઓરમ્ ॥

ઓઢો કેર.

અને

હોથલ પન્નિણી.

—→*←—

પ્રકરણ ૧ લું.

—→*←—

નિગામરાનું અપમાન.

થ

જમાં આવેલા-મંભણાંસરમાં ધલૂપ નામનો
 મોઢો શાખાનો રાગ હોય, તે અભિમાની
 અને પોતાને સર્વોપરિ સાનનો હોય. તેના
 નાજમમાં ધણા જમીનદારો જુદી જુદી
 શાખાના રાજપુતો હતા. તેઓને જમીરો

આપી હતી અને તેના બદલામાં લશ્કરી નોકરી કરવાની હતી.

આ જમીનદારોમાં નિગામરા શાખાનો સંગલુ નામનો
 રાજપુત હતો, તેને ધલુડા સોઢાએ સારો ગીરાજ આપી
 લશ્કરી નોકરીમાં રાખ્યો હતો. જ્યારે જ્યારે લડવાનો પ્રસંગ
 આવતો ત્યારે સંગલુ નિગામરા ધલુડા સોઢાના અંતરક્ષકનું
 કામ કરતો હતો. આવી રીતે વફાદારીથી વહુ વર્ષ નોકરીઓ

ધલુડા સોઢા પાસેથી ધણી પુરસ્કારો મેળવ્યા હતા અને પ્રીતિ સમ્પાદન પણ કરી હતી.

એક વખત ધલુડો પોતાના સરદારોની કચેરી કરીને બેઠો હતો, તેમાં સાંગણુ નિગામરો, બાંભણીયો, સમો વગેરે બેઠા હતા. ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે “હું હવે સર્વોપરી થયો છું. ધણી લડાઈઓ કરીને ધણી રાજાઓને તાબે કર્યા છે. માટે હવે હું રાજા નહિ પણ પાદશાહ છું. માટે મને પાદશાહ તરીકે ઓળખાવવા તમારી સલાહ શું છે?”

આવી આત્મશ્રદ્ધાવાનાં વચનો સાંભળી ખુશમતીઆ હામાં હા કરવા લાગ્યા, પણ સાંગણુ નિગામરાને આ વાત પસંદ પડી નહિ તેથી ઉભા થઈ બે હાથ જોડી બોલ્યો કે, “અમદાતા ! હજી આપ પાદશાહ તરીકે ઓળખાઈ શકો નહિ કારણકે હજી ધણી રાજાઓ જીતવા બાકી છે. માટે પ્રથમ તમામને તાબે કરીને પછી પાદશાહનું ઉપનામ ધારણ કરવાથીજ સર્વમાન્ય થશે તો આપ તેમ કરશો તેવી મારી અરજ છે.”

સાંગણુ નિગામરાની આવી અરજથી ધલુડો સોઢો છેડાઈ ગયો કેમકે સાંગણુ નિગામરા વિરુદ્ધ ધણી દિવસથી ઉશ્કેરણી ચાલતી હતી વિરોધીઓ ધલુડા સોઢાને કહેતા હતા કે “આપ પાદશાહ કહેવાઓ તે સાંગણુ નિગામરો દેખી શકતો નથી. માટે તેને યોગ્ય શીક્ષા થવી જોઈએ. આવી ભંભેરણીથી કાનનો કાચો અને આંખનો બાધવો રાજા ભંભેરાયો હતો, તેમાં સાંગણુ નિગામરાની કચેરી વચ્ચેની અરજથી તેનો વહેમ મજબુત થયો અને ઉશ્કેરાઈ બોલ્યો કે “નિગામરા ! તમને હું આજ દિવસ સુધી મારા વફાદાર સરદાર છો તેમ માનતો હતો પણ તમારું આજનું કચેરી વચ્ચેનું અપમાન એ જતાવે છે કે તમે મારા પ્રત્યે બેવફા

છો માટે હું તમને આજ્ઞા કરું છું કે તમારે મારા રાજ્યની હદ છોડી ચાલ્યા જવું હવેથી ફરી મને મુખ દેખાડશો તો હું તમોને કારાગરમાં મોકલીશ માટે અત્યારેજ ચાલ્યા જાઓ.”

નિગામરો કંઈ બોલવા જતો હતો પણ ધલુડા સોદાએ બોલતો અટકાવી ચાલ્યા જવાને ફરમાવ્યું તેથી અવનત રહેરે ચાલી નિકળ્યો અને પોતાને ઘેર જઈ જઈ આદિને સાથે લઈ ચાલતો થયો. તેને એમ લાગતું હતું કે રાજા મને પાછો બોલાવશે પણ અભિમાનમાં અંધ થએલો રાજા નિગામરાને પાછો બોલાવવા ઇચ્છતોજ નહોતો. તેથી નિગામરાની જગીર પણ ખાલસા કરી નાખી જ્યારે જગીર ખાલસા થવાનીમખખર નિગામરાને પડી ત્યારે અત્યંત ક્રોધે બરાથો પણ અત્યારે બોલવાનો સમય નથી એમ વિચારી ચાલતો થયો.

નિગામરો હવે નિરાધાર સ્થિતિમાં આવી પડ્યો હતો થળ-પારકરમાં રહેવાની જગ્યાની ટીકા કરી ધલુડા સોદાની ધાક હતી તેથી તેને કોઈ રાખવાની દિશાત્ત કરી શક્યું નહી તેથી વિટંબણામાં આવી પડ્યો અને હવે શું કરવું ? તે સુજતું નહોતું વિચારવા લાગ્યો.

નિગામરો વિચારમાં તન્મય થયો હતો તેને ક્યાં જવું, શું કરવું ? તે પોતાના હિચાળા આમળ ઘોડે-સ્વાર થઈ ચાલતો હતો તેવામાં હડીયા વણઝારાની પોઠનો ભેટો થયો. હડીયા વણઝારો તે વખતમાં પ્રસિદ્ધ વેપારી હતો અને પોતાની પોઠોવતી દેશદેશાંતરમાં જઈ વેપાર ચલાવતો હતો. તે સમયમાં બાંબણાસરમાં પણ આવ્યો હતો, ત્યારે સાંમણ નિગામરાને અને હડીયા વણઝારાને સારો પરિચય થયો હતો જ્યારે નિગામરાને જણાયું કે હડીયા વણઝારાની પોઠ છે ત્યારે વણઝારાને મગવા ચિત્ત આકર્ષાયું

તેથી ધીમાને આગળ ચલાવી જ્યાં હઠીયો ધોડેસ્વાર થઈ
ચાલ્યો જતો હતો ત્યાં જઈને મળ્યો નિગામરાએ હઠીયાની
સારી બરદાશ કરેલી હોવાથી જ્યારે હઠીયાએ નિગામરાને
જોયો ત્યારે વ્હાલથી બેટી પડ્યો અને યળ-પારકર છોટી
અહીં સુધી કેમ આવવું પડ્યું? આ પ્રશ્ન પૂછાયો ત્યારે તો
નિગામરાનાં નેત્રોમાંથી અશ્રુપ્રવાહ ચાલવા લાગ્યો, આવું
જોઈ હઠીયો આશ્વાસન આપવા લાગ્યો અને નિગામરાને શું
કુઃખ છે તે જણાવવા માગ્યું એટલે સાંઘણ નિગામરાએ
પોતાની વીતક વાત બધી કહી સંભળાવી અને હવે શું
કરવું? તેવો પ્રશ્ન પૂછ્યો.

હઠીયો—“ જન્મુ! કોઈ વાતે તમારે મુંઝાવું નહિ તમે
મારા બાઈ છે માટે તમે મારા સાથે ચાલો હું કાશ્મીર
તરફ જઈ છું. મારી પોદમાં પુષ્કળ માલ ભરેલો છે તે
ત્યાં વેચી નાખવાનો છે માટે માલની જોડા કિંમત જાદ
જોડા પાંચ પાંચ જાના તમને ભાગના આપીશ
કેમકે તમારા જેવા મુરા રાજપુત મારી સાથે હોય તો મને
મુશીબત પડે નહિ વળી વેપાર વગેરેમાં પણ અનુકુળતા
પડે ” આવી અનુકુળ વાત નિગામરાને પસંદ પડી તેથી
પોદની સાથે ચાલ્યો અને જ્યારે પેઠ કાશ્મીર દેશમાં પહોંચી
ત્યારે વેપાર કરવામાં સાથે જોડાયો, નિગામરો બાલકાસરમાં
રાખીને સરદાર હોવાથી રાજ્યકાર્યમાં કુશળ હતો તેથી વે-
પારના કાર્યમાં કુશળતા મેળવતા મુશીબત પડી નહિ તેથી
હઠીયા વધુદારા સાથે રહી માલ ખપાવવા લાગ્યો. જ્યારે
બધા માલ વેચાઈ રહ્યો ત્યારે સારો નફો મળ્યો. હઠીયા
વધુદારાને કાશ્મીરમાં જનતો માલ ભરવાનો હતો. તેથી
નિગામરાએ પોતાના બાજે આવતા પૈસા લેવા કહ્યું કેમકે
પોતાને જોડતા પૈસા બાજમાંથી આવે તેમ હતા અને તે

પૈસાથી માણસો રાખી ધણુડા સાથેનું વેર લેવાનો ઈરાદો હતો તેથી પોતાના ભાગના પૈસા લઈ સાંઘણુ નિગામરો થર-પારકર તરફ રવાના થયો, અને હઠીયો વણુગ્રાસે ત્યાં રોકાયો.

પ્રકરણ ૨ જી.

હોથલ.

કાશ્મીર પ્રદેશ સૌન્દર્યની મૂર્તિ છે, ત્યાંની સ્ત્રીઓ સૌન્દર્યમાં સર્વોપરી છે. આવા સૌન્દર્યજન પ્રદેશમાં રાજ્યના નજીકનો ભાગત રાજ્યના મોટા રૂદાપર હતો તેને સંતતી કાંઈ ન હોવાથી ચિંતાતુર રહેતો હતો. દૈવચોખે તેને પુત્રીના પ્રસવ થયો તેથી જોશીને બોલાવી જન્માક્ષર કરાવ્યા એટલે જોશીએ જન્માક્ષર બોધને માથું ધુણાવ્યું અને કહ્યું કે આ પુત્રી અવયોગમાં અવતરી છે. માટે તેનું મુખ તેનો પિતા જોશે કે તુરત પ્રાણ ત્યાગ થશે. આવું જોશીનું કહેવું સાંભળી પુત્રીના પિતાએ માણસોને આગા કરી કે આ પુત્રીને લઈને જંગલમાં મુકી આવો. આગા મગતાંજ સેવકો પુત્રીને લઈને જંગલમાં આવ્યા અને રમણીય સ્થળ બોધ અંદન વૃક્ષ નીચે રેશમી રૂમાલમાં વિંટાળી પુત્રીને મુકી કાંઈ પ્રાણી તેની હિંસા ન કરે તેટલા માટે આસપાસ અગ્નિ પ્રદિપ્ત કરી ચાલતા થયા.

સાંઘણુ નિગામરો પોતાની સ્ત્રી અને પોતાના ઘેડા માણસ સાથે રવાના થયો અને ચાલતા જો સ્થળે પુત્રી અંદનવૃક્ષ નીચે મુકેલી હતી ત્યાં આગ્યો. આવી જુને છે તો તુરતની જન્મેલી પુત્રી જોઈ તેથી નિગામરને અનુકમ્પા ઉત્પન્ન થઈ. વળી વિચારવા લાગ્યો કે, આ પુત્રી તેજસ્વિ

જાણાય છે. ગમે તે કારણથી તેના માખાને તજ દીધી હોય, પણ દેખાય છે તો કાંઈ કુલીન, માટે પુત્રી તરીકે મારે હિતરવી. અહીંયાં રહેશે તો કાંઈ કુર પ્રાણી તેનો ખાત કરશે જાવા વિચારથી પુત્રીને લઈ પોતાની સ્ત્રીને સોંપી. તેની સ્ત્રીને કુદરતી વહાલ ઉત્પન્ન થવાથી સ્તનમાં દુધ બરાબર આવ્યું તેથી પોતાનીજ પુત્રી હોય તેમ સ્તનપાન કરાવ્યું.

પુત્રી અતિશય સૌન્દર્યવતી હતી. તેથી સર્વ કાંઈને અત્યંત બહાલી લાગતી. પ્રશ્નિમાના ચન્દ્રની કળાની જેઠે તેનું મુખ સુંદર હતું. તેની લાવણ્યતા અને મધુરતાથી તેના પાલક માતા પિતા અત્યંત પ્રેમથી તેનું લાલનપાલન કરતા હતા. અને પ્રાણીથી અધિક ચાહતા હતા. સાંમણ નિગમ-રાનો ગીરાશ છુટી ગયેલો હોવા છતાં જ્યારે પાલક પુત્રીના હસતા મુખને નિહાળતો ત્યારે ખંધું દુઃખ વિસારી જતો. આ પુત્રી હાથ આવી માટે હોયલ એવા હુલામણા નામથી તેને બોલાવતો. જેમ જેમ પુત્રી મોટી ઉમ્મરની થતી ગઈ તેમ તેમ સૌન્દર્ય તેમજ ગુણમાં વધવા લાગી; અને જતે દિવસે હુલામણાનું નામ હાથલ હતું તેનું હાથલ થયું.

હોથલને અભ્યાસ કરવાની જરૂર જણતાં એક વૃદ્ધ સંન્યાસી અતિથી તરિકે આવેલા તેને રાખ્યા અને હોથલને અભ્યાસ શરૂ કર્યો.

સંન્યાસી વિદ્વાન હતા એટલુંજ નહિ પણ તે સાથે યોગિ પણ હતા, તેથી પોતે યોગ સાધતા. આથી હોથલને પણ વિદ્યાભ્યાસ સાથે યોગ સાધનની સારી સંધિ પ્રાપ્ત થઈ અને પોતાના ગુરૂ પાસે રહી વિદ્યા મેળવવા લાગી.

હોથલનામાં કુદરતની સમ્પૂર્ણ કૃપા હતી. તેથી પોતાના ગુરૂ જે શિષ્યવતા તેવતરતજ પ્રહણ કરી ભેતી. થોડી મુદ્દતમાં તેણે યમાર્થ વિદ્યાભ્યાસ કરી લીધો. તેની સાથે અભ્યા-

રોહણની ક્રિયા અને સત્યાગ્રહનો અભ્યાસ કરવાને યુક્તી નહિ તે નારીભાતિ હોવા છતાં તેનામાં પ્રરોધિત મુશ્કેલી દ્રશ્યમાન થતા હતા અને એક વીરને જાણતા બધા સહયોગી વિશ્વસિત હતા.

પોતાના ગુરૂની સેવા કરવમાં જ નિમગ્ન રહેતી અને પોતાના ગુરૂને ધન્ય માની તેના વચનો બહા વાક્ય પ્રમાણે માનતી.

હોથલના આવા સદ્ગુણથી ગુરૂ પ્રસન્ન થયા અને વિદ્યાભ્યાસ પુર્ણ થયા પછી તેને યોગ ક્રિયામાં પ્રવૃત્ત કરી. અને થોડે થોડે બધી યોગની પ્રક્રિયાઓ બતાવી.

જ્યારે હોથલને યોગ્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું ત્યારે સાંમળુ નિગમરા પાસેથી સન્યાસી મહાત્માએ વિદાય માગી અને તેના સાથે કહ્યું કે, હોથલ શરવીર છે તેમજ યોગણી છે માટે તેને સંપુર્ણ છુટકો રહેવા દેજો તેના કાષ્ઠ પશુ કાર્યની આડે આવશો નહિ. કારણ કે, હોથલે એક આદર્શ આર્થ સ્ત્રી તરીકે પ્રખ્યાત થશે. તેના સર્વ ઉત્તમ ગુણોથી પ્રભાવિત તેની પ્રસંશા થશે માટે તે જ્યાં જ્યાં જવાનો વિચાર કરે, કે ગમે તેવી રીતે વર્તે છતાં તેના પ્રત્યે જરા પણ સંકા રાખશો નહિ.

ગુરૂજનો વિયોગ થશે તેમ માની હોથલનાં ચક્ષુઓ અત્રુ પુર્ણ થયાં કારણ કે માતાને યોગ પ્રક્રિયાઓથી સન્દિની પ્રાપ્ત કરાવનાર અને પોતાનું ઉત્તમ પ્રકારનું જીવન ચક્રનાર હોવાથી તેને ધણું ભાગી આવ્યું હોયલે ધણી આજીવનથી પ્રાર્થના કરી પણ ગુરૂજને આશિષ સાથે કહ્યું કે, હવે તું સુખેથી રહે.

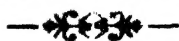
“ ના, ના, ગુરૂજ ! આપના વિના હું ધરી પણ રહી શકીશ નહિ. આપે, મારા ઉપર જે અનુકરણ દર્શાવી એક આદર્શ સ્ત્રી થવાનું શિક્ષણ આપ્યું છે, પણ હજી મારામાં

પણી અપુરુષતા છે. આપ જો મારી પાસે થોડા દિવસ રહો તો અપુરુષતા દૂર થાય. ” હોયલે કાકલૂડી વાણીયો કહ્યું.

“ બેટા ! તું આમ અંધીરી ન થા હવે માફ અરજા નહીં આપ્યું છે, એટલે શ્રીકાશીજી જવાનું છે તને આથી વિશેષ વિદ્યાની આવશ્યકતા નથી મારી અશિષ્ટ છે. ” મુ-રુજીન આજ્ઞા ન ઉલ્લંઘી ચક્રાચ્છે જિવ્યના ધર્મ છે—તેથી હોયલ જાત થઈ અને ગુફ મહારાજ પોતાને ઇચ્છીત રથને મથા.

હોયલ હવે યોગક્રિયા વધારવા લાગી અને હોયલ પરાકુપરમાં એક ગુફા મનાવી ત્યાં યોગ ભાવના કરવા લાગી જેમ જેમ વયમાં વધવા લાગી તેમ તેમ યોગમાં પણ વધવા લાગી અને દિવસોના દિવસો યોગક્રિયામાં રહેવા લાગી.

હોયલ ક્યાં જાય છે, શું કરે છે તે વિષે સાંગજી નિ-મામરો કે તેના પુત્રો વગેરે કાંઈ પણ પુછપરછ કરતા નહિ તેમ તેના માટે કાંઈ પણ શંકા ભાવતા નહિ. પણ ઉલ્ટી રીતે હોયલથી પ્રસન્ન રહેતા. વળી નિમામરો પોતે પોતાના મીરાજ માટે બારવટુ—કરતો હોવાથી પણ હોયલના કાર્ય માટે દેખરેખ રાખતો નહિ. હોયલ હવે પુરું યોગનવયમાં પહોંચી હતી. છતાં કાંઈએ તેના લગ્નની વાત ઉચારી નહતી.

પ્રકરણ ૩ જી.

ઓઢો.

જે હકીકત લખીએ છીએ તે વિક્રમ સંવત ૨૫ ના આશ્વરાની છે. મનાઇ જમને ચાર પુત્રો, તેમાં હોયી સર્વથી મોટો હતો અને ઓઢો જુદો અને તુજો નાના હતા. બધા કરતાં ઓઢો અંચળ અને સૌન્દર્ય યુક્ત હતો તેથી બધા બાપજીનો તેના પર અપુર્વ પ્રેમ હતો બધા તેને માન આપતા

હતા અને તેની કુરાદો પાર ઉતારવા ઉત્સુક રહેતા હતા.

એક વખત ઓદો ચોમાસાની ઋતુમાં પોતાના બચના-
લયમાં નિદ્રાધીન થયો હતો. આ વખતે રાત્રિનો ત્રિપ્રહર મત
હતો અને એજ પ્રહર અવશેષ હતો. તે વખતે કુલાહલ ચ-
વાથી ઓદો એકાએક નિદ્રાનો ત્યાગ કરી જાગી ઉઠ્યો, અને
પોતાના અંગરક્ષકને “ આ શેનો કુલાહલ છે ! તેમ પુછવા
લાગ્યો.

એક અંગરક્ષકે પાસે આવી નમન કરી જવાળ આપ્યો
કે:—“નામદાર આ ચોમાસાની ઋતુમાં ખેડુત લોકો પોતાના
ઢોરોને ચારવા લાઇ જાય છે. તેનો કુલાહલ થાય છે.”

“ અત્યારે ઢોરોને ચરવાથી ફાયદો શું ? ઓદાએ
જવાબમાં પ્રશ્ન પુછ્યો.

“ નામવર ! અત્યારે ઢોરોને ચારો ચારવાથી પ્રુષ્ટિ
મળે છે.” અંગરક્ષકે ખુલાસો કર્યો.

“શું માણસોને આવી રીતે પ્રહર ચાર્યા હોય તો તે
મનજુત થાય ખરા ! ” ઓદાએ ફરી પ્રશ્ન કર્યો.

“ જ હા હજુર ! ” નોકરે જવાબ આપ્યો. ઓદાને
આ સાંકળને ખાતરી થઇ કે, જે મારા રાજપુત્રોને રાતના
ચાર વાગે પૌષ્ટિક ખવરાવું તો તે ખલિષ્ટ થાય અને તેના
જળથી હું આક્રાંત થાઉં. આમ વિચાર કરીને દરરોજ રાત્રિ-
ના ચાર બજે પોતાના સમાન વયના રાજપુત્રોને પાકો
વજેરે ખવરાવવા લાગ્યો. તેથી થોડાજ દિવસમાં રાજપુત્રો
પ્રુષ્ટ થયા.

રાજપુત્રો પૌષ્ટિક ખોરાક આપીનેજ ઓદો નિશ્ચિત
થયો નહતો પણ તે સાથે અંગકસરત પણ કરાવવા ચુકતો
નાહ. સારી પેઠે ખોરાક ખવરાવીને પછી ઘોડેચાર થઇને
જ્યાં સાથે ખુશી હવામાં હતો, ત્યાં પદા ખેલાવતો, બાલા

કેમ નાખવા વગેરે મુદ્દને ઉપયોગી તાલિમ આપતો, અને દસ બજે ઘેર આવી બોજનાદિથી પરવારી, દિવસના દ્વિતીય પહોર પછી મહાભારત, રામાયણ કે શરીરોનાં ચરિત્રો બધા રાજપુત્રો સાથે શ્રવણ કરતો આથી બધા રાજપુત્રોમાં શૌર્ય જોતજોત થયું હતું.

જોડો શરીરે મુદ્દ તેમજ સૌન્દર્ય મુક્ત હતો, તે સાથે તેને વજ્રાશુપણોનો પણ શોખ હતો. તેથી અવનવા ચિત્તા-કર્ષક વસ્ત્રો અને આશુપણો ધારણ કરતો.

જોડાનો મોટો બાઇ હોથી ગાત્રી ઉપર હતો. તેને જોડા ઉપર અત્યંત પ્રેમ હતો. તેથી તેની ઇચ્છાની આડે આવતો નહિ. એટલુંજ નહિ પણ તેની બધી ઇચ્છાઓ પૂર્ણ કરવાને કાળજી રાખતો, જોડો સ્વરૂપવાન શૌર્યવાન શીલવાન સાથે બુદ્ધિવાન હતો. તેથી હોથીજીને રાજકારો-બારમાં પણ બજો ઉપયોગી થઇ ગયો હતો એટલુંજ નહિ પણ રાજ્યનો બધો ભાર પોતાના શીરપર લીધો હતો તેથી હોથીજીને જોડો અત્યંત પ્રિય થઈ પડ્યો હતો.

બ્યારથી જોડો પુખ્ત ઉમરનો થયો હતો ત્યારથીજ પોતાના રાજ્યના દુશ્મનાને વશ કર્યા હતા. તેનો વીરહાસ વાગતી હોવાથી-કાષ્ઠ ધોલાયમઠ ઉપર ચડી આવવા હિમ્મત કરતું નહિ. તેથી પ્રજાને કાષ્ઠ વખત ઉપદ્રવને ભોગ પડતું થતું નહિ, કેમકે જોડાએ પોતાના પ્રૌઢ બાહુમળનો બધા દુશ્મનોને પરિચય કરાવ્યો હતો તેથી બધાના મનમાં જોડાનો ભય પેદા થઈ ગયો હતો.

રાજકાર્યના ધુમ્માએલાં કાકડાં ઉઠેલરામાં જોડાની બુદ્ધિ હોથીજી કરતાં બહુજી સારી હોવાથી પળે પળે જોડાની સલાહનો આવશ્યકતા પડતી તેથી હોથીજીને જોડો બજો પ્રિય હતો. અને પોતે જોડાને પુત્ર પેઠે લાલનપાલન કરતો હતો.

ઓઢાનો એવો નિયમ હતો કે. સંજે પોતાના માતૃતુલ્ય વડિલ બન્ધુ દોથીજના પત્નિ મીણાવતીને પ્રણામ કરવા જતો. ઓઢાનો વડિલ બન્ધુ અને તેના પત્નિ પ્રત્યે માતાપિતા જેવો ભાવ હતો. રાણી મીણાવતી ઓઢા પ્રત્યે વાત્સલ્યભાવ અંતઃકરણથી રાખતી કે કેમ ! તે હાલ કહી શકાતું નથી. ઓઢાને પોતાનો વાત્સલ્યભાવ છે તેમ જતાવતી હતી. તેથી ઓઢાને એમ થતું કે મારાપર બન્ધુ પત્નિનો એક માતાના જેવો પ્રેમ છે. પણ સીના હૃદયને કાણ પારખી શક્યું છે સ્ત્રી કહેરાય છે અબળા પણ તેના હૃદયના ગુપ્ત ભાવો જાણવાને બહા પણ અશક્ત બને છે. કેમકે જ કાને ગએલી વાત ગુપ્ત રહે છે પણ પોતાના મનમાં ગુપ્ત રહેલી વાત બહા પણ જાણી શકતા નથી આવું નીતિકારકતું કહેવું છે. તો સ્ત્રીઓના મનમાં રહેલા ગુપ્તભાવને શી રીતે જાણી શકાય ? કેમકે સ્ત્રીઓનો બાહ્ય દેખાવ રડવાનો હોમ અને બીજાને તે ધાર ધાર રડે છે તેમ જતાવે પણ તેના હૃદયમાં આનંદ હોય તે જાણી શકાય નહિ તેમ બાહરથી હસવાનો ડોળ કરે અને હૃદયમાં ત્રીજુંજ હોય છે. માટેજ ‘ મધુતીષ્ઠિતિ જીહ્વાયે હૃદયેતુ દૃઢાદૃઢમ્ ’ એ પ્રમાણે તેના હૃદયની વાત જાણી શકાય નહિ તેથી અત્યારે આપણે મીણાવતીનો પ્રેમ શુદ્ધ છે કે કેમ ! તે જાણી શકીએ નહિ માટે આપણે તો હાલમાં મીણાવતીનો પ્રેમ શુદ્ધ છે તેમજ જાનવું માટે વખત આવતા સુધી ધીરજ રાખી શું થાય છે તે જોઈએ.

પ્રકરણ ૪ થું.

દોશલની પ્રતિજ્ઞા અને નિશામરાનો સ્વર્ગવાસ.

દોશલને શેઠિ તરફથી થોડા શિક્ષણ સાથે શેઠકિયા પ્રાપ્ત

જમ તે આપણે જાણી જાણીને જીએ પણ હોયજ એટલેથીજ સંતુષ્ટ થઈ નહોતી. તેણે લશ્કરી તાલીમ લેવા માંડી હતી થોડે અડધું હથિયાર કેમ વાપરવાં વગેરે વિવા તેણે થોડા દિવસમાંજ સાધ્ય કરી હતી તેથી પોતાના બોયરામાં જ્યાં માટે થોડેસ્વાર થઈનેજ જતી હતી અને રસ્તામાં આવાં કૂર મિંહોને પોતાની મર્દાંગીથી ઠાર કરતી હતી વળી ધણી વખત લુંટારાઓનો ભેટા થતો. પણ તેને પોતાના આહુત્ય-જથી પરાસ્ત કરોને વિજયી થી હતી તેના સૌન્દર્ય સાથે પરાક્રમની પ્રશંસા પણ ચોમેર ફેલાઈ મઘ હતી. એક સ્ત્રી-જાતીમાં આવું અદ્ભુત પરાક્રમ સાંઝી મનુષ્યો આશ્ચર્ય પામતા હતા.

સાંગણુ નિગામરો ધણુડા સોઢા સામે બારવડું કરતો હતો તેમાં પણ હોયજ ધણુ વખત ઉપયોગી થી હતી. પણ હોયજનો ધણુખટા વસવાટ પોતાના બોયરામાં હોય-થી કાયમ ઉપયોગી થી નહિ વળી ધણુડા સોઢાને તેની મદદ બહુ પસંદ પડતી નહોતી કેમકે વખતે પોતાનો પુત્રી પકડાઈ જાય તો પોતાને જીવને મુશ્કેલી જીવે થાય તેથી તેને સાથે કાઈકે દિવસ લેતો હતો. અને તેથીજ તેના એકાંત નિવાસ માટે આડે આરતો નહિ. પણ જેમ તે એકાંત નિવાસ કરે તેમ સાંગણુ નિગામરો ઇચ્છતો તેથી પણ હોય-થલને પોતાના બોયરામાં એકાંત નિવાસ માટે અનુકૂળતાજ હતી.

સાંગણુ નિગામરો બાંજણાસરના ધણુડા સોઢા સામે બહારવડું કરવા ટોળી બાંધી હતી અને તેથી બાંજણાસરની હાલમાં લુંટારા વગેરે કરતો પણ તેની અમર ધણુડા સોઢા ઉપર કાંઈ થઈ નહોતી. તેની નિગામરો હતાજ થેરો હતા પણ પોતાનો પ્રયત્ન જાળીજ રાખ્યો હતો, તેના મનમાં એવ

હતું કે ધણુડા સોઢા મારા સાથે મુલેદ કરીને મારી જમીર પાછી આપશે પણ તેના જાવટાની કંઈ પણ અપ્રર થતી નથી એવું જોઈને ધણુડા સોઢાની સહો લાવવાનો વિચાર થયો. તે સોઢામાંથી રાણી સાંઠ ધણુડાને બહુજ પ્રિય હતી તે સાંઠ આવે તો ધણુડા તુરતજ સંધી કરે પણ તેવો મોક્ષ મળ્યો નહિ. તેથી તેના અંતઃકરણમાં અતિશય ઉદ્વેગ રચા કરતો હતો.

સાંઠનું નિગામરાની વૃદ્ધ વરખા આવી પહોંચી હતી હવે તેની બધી શક્તિનો લોપ થયો હતો તેથી તેના દુઃખની અવધી હતી દમકદમ ધણુડાના વૈરનો કીડો ડંશ દેતો હતો હવે તેની ચિંતાએ નિગામરાની બધી શક્તિનો લોપ કર્યો, અને સ્થિતિ વશ થયો.

નિગામરાની માંદગી વૃદ્ધિમત્ થવા લાગી અશક્તિને લઈને તેનાથી પોતાની મેળે શર્યામાંથી ઉઠી શકાતું નહોતું પોતાના પાલક પિતાની માંદગીથી હોયલના મનમાં અતિશય ખેદ થવા લાગ્યો તેણે નિશ્ચય કર્યો હતો કે આ વખતની ભયંકર માંદગી અને વૃદ્ધાવસ્થા આ બે કારણોને લઈને મારા પિતાનેક અંત આવે તેવો વૃદ્ધ દ્રઢ થયો હતો તેથી પોતાના બોંધરાનેક શોડા ફિવલને માટે ત્યાગ કરીને નિગામરાની સેવા સુશ્રુષામાં રહેવા લાગી તેને બહુયું કે, હવે પિતાશ્રી સેવાનો જોડલો લાભ લેવાય તેટલો લેવો તે સિવાય બીજે કંપાય નથી આમ નિશ્ચય કરી બધો વખત સેવામાંજ ગાળવા લાગી હવા વગેરે આપવાનું અને બીજું બહુ કામ પોતે જાનેજ કરવા લાગી પણ બહુ બર્ષ ૧ સાંઠનું નિગામરાની માંદગી વધતી મહત્તરે અંતમળ નજીક આવ્યો.

હોયલના મહારાટનો પાર રહ્યો નહિ હવે પોતાના પાલક પિતાનો શોડા વખતમાંજ સંધાને માટે વિદાય થઈ.

એ વિચારે તેનું મગજ ભમવા લાગ્યું પિતા વિયોગ મુર્તિમંતઃ થઈને ચક્ષુ સમક્ષ તરવરવા લાગ્યો. તેને હવે એમ જણાયું કે, પિતાજીને હવે છેલ્લા શ્વાસોજ્જ્વલનના અવશેષ રહ્યા છે.

પોતાનો અંતકાળ નજીક આગ્યો છતાં પોતાનો અંતસ્ક હેતુ સિદ્ધ થયો નહિ. તેથી નિગામરાને બહુજ લાગી આવ્યું તેમાં પોતાનું અપુર્ણ કાર્ય કાંઈ પૂર્ણ કરે તેવું નહિ હેવાથી તેના પરિતાપમાં દિગ્વિસ્થિત વધારો થવા લાગ્યો. તેને પુત્રો તો ત્રણ હતા પણ તેઓમાં એવું શૌર્ય અને સાહસ નહિ હોવાથી વૈર લેવાશે નહિ તેમ નહીં થયું તેથી પોતાનો પ્રાણ જતો નહોતો.

પિતાની છેલ્લી ધડી છે. તેમ જોઈ ત્રણ પુત્રો સમીપ આવીને સાંભળુ નિગામરાને કહેવા લાગ્યા કે:-

“ પિતાજી ! આપના અંતઃકરણમાં કાંઈ પણ ઈચ્છા હોય તે કહો-કારણ કે આપની આ, અવસ્થા બધી ભરેલી છે તેથી આપને આરોગ્ય પ્રાપ્ત થશે તે શંકા જ છે. ”

પોતાના પુત્રોનાં વચનો સાંભળી હોયલ પ્રત્યે જોઈ બેઠા થવાનો પ્રયત્ન કર્યો પણ તેનાથી સ્વતઃ બેઠા થવા જોટલી શક્તિ રહી નહોતી તેથી હોયલે તરત નિગામરાના અસ્તક નીચે પોતાનો કામળ હાથ લઈ બેઠો કરવા મસ્તક ધ્રુવ્ય કર્યું અને તેને બેઠો કરી પાછળ-ટોકા રાખી બેઠી.

નિગામરો શ્વાસ લઈ બેઠવા લાગ્યો કે:-

“ પુત્રો ! તમને પાળી-પોષી મોટા કર્યાં તેના બદલ તરીકે મારે એટલું જ માગવું છે. પણ મને શંકા રહે છે કે “ આટલું બોલતાં શ્વાસ દિગ્વિસ્થિત થયો તેથી બોલી શકાયું નહિ ” ત્રણ પુત્રો અને હોયલની જિજ્ઞાસા વધવા લાગી પિતાજીનું શું કહેવું છે, તે જાણવાને આતુર બન્યા. ”

નિગામરો થી શ્વાસ લઈ ધીમે ધીમે કહેવા લાગ્યો

કે—“ ધલુડા સોઢાએ જે ગારૂં અપમાન કર્યું છે તેનો ડંસ મારા કાળજીને ડોતરી રહ્યો છે. આજીની જીંદગી સોઢા સાથેના વેરનો બદલો લેવામાં જ ગાળી છે. પણ જોઈએ તેવી વેરની વસૂલાત થઈ નહિ, તેથી મારા મનમાં બહુ જ બેદ થયા કરે છે.”

આટલું કહેતા વળી નિગમરાતો શ્વાસ વધવા લાગ્યો. અને પોતાને બોલવામાં અતિશય શ્રમ લાગ્યો હોવાથી વિ-
શ્રાંતિ લેવા બેઠી થઈ. પોતાના પિતાના કહેવાની મનજા
શું છે, તે તેના ત્રણે પુત્રોના સ્વભાવમાં આવી તેથી
ચહેરો નિસ્તેજ થવા લાગ્યો અને એમ પણ થયું કે જે
પિતાજી વેર લેવાની પોતાની પ્રયત્ન બતાવશે તો આપણાથી
તે કાર્ય થઈ શકશે નહિ.

હવે ડાસાનો શ્વાસ જરા ઓછો થયો તેથી બોલવું
શરૂ કર્યું—“ જુવો પુત્રો! તમારી પાસે મારી છેલ્લી વખત
એકજ માગણી છે, અને તે તમે પાર પાડશો તો મારો
આત્મા શાંતિને પામશે, અને તે કાર્ય તમે નહિ માથે લ્યો
તો મારા આત્માને અશાંતિ રહેશે. પણ મારા મનમાં શંકા
રહે છે કે, તમે તે કામ કરવાને શક્તિવાન નથી. તેથી
નાથીપાસ થાઉં છું, અને મારા મનને વિષાદ થાય છે.

પોતાના પિતાના મનનું દુઃખ હોયલના બાળકમાં
બોલું બાળું આગ્યું હતું. પોતાના ત્રણે બંધુઓ નિરૂત્તર રહ્યા
અને તેના હૃદયમાં બીતિનો સંચાર થયો, તે તેઓના ચહેરા
ઉપરથી હોયલ સારી પેઠે સ્પષ્ટ જણા. તેથી પોતાના
પિતાને ઉદ્દેશીને બોલી કે—

“પિતાજી! વધુ શ્રમ ન લેતાં વાતને ન લંબાવતાં
હુંકારાં જ કહો. આપને ત્રણ પુત્રો છે. તેથી આપણી બાકા
પૂર્ણ કરવામાં પોતાના-પ્રાણનો પણ ટરકાર રાખશે નહિ.”

હોયલે પોતાના બન્ધુઓને આવેશ ચલાવવા કહ્યું.”

“બહેન! મને એજ પરિતાપ થયા કરે છે કે, તમારું પુત્રો હોવા છતાં મારું દુઃખ જેવુંને તેવું રહ્યું જો તેઓમાં સૌચીક હોય તો મને આનંદ થાય નહિં, અને અત્યારે આવેલા મરણને શરણ થતાં ઉલટો આનંદજ થાત. પણ શું કરું! તેમાં કંઈ દૈવત દેખતો નથી.” ડોસાએ પોતાના હૃદય સાથે નિરાશા જણાવી.

“આપ પ્રથમ આપની ઇચ્છા જણાવો અને તેના બદલે મને તેમ બાંધુઓને જણાવ તો જ નિરાશ થાઓ પણ હજી આપે ઇચ્છા પ્રદર્શિત કરી નથી ત્યાં આમ છેક હતાજ ન બનો.” હોયલે ઇચ્છા જણાવવાના ઉદ્દેશથી કહ્યું.

“હા. એ તો ખરું પણ મારા મનમાં શંકા રહે છે અને કુટુંબલ થયા કરે છે કે મારી અંતિમ ઇચ્છા પાર પડશે કે નહિં. પણ તે ઇચ્છા જણાવ્યા સિવાય છુટકો નથી.” એમ કહી ધડી આસ લઈ બેઠો.

“મેં ઘણું પરિશ્રમ વેઠ્યો છતાં ધણુડાનું વેર લઈ શક્યો નહિં. પણ જો મારા પુત્રો બાંધુઓસર જઈ તેની ખીરાણી સાંઢ સાથે બધી સાંઢો વાળી લાવે તો મારા મનને સંતોષ થાય અને તેમ કરવાની અત્યારે પ્રતિજ્ઞા કરે તો મારા પ્રાણ જીવ નહિં તો મને ધણીજ વિટંબણા પડશે.” નિગામરાએ પોતાની અંતિમ ઇચ્છા જણાવી જવાબની રાહ જોતો પુત્રોના મ્હેરા તરફ એકાદસે જોઈ રહ્યો.

નિગામરાના પુત્રોના મનમાં જે ભય હતો. તે સત્ય થયો. આ કાર્ય કંઈ રહેલું નહોતું. તેમ નિગામરાના પુત્રોમાં એ કાર્ય કરવાનું બીજકુલ સાહસ હતું જ નહિં. તેથી હવે શું જવાબ દેવો! તે વિચારવા લાગ્યા અને મૌન્યનું જીવન ચાલુ કર્યું. આવી રીતે પોતાના પુત્રોને મૌન ચાલેલા જોઈ

નિગામરાની નિરાશામાં વધારો થયો. તેથી લગ્ન સારું
બોલ્યો કે—

“ અરેરે ! મેં તમને જન્મ આપી પાલણુ-પોષણુ કર્યું
તે બધું જ્યાં મર્યું ! તમે પુરૂષ વેશમાં સ્ત્રી જ છો જે તમા
રામાં પુરૂષોચિત ગુણોનુહોત તો મને નિરાશ થવું પડત નહિ
તમે ત્રણ પુત્રો છતાં હું વાંછીયો જ રહ્યો તમે પુત્રરૂપે નહિ
પણ પુત્રીરૂપે આવ્યા હોત તો, મને દુઃખ થાત નહિ. ”

આટલું બોલી શય્યામાં પટકાઠ પડ્યો અને શ્વાસ
વધવા લાગ્યો પોતાના પિતાને અમ દુઃખી થતાં જોઈને
હોથલને ધણું લાગી આવ્યું. તેણે નિગામરાને ઢાંકું પાશી
પાડું અને પોતાનો કેમળ અને નાનુદ લઈ નિગામરાના
લલાટ ઉપર મુકીને બોલી કે—“ પિતાશ્ર આપની અંતિમ
ઈચ્છા લયંકર છે. તે પૂર્ણ કરવાને માટે મોટા લશ્કરની
જરૂર છે. મારા બંધુઓ ! તે કાર્ય કરવાને આશક્ત નિવડ્યા
છે. તેથી આપને જ્ઞાનિ થાયછે પણ આપનું કામ હું પૂર્ણ
કરીશ માટે આપના આત્માને શાંતિ આપજો. ”

હોથલનાં વચનો નિગામરાને અમૃત જેવાં લાગ્યાં.
પણ સ્ત્રીજાતિથી આ કાર્ય બનવું દુર્ઘટ છે એ વિચારે વળી
ખીલતા પ્રાપ્ત થઈ.

પોતાના પિતાની શંકા હોથલ જેવી ચાણુસ સ્ત્રીને
જણાતાં પાર લાગી નહિ તેથી બોલી કે—“ પિતાશ્ર !
આપની અંતિમ ઈચ્છા મારાથી પાર નહિ પડે તેવી શંકા
લાવશે જ નહિ. હું સ્ત્રીજાતિ છું તેથી શું થયું ? તે કાર્ય
મને તેવું દુર્ઘટ લશે તોપણ મારા મનને સંકેત છે તેમ
માનજો હું મને તે પ્રકારે આ કાર્ય પાર પાડ્યા પછી જ
જીવીશ. ”

હોથલની શક્તિ નિગામરાના બળવામાં હતી તેથી

પોતાની શંકા વધુ વખત રહી નહિ તેથી આશ્ચર્ય
આપતો બોલ્યો કે—“ પુત્રી તું સર્વ પ્રકારે સુખી થજે. તું
મારું અપૂર્ણ કાર્ય પૂર્ણ કરે તેના માટે હવે શંકા રહી
નથી. પણ એક જ ઉદ્દેશ મારો અપૂર્ણ રહ્યો છે તેથી મને
આનિ થાય છે અને તે હિચ્છા તો તું જ પાર પાડી શકે
તેમ છે. ”

“ પિતાજી ! મારાથી જ બની શકે તેવું જો કાર્ય હશે
તે તો આપ માનજો કે તે પૂર્ણ થઈ જાય. માટે સુખેથી
કહો. ” હોયલે આતુરતાથી કહ્યું.

“ બેટા ! એક મનઃજા એવી મારા મનમાં રહી ગઈ છે
કે, તારા અત્યાર સુધીના વર્તનથી મને એવી શંકા રહ્યા
કરે છે કે, તું તારા દસ કરીશ નહિ પણ હું લાંબા વખત
સુધી રહ્યો હોત તો તારા લગ્નનો લ્હાવો હું લેત અને સુખી
થાત. ” હોયલે નહિ કદ્યેલ તેવો જવાબ મળ્યો.

વળી થોડી વિશ્રાંતિ લઈને નિગમરો બોલ્યો કે,—

“ બેટા ! તું તારા દસ કાઢ તારા ચોખ્ખા રાજપુત સાથે
કરીશ—એવી ખાતી આપીશ તો પછી આ સંસારમાં મારી
કાંઈ મનઃજા અવશેષ નથી. ”

હોયલને આવી માગણીનો સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ નહોતો.
અથમનું વચન આપવામાં જેટલો ઉત્સાહ અને હ્રાસ ઉપર
તેજ ઝળકતું હતું. તે આ ખીજ માગણીથી નાશ પામ્યું.
જો પોતાના પિતાના અંતિમ માગણીનો—અસ્વીકાર કરે તો
પિતૃદ્રોહી થાય અને સ્વીકાર કરે તો પોતાની સ્વતંત્રતાનો
ભોગ આપવો પડે. આ વિચારે તેના હૃદયને હલમલાવી
નાખ્યું. પિતૃભક્તિ અને પોતાની સ્વતંત્રતાની તુલના કરવા
શાગી છેવટે પિતૃભક્તિનું પલ્લુ નીચે નમ્યું અને પોતાની
સ્વતંત્રતા કરતા—પિતૃભક્તિનું મહત્વ વિશેષ જણાયું તેથી
બોલી કે—

“પિતાશુ ! મારે વસ કરવાનો વિચારજ નહોતો. અણુ આપની હેલ્થી ઇચ્છાને તામે થયા સિવાય મારો ઉપાય નથી. કારણકે, પિતાની ઇચ્છાને તામે થવું તે મારો પ્રથમ ધર્મ છે. માટે આપ આપના આત્માને શાંતિ આપજો. હું આપનું વેર લીધા પછી અર્થાત્ ધલુડા સોઢાની સાંઢો વાળ્યા પછી મારા યોગ્ય કાષ્ટ રાજપુતની સાથે લગ્ન કરીશ” હૃદયલે નિરૂપાયે પોતાના પિતાનો માગણીને સ્વિકાર કર્યો.

આ સાંભળી નિમામરાને શાંતિ થઇ અને પોતાની ઇચ્છા હવે પૂર્ણ થશે તેથી તેને અલનત આનંદ થયો. તેજ પછે તેના જીવનની જ્યોતી જુગવા લાગી અને એટા હું સુ.....ખી.....યા.....ને આમ બોલતાં બોલતાં નિમામરાનો આત્મા ચાલ્યો ગયો.

નિમામરાનો આત્મા ચાલ્યો ગયો અને જીવને જોઈ હોયજ અતિશય ગભરાઇ ગઈ તેણે પોતાનું શરીર પિતાના જીવ ઉપર નાખ્યું અને પિતાશુ ! પિતાશુ ! આપની રાંક પુત્રીને છોડીને ચાલ્યા ગયા વગેરે શબ્દો કહી આક્રંદ કરવા માંડ્યું. તેના આક્રંદથી આસ-પાસનાં મનુષ્યો પણ રૂદન કરવા લાગ્યા. અને શોકની સરિતા વહન કરતાં લાગી.

હવે ગમે તેટલો શોક કરવાથી પણ પોતાનો પિતા જવાબ દેશે નહિં. એમ માની તેનીનદહનક્રિયા કરવા માટે પોતાના બંધુઓને સુચના કરી. એટલે રૂદન છોડી ત્રણેજણા દહનક્રિયા કરવાના કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થયા.

સાંભળી નિમામરાનો વિધિ સહીત અંતીમ સંસ્કાર કર્યો બધા જીવ દહન કરીને ધેર આવ્યા. હોયજને પોતાના પિતાનો વિયોગ અસહ્ય થયે પણ કુદરતના કાપડાને માન આપ્યા સિવાય તેનો બીજો કાષ્ટ ઉપાય નથી. તેમ માની પોતાનો શોક જાણી કર્યો, અને સારી પેઠે પિતાનું ઉત્તમ

કારજ કરવામાં પોતાના બંધુને ઉત્તેજીને ઘન-પુણ્ય પણ કરાવ્યું.

પોતાના ભાઈઓએ જે કાર્યમાં પોતાની અશક્તિ જણાવી તે કાર્ય પોતે માથે લીધેલું હોવાથી તે પાર પાડવાની ચિંતા હોયતને ધરા લાગી અને કેવી રીતે કાર્ય કરવું? તેનો મનમાં વિચાર કરી રાખ્યો.

પ્રકરણ ૫ મું.

મોહને વશ અને આંતર હેતુનો સ્પેશ.

કંડ કકડારા પ્રગણના ધોલાયગઢમાં આજે આનંદ ઉત્સવ થઈ રહ્યો છે. હોયીજી પોતાના ભાઈ ઓઢાનાં લમ્બ હોવાથી આનંદમાં મગ્ન મન્યો છે. અને લગ્નનો લ્હાવો લે છે. હોયીજીની સ્ત્રી કે જે ઓઢા ઉપર પ્રેમ રાખતી હતી. બહારથી તો યુવ વાત્સલ્ય જણાવતી હતી પણ અંદરખાતે તેના પર મોહાધિ બની હતી તેથી ઓઢાને પોતાનો પ્રિયતમ બનાવવા આહતી હતી. પણ સ્પષ્ટ રીતે ઓઢાને તે જણાવી શક્તી નહિ હોવાથી પોતાના હૃદયમાં પ્રેમનો કીડો કેતરતો હતો તે સર્વ વસ્તુમાં ઓઢાની નવયુવાન મૂર્તિને નિહાળતી હતી શ્વાસોશ્વાસ ઓઢાનું સ્મરણ કરતી હતી. આમ કેટલાક દિવસ આશુ પણ પોતાનો આંતર હેતુ જણાવવાને તેની હિમ્મત આવી નહિ. ઓઢા પોતાની માગણી ક્ષુલ્લ રાખશે નહિ પણ ઉલ્ટો તિરસ્કાર કરશે તેવો સંશય ન્હ થયો હતો.

એક દિવસ તેના મનમાં એમ આશુ કે હવે ઓઢાનાં જન્મ થવાનાં છે. જે તેને પોતાની પરણીયતા પતિન પર

ત્રેમ બંધાયો તો મારી આશાનું નિકંદન વળશે આમ વિચારી પોતાની દાસીને સ્થમળવી ઓઢાને તેડવા મોકલી.

ઓઢો અત્યારે અગત્યના કાર્યમાં ગુંચાએલો હતો તે કાર્ય એ હતું કે, ધલુડા સોઢાના સરદાર બાલશ્મીયા સમાએ, આ લગ્નની સંધીનો લાભ લઇને ધોલાયગઢનું ધણુ વાળ્યું અને એવો વિચાર કર્યો કે લગ્નની ધામધુમમાંથી ફર જડેજ કાષ્ટ ચઢી આવશે નહિ. તેથી પોતે સુખરૂપ ધણુ વાળીને પોતાને સ્થળે જઈ શકશે.

આ તેનો વિચાર બુલ ભરેલો હતો. કેમકે ઓઢાનાં લગ્ન હતાં પણ હોથીજ વગેરે તેના ભાઈઓ જઈ શકે તેમ હતું.

“ધણુ વાળવાના સમાચાર ધોલાયગઢમાં વીજળી પેડે પહોંચી ગયા કે તુરતજ ઓઢો વાર ખેંચવા તૈયાર થયો. પણ હોથીજ વગેરેએ ઓઢાને ધણુ વાળવા જવાને ખાળ્યો.”

ઓઢો:—“બાલશ્મીયા સરાએ જે અપકૃત્ય કર્યું છે તેનો ખદલો મારેજ વાળવો છે માટે મને જવા દો અને થોડાજ વખતમાં તેને મારા હાથ ખતાવી નિર્વિધને પાછો આવું છું.” પણ ઓઢાની આ વાત કોઈએ માની નહોતી તેમ દુશ્મનો પાછળ તેને જવું તે થોડ્ય નથી એમ કહી અટકાવ્યો.

હોથીજ વગેરે વારની પાછળ ગયા અને આજે ઓઢાના લગ્નનો દિવસ હોવાથી ઓઢો ઘેરે રહ્યો. પણ ઓઢાના મહેરા ઉપર ઉદાસીનતા જણાતી હતી. તેને રમોતસવ હોવા છતાં જરાપણ ઉત્સાહ હતો નહિ. આવા આનંદને દિવસે દુશ્મનો મઢી આવ્યા અને પોતાના વડિલ બન્ધુને જવું પડ્યું તે તેને ધણું ભાગી આવ્યું. પોતાને સાથે લીધો હોત તો સારું હતું. એમ વિચાર વમળમાં ગુંચાવા લાગ્યો. પણ

બધાની આબગ પોતાનું જોર કાઢી કામ આવે તેમ નહોતું.
એથી વિના છુટકે લડવાનું તણ ધેર રહેવું પડ્યું હતું પણ
શું થશે ? મારા લમ વડિલ બન્ધુ વિના થશે. એ વિચાર
જીંસાયો નહોતો.

ઝોડાનાં લમ, ગેડીના વિશળદેવ સોલંકીના કુંવરી
રૂપસુંદરી સાથે થવાનાં હોવાથી, રાજપુત રિવાજ મુજબ
ધોલાયગઢથી ખાકું ગયું હતું તેથી રૂપસુંદરીને, પોતાના પિ-
તાને ધેર બાંધ પહેરાવી ખાકા સાથે બે મંગળ વરતાવી
આજે લમને દિવસ હોવાથી માણસો રૂપસુંદરીને તેડી ધોલા-
યગઢની બાગેળે આવી પહોંચ્યા હતા. અને દિવસ અસ્ત
થયા બાદ વરરાજા વેલમાં બેસવા આવવાની રાહ જોતા હતા.

વરરાજાને શણગારવાની તૈયારી થવા લાગી હોયોજી-
નાં સ્ત્રી મીણુવતી, ઝોડાને વસ્ત્રાભૂષણોથી સજ્જ કરવા
હિત્તાહથી પોતાને હાથે બધું કાર્ય કરતી હતી. તેમાં તેના
એ હેતુ હતો કે, આવી રીતે પણ ઝોડાના શરીરનો રપજી
અને મુખાવલોકન નિર્ભયપણે થઈ શકતું હતું. રાણીજી પો-
તાના હાથે વરરાજાને પોશાક પહેરાવે છે. તેથી બીજાઓને
તેના આંતર હેતુની ગંધ પણ ન આવી શકે, તેથી તે
નિઃચિંત હતી.

ઝોડાને વસ્ત્રાભૂષણોથી સજ્જ થએલો જોઈ, મીણુ-
વતી અતિશય મોહમુગ્ધ બની, તેને થઈ આવ્યું કે, અભા-
રેજ હૃદયાક્ષિંગન દઈ ઝોડાને બેટી પડું. પણ લોક લગ્ન
અને સ્ત્રીઓની સ્વાભાવિક લગ્નજાએ, તેમ કરવાની હિમ્મત
આવી નહિ તેથી તે વિચારને દબાવીને બોલી કે,

(હાહા)

ઝોડે કેસરીયા પેરીનાં, માથે બાંધ્યો મોઝ;
દીયર મોજાઈ આપણે, સરખા સરખી જોડ.

આમાં રહેલી શુદ્ધ યુક્તિ ઝોઢાના સમજવામાં આવી નહિ. એતો પોતાના હમેશના સરલ સ્વભાવને લઇને એમજ માન્યું કે, બાબીએ કાંઈક મશ્કરી કરી.

જાજરે વાજરે ઝોઢાનો વરધોડો નિકળ્યો, ગામની બાજોળે જઈ કન્યા સાથે રમતાં બેસી ગુલાલ ઉરાડતાં દરબાર મઠમાં આવ્યા. આ વખતે નવલ દમ્પતિને પોંખવાં જોઈએ. અને તે પોંખવામાં વરની માતા કે બોળઈ હોવાં જાણીએ ઝોઢાની માતાનું સ્વર્ગગમન થવાથી હોથીજની સ્ત્રી મીણાવતીને જ પોંખવાનું હતું. પણ મીણાવતી ઝોઢાને પોંખી શકે તેમ નહોતું. કેમકે અંતઃકરણથી ઝોઢાને પોતાનો ચાર બનારવા ચાલતી હતી જો પોંખણું કરે તો માતાને દરબારે મણાય, અને પોતાનો ગુપ્ત હેતુ સિદ્ધ થાય નહિ.

જ્યારે ઝોઢો અને તેની નવલ વધુ આંગણમાં આવી ઉભાં ત્યારે મીણાવતી દુરથી જોઈને વિચારવા લાગી કે કાંઈપણ બદલાવું કઢીને ઝોઢાને પોંખવો તો નહિ જો પોંખીશ તો ઝોઢાને વશ કરવાની આશા છે તે પણ નિર્મૂળ થશે. પછી ઝોઢો કાંઈ ર તે માનશે નહિ. આમ વિચારી પોતાના પેટમાં સખત દરદ થાય છે. તેથી પોતાનાથી ઉભા રહી શકાતું નથી. તેમ દાસીને સમજાવ્યું એટલે મીણાવતીના દરદની વાત દાસીએ જોરને કહી.

મીણાવતી પહાંમાં પડી પડી ઝોઢાની પ્રશંસા કરવા લાગી અને મનમાં કહેવા લાગી કે:—

(કુહો.)

“ઝોઢો કેસરીનાં પેરીમાં, આંગણ થયો ઉગ્ગભો;
દેખી દેરના મુખને, સૂરજ થયો છે મળો.”

આમ મનોમત ઝોઢાની પ્રશંસા કરતી, ઝોઢાની નવ જરણીત સ્ત્રીની ઇર્ષ્યા કરતી મુઠ રહી. ઝોઢાનાં લગ્ન સ-

માત્ર થયાં. તેઓ નુતન દુઃખતિને આશિર્વાદ આપી મનુષ્યે
પોતપોતાને ઘેર ગયાં.

સૂર્યોદય પહેલાં જોડો શય્યાનો ત્યાગ કરી પ્રાતઃવિધિ
પુર્ણ કરી પોતાની જાણીને મગવા ગયા. આ વખતે મીજા-
વતી પલંગમાં પડી જ હતી. તેને આખી રાત્રિ નિદ્રાના
અભાવે વિચારે જ માથાવી પડી હતી. તેથી તેનો જરા
સુષ્ણ આભા હતો. શરીર ભારેખમ જેવું થયું હતું. જોડો
મહેલ પાસે આવીને ઉભો રહ્યો. અને દાસી મારફત પોતાના
આમમનના ખમર આપ્યા જોડાના આમમનના સમાચારથી
મીજાવતીને નુતન ચૈતન્ય પ્રાપ્ત થયું. શય્યાનો ત્યાગ કરી
પોતાના કેશ અને વસ્ત્રાશુશ્ણુ વ્યવસ્થિત કર્યા પછી જો-
ડાને અંદર બોલાવવાની દાસીને સૂચના કરી.

જાણી અત્યારે સાફ છે ને ? જોડાએ દાસીના કહે-
વાથી મહેલમાં પ્રવેશી ખારણા પાસે ઉભો રહી પોતાની
જાણીને પ્રશ્ન કર્યો.

“હા. અત્યારે તમને જોઈને માફ કરદ મધુ સાત
થયું છે મીજાવતીએ વ્યંગમાં જવાબ આપ્યો.

“આખી રાત્રિ મેં કરદના દુખમાં વિતાડી પણ તમને
તો મજા આનંદમાં રાત્રી ગઈ હતી.” મીજાવતી બોલી.

જાણીની આવી મસ્કરીથી જોડાના મુખપર સ્મીત
હાસ્ય થયું તેથી મોહાન્ધ યજ્ઞેત્રી મીજાવતી પોતાનો શુદ્ધિ
વિસરી ગઈ અને જોડો પોતાના આતરિકલાવને સમજાવે
છે. અને તેનો મારાપર પ્રેમ છે. આવા મિત્રના અમમાં પ-
ડીને હિમ્મતથી આમળ માલી. જોડા પાસે આવી તેને
હાથ પકડી બોલી કે—

(ફરો)

“જોડા મ મેક જીનરે, પલંગ પર પર પામ;
જરથી રાતે હોડાને, વહાલે દોડુ લામ.”

ઝોદાને મીણાવતીના હાથભાવે ચમકાવ્યો. કેમકે મીણાવતીએ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં ઝોદાને કહ્યું કે:—ઝોદાજી આ, પલંગ બીજાવેલો છે, તેના પર પધારો જિંબરા પર શા માટે બેસો છો. કેમકે તમારા સમરણમાં જ રાત્રિ નિર્મમન કરી છે, તમારા નામનો જપ કરે છું માટે મારા મનનો ઉદ્દેગ શાંત કરો.

મીણાવતીનો ઉપરોક્ત ભાવ ઝોદાના સ્વમજરામાં આવ્યો તેથી બોલ્યો કે:—

હુહો.

એ પલંગ હોયી તણો, હોયી મારો ભાષ;
તું તેની છા પરણીતા, યાએ મારી માર્ષ,

“ભાભી ! આ શું બોલો છો ? તમે મને પલંગપર બેસવાનું કહો છો તે શોભતું નથી આ પલંગ પર બેસવાને હોયીજી લાયક છે, અને હોયીજી મારો ભાષ છે. ભાષની સ્ત્રી તે માતા બરાબર છે. માટે તમે તો મારી માતા છે મારાથી માતા પ્રત્યે ગૃણીત કાર્ય અને જ નહી.”

ઝોદાએ મીણાવતીને ઉપલંબમાં કહ્યું.

ઝોદાનાં આવાં વચનોથી મીણાવતી ખંચવાણી હવે શું કરવું ! વિચારવા લાગી અચાનક કાંઈ વિચાર સુરી આવતાં હિમત રાખી બોલી કે:—

હુહો.

ઝોદા થઈશ દુખીઓ, ન કહે મુખથી તાર,
અવર ગોતરના આપણે, ન થાઉ તારી મા.”

ઝોદા ! શા માટે આવી દડ કરે છે, આમાંથી દુઃખ સહન કરવું પડશે. વળી તું કેર જાતનો જાડોને રજપુત છે. અને હું ચૌહાણ કુળની છું. એટલે તારી મા થઈ શકું નહિ તારામાં આવી બ્રમણ સાથી પેદા થઈ છે તે

મજી શકતી નથી. તારા જેવો યુવક મારા યૌવનવ-
ના ભોગી બ્રમર થવાને લાયક જ છે, મારી બધી આ-
આશાઓ તારાપર જ છે. ઘણા દિવસથી તારા ઉપર હું
ઓલમુઘ બની છું. માટે મારા પરિતાપને સમાવી મુખ
આપ. ” મીણાવતીએ, સ્ત્રીજાતિની સ્વાભાવિક લજ્જાનો
સ્માગ કરી કહ્યું.

હુરો.

“ નથી થયું યારો નહિ, નહિ ચડાવું ગાળ;
કલંક લાગે કુળ મહી, તેમાં શું છે માલ.”

“ લાભી ! આવું કોઈ દિવસ થયું નથી. અને યારો
જણ નહીં. તારી સાથે બ્રહ્મચર્ય ગાળ એસાઈ તો કલંક
લાગે. વળી આવું કરવામાં કાંઈ માલ નથી. કેમકે આવાં
અપકૃત્યો કરનાર કામાન્ધાનો નાશ થયો છે. હું રાજપુત
હોઈ આવ્યા કુર્મો શી રીતે કરી શકું ? માટે આ વાત
જુલો જાઓ.” ઝોઢાએ પોતાના વચનમાં દ્રઢ રહી કહ્યું.

મીણાવતીને છેલ્લા શબ્દો કહી ઝોઢો ચાલવાને તર્ક-
નાર થયો એટલે મીણાવતી ક્રોધ કરી બોલી કે:—

હોહો.

“ ઝોઢા ચમ્પશ દુઃખીઓ, કાઠીશ અહીંથી દુર;
દેખીશ નહિ આ બોમને, જઈશ પાણી કેરે પુર.”

“ ઝોઢા સમજ. તને બાળું દુઃખ પડશે મારી ઇચ્છા
વિરુદ્ધ વરતવાથી પાછળથી તને પસ્તાવો થાશે. આ કંડ-
કકડારામાં રહેવા પામીશ નહીં, અને રાતરાત રખડવું પ-
ડશે જે મારી ઇચ્છાને તાબે ચમ્પશતિ મારા જેવી સ્ત્રીનું
મુખ અને રાજ્યનો માલિક ચમ્પશ. તને રાજ્યનો ભય હોય
તો તે તજી દેજે, તારો અને મારો ગુપ્ત બેઠ તે જાણી

શકશે નહિ. વળી રાગ ભાર વચનોથી વિરુદ્ધ વરતતા નથી. માટે તેનો ભય રાખીશ નહિ.”

મીણાવતીએ ભય બતાવવા સાથે લાલચનો ઉપયોગ કર્યો “નહિ ! નહિ !! સિંહ કાઠ દિવસ તૃણનું ભક્ષણ કરશે જ નહિ. દિનકર કદી અંધકારથી કરશે જ નહિ. ચન્દ્ર પોતાની શિતળતા તજી ઉષ્ણતા ગ્રહણ કરશે નહિ અગ્નિ શિતળતા કરશે જ નહિ. તેમ ઓઢો કદિ પોતાના ધર્મને તજશે જ નહિ. ભલે કાલે આવનારી આપત્તિ અત્યારે જ આવ, દિનકર પશ્ચિમે ઉગે, ગંગાજનું નીર અવળું વળી કરે છતાં ઓઢો કદિ ચળશે જ નહિ. પોતાના પવિત્ર તત્ત્વે ધર્મનો ત્યાગ કરી કુળને કલંકીત કરશે જ નહિ.”

એ વાતે ઉઘ્ર સ્વરૂપ ધારણ કરી મીણાવતીનો તિરસ્કાર કરી ક્રોધીત થઈને ચાલતાં ચાલતાં કહ્યું:—

દુરંદ.

“ભાભા તારાં પંજુ, સુળી સમ મન લાગતાં:
ભલે ભલે દુઃખ દેજી ઓઢો અવળું કરે નહી.”

પ્રકરણ ૬ કું.

દેશવટો.

મીણાવતી ઓઢાના તિરસ્કારથી અત્યંત ગુસ્સે થઈ ગમે તે તે ઓઢાએ કરેલ અપમાનનો બદલો લેવા તેના નિશ્ચય થયો. સ્ત્રી પ્રેમભાંજન છે. પોતાના પ્રીયતમના માટે સર્વવસ્તુ ભોગ આપનાર છે. જેનાપર પોતાની પ્રીતિ હોય તેના માટે ઈર્ષ્યા, ઐશ્વર્ય કુળાચાર વગેરેનો ત્યાગ કરે છે પણ જ્યારે કુંડે છે ત્યારે કાળી નાગણી છે એક

વખતનો પ્રીયતમ-વેરી થાય તે તેનું અહીત કરવા પ્રાણનો પણ ભોગ આપ્યા શીવાય રહેતી નથી. તો મીણાવતી જેવી મહારાણી પોતાના અપમાનનું વેર લેવા પ્રેરાય તેમાં નવાઈ શી ?

પોતાને શું કરવાનું છે તે દાસીને સહમગ્નવી રાખ્યું. પોતે પાઠ ભજવવા કે પભુવનમાં જઈ સુતી.

હોથીજ દુશ્મન ઉપર વિજય મેળવી સાંજે ઘેર આવ્યો. આ વખતે સન્ધ્યાકાળ વ્યતિત થયો હતો. ઘેરઘેર દિવાઓથી કૃત્રિમ પ્રકાશ કર્યો હતો પણ હોથીજએ પોતાના દરબારગદમાં જુદો જ પ્રકાર જોયો.

આખા રાજમહેલમાં અંધકાર જ જોવામાં આવે છે. આવું જોઈ હોથીજના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ. “ એક દિવસમાં આ શો પ્રકાર બન્યો છે ! ” આમ વિચારવા લાગ્યો મનોગત ધણાં પ્રશ્નો કર્યા પણ કાંઈ નિર્ણય કરી શક્યો નહિ. આનંદના દિવસે શોક જણાવવાનું શું કરણ હશે. આ કુતુહલથી તેનું મગજ ભમવા લાગ્યું. પોતે રાજમહેલ સુધી આવ્યો છતાં કેહ્યે કાંઈ વર્તમાન શ્રદ્ધા નહિ. માટે જ તેની કુતુહલતા વૃદ્ધિગત થઈ હતી.

રાજમહેલની અંદર દાખલ થઈ હોથીજએ એક દાસીને પુછ્યું ત્યારે દાસી પોતાની અનભિનતા દર્શાવી બોલી કે:—

હોહો.

“ આ નીચય બાવા કે, દાડએ ધુમ લગી !

સીકુડેની રાણી રૂવે, ઝોદો મેહો આવીયો ! ”

“ દાસી હોથીજને કહેવા લાગી કે, બીજ હકીકત હું બાજુતી નથી, પણ આ બધું દાઢી થયું હશે. જ્યારથી ઝોદો અહીં આવ્યો ત્યારથી રાણીજ રોવા કરે છે. એટલી મને ખબર છે. તે ઉપરાંત મને ખબર નથી. ”

“ રાણીજી ક્યાં છે ? ”

“ કાપભુવનમાં સુતાં છે. ”

“ ચાલ ત્યારે દિપક લઈને આગળ. ”

તુરતજ દાસીએ એક દિપક હાથમાં લઈ આગળ ચાલી અને મીણાવતી જ્યાં સુતી હતી ત્યાં આવી દિપકના પ્રકાશમાં મીણાવતીની સ્થિતિ જોઈ હોથીજી આશ્ચર્ય પામ્યો. મીણાવતીના કેશ વિખરાઈ ગયા છે, વસ્ત્રો અવ્યવસ્થિત થયાં છે, તેના મુખ ઉપર શોકની છાંયા પ્રસરી રહી છે, કોઈ અને શોકમિશ્રિત થઈ રાણી અતિશય દુઃખી હોય તેમ પ્રથમજ દૃષ્ટિએ હોથીજીના જાણવામાં આવ્યું. હોથીજી ઉપર મીણાવતીએ અંપૂર્ણ સત્તા મેળવી હતી, તેના સૌન્દર્યમાં મુગ્ધ બન્યા હતા. તેના હાવભાવ અને કટાક્ષથી વશ થઈ ગયો હતો. મીણાવતીને પ્રસન્ન રાખવા જે કહે તે કરવા તૈયાર હતો. પોતાનું બધું સુખ મીણાવતીમાંજ માનતો હતો. જરાતરા મીણાવતીને ઉદાસ જુએતો હોથીજીનું હૃદય ચુર્ણ બની જતું હતું. તો અત્યારે આવી સ્થિતિ જોઈ તેને લાગી આવે તેમાં નવાઈ નહિં.

“ પ્રિયા ! શા માટે તું રોપમાં છે ? ” પ્રેમભરી વાણીથી હોથીજીએ મીણાવતીનો હાથ ઝાલી કહ્યું.

“ મારી સાથે તમારે વાત પણ કરવી નહિ. ” મીણાવતીએ હોથીજીનો તિરસ્કાર કરી હાથ તરછાંડી છળોદા કર્યો.

“ મારો એવા ગંભીર ગુન્હો શા થયો છે કે, મારો તિરસ્કાર કરે છે ? ” હોથીજીએ નમ્રતા ધારણ કરી, તરછાંડલા હાથને પોતાના બંને હાથોવડે દાખીને કહ્યું.

“ એમાં તમારો વાંક નથી પણ ”

“ ત્યારે કાનો વાંક છે ? ”

“ એ વાતને જવા દો. ગઈ ગુજરી ભૂલી જાઓ. ”

જે બનવાનું હતું તે બનવાકાળે બની ગયું. બાળકનાં કૃત્ય સામું જોવું નહિ” હોથીજીના દાયપર પોતાનું મસ્તક ટેકવી વાતને વધારવાના ઉદ્દેશથી કહ્યું.

“બનવાકાળે બન્યું” “બાળકનું કૃત્ય! આ બધું કંઈ તેમાં મને સમજ પડતી નથી. માટે જે ખરી હકાકત હોય તે કહો.” હોથીજીએ કપોલપર ચુમ્બન લઈ કહ્યું.

“એમાં કંઈ સાર જેવું નથી. મારા માટે તમારા બંધુઓમાં કલહ શા માટે કરવો જોઈએ.” મીણાવતીએ અશ્રુપ્રવાહ સાથે કહ્યું.

“તારા ઉપર આખી સૃષ્ટિ એવારી નાખું તો બંધુ શા હિસાબમાં! નીતિ ચિત્ત વર્તનાર બંધુનો ત્યાગ કરવો ઉત્તમ છે.” હોથીજીએ ઉદ્દેરાઈને કહ્યું.

“ઝોદોજી બાળક જે તેણે જે કર્યું તેના માટે ક્ષમા આપવી જોઈએ.”

“તેણે જે અપકૃત કર્યું હોય તે કહે. કહેવામાં સંકેત રાખે તો મારા સોગન છે.” હોથીજીએ વાતને બાળવાની અધીરાઈ કરી.

“ઝોદોજી આજે મને મળવા આહવા હતા. તેમણે હદ ઉપરાંત મદ્યપાન કર્યું હતું મારા ઉપર ઘણા દિવસથી મોહમુગ્ધ બન્યા હશે. પણ તે વાત સુમ રાખી હતી હાડ ના કેશમાં મારા પ્રેમની માગણી કરી પણ મેં તેમને બચ્છી રીતે સહમજબ્યા છતાં સહમજબ્યા નહિ. છેવટે મારા પર બળાત્કાર કરવાનો ઇરાદો કર્યો પણ સારા ભાગ્યે લવિંગા દાસી આવી પહોંચી તેથી પ્રશ્નરે મારું સત્તીત્વ રાખ્યું પણ આ વાત જુલ્હી જાઓ, મારા માટે થઈને ઝોદોજીનો ત્યાગ કરવો નહિ. હું આ વાત કહેવાની નહોતી પણ આપે સોગન દીધા ત્યારે ક્ષમા વિના ચાલે નહિ.” મીણાવતીએ તદ્દન બનાવટી વાત કહી.

ઝોડાની બેઅદબીની વાત સાંભળી સ્ત્રીચરિત્રનો અન-
ભિન્ન ભોળા હોયીજનો ગુસ્સો ઉછળી આવ્યો. અને રહ-
વારમાં ઝોડાને તેના પાપની શિક્ષા કરવાનો દઢ વિચાર
મીણાવતીને જણાવ્યો. ઉપદ્રવ રીતે મીણાવતીએ ક્ષમા
કરવા કહ્યું. પણ હોયીજએ માન્યું નહિ. તેથી મનમાં
પ્રસન્ન થઈ હોયીજના શરીર સાથે લપટાઈ ગઈ. મિષ્ટવચનો
અને નેત્ર કટાક્ષથી હોયીજ ઉપર સમ્પૂર્ણ સત્તા મેળવી.
પોતાનો વિજય થયો માન્યો.

સુર્યોદય પહેલાં પ્રાત વિધિ પુર્ણ કરી વસ્ત્રાભૂષણથી
સજ્જ થઈ હોયીજ કચેરીમાં આવ્યો. ઝોડો પણ પોતાના
વડિલ બંધુને પ્રણામ કરવા કચેરીમાં હાજર થયો. હોયીજને
પ્રણામ કર્યા પણ તે તરફ દુર્લક્ષ આપી હોયીજ બોલ્યો કે—

સોરઠો.

“ ઝોડો કુળ અંગાર, પાક્યો કેરના કુળમાં,
નિકળ રાજની જહાર, મુખ મને ન બતાવતો. ”

સોરઠીઓ દુહો.

“ જો તું રહે આ રાજમાં, તો તુજને ધીક્કાર;
શિર જેઠા તમવાર, રક્ત સ્નાન તારે કરે. ”

પોતાના વડિલ બંધુનાં મુખમાંથી આવાં વચનો સાં-
ભળી, ઝોડો-વિમાસણમાં પડ્યો સ્ત્રીઓ શું કરે છે ? તે
અબળા નહિ પણ પ્રજ્વળા છે તેનો વિચાર કરવા લાગ્યો.
ચોતે નિર્દોષ છે પોતાના ભાભી સદોષ છે; છતાં નિર્દોષને
દોષિત ઠરાવવા તે સફળ નિવડી તેથી ઝોડાને બહુ લાગી
આવ્યું તેને જણાવું કે અહીં રહેવામાં સાર નથી કોઈ દિવસ
આપત્તિ આવી પડશે આમ વિચારી બોલ્યો કે—

સોરઠો.

“ જેવી મારી નીત, તેવી ન રાખી બન્ધુએ;
ખાટી નારી પ્રીત, ફસાયો મિથ્યા મોહમાં. ”

“ અરે ! મારા બંધુએ જરા પણ વિચાર ન કર્યો નારીના મિથ્યા મોહમાં ફસાઈ સત્યાસત્યનો નિર્ણય કર્યા સિવાય મારો ત્યાગ કર્યો. પણ ખેર ! જે ભવિષ્યમાં મોડું થશે તે થશે ” આમ વિચાર કરી કચેરીનો ત્યાગ કરી આલવા મંડ્યો પણ કાંઈક વિચાર સ્ફુરી આવતાં પાછો ફરી હોથીજીને કહેવા લાગ્યો કે:—

“ બંધુ ! આપે મારા મારા ઉપર શંકાસીલ થઈ, જ્યાંકર આરોપ મુક્યો છે: પણ આપ સ્ત્રીચરિત્રમાં ફસાયા છે. જરા વિચાર કરો ! સાહસ કરવાથી પરતાવો થશે. ઘણાં પુરૂષો સ્ત્રીચરિત્રમાં ફસાયા છે. અને તેના પાપનો પશ્ચાત્તાપ કર્યો છે. કેટલાકો નારી પ્રેમ પાસમાં બંધાયા છે. કેટલાકોએ નારીને વશ થઈ બંધાનો ત્યાગ કર્યો છે. પણ જ્યારે મોહજાળ જણાઈ છે ત્યારે અત્યંત દુઃખ થયું છે. તેમજ આપ પણ સ્ત્રીચરિત્રમાં ફસાયા છો, મારા વિષે જરા પણ વિચાર કર્યા શિવાય એક તરફી હકીકત સાંભળી છે. પણ જ્યારે આપને જણાશે ત્યારે પશ્ચાત્તાપ થવામાં ખાટી રહેશે નહિ આપે મને આજ્ઞા કરી છે એટલે હું વિદેશ જવાનો છું. કેમકે વડિલ બંધુની આજ્ઞા એજ ધર્મ આજ્ઞા છે ઘણાં ક્ષત્રિયોએ વડિલ બંધુની આજ્ઞા પાળવા ખવા સુખનો ત્યાગ કર્યો છે. તો આપનો આજ્ઞાધારક કે નિષ્ઠ બંધુ પણ તેનું અનુકરણ કરવાને ચુકશે નહિ આપને ફરી ફરીને એજ વિજ્ઞાપિ છે કે, આપની કુલદા સ્ત્રીથી ચેતજો, તેના ઉપર સમ્પૂર્ણ વિશ્વાસ રાખશો નહિ જો રાખશો તો કાંઈ દિવસ પરતાવાનો સમય આવશે. ”

ઓઢાના ઉપરોક્ત હેતુ વચનથી, હોથીજી વધુ ઉશ્કેરઈ ગયો. તેના ક્રોધનો પાર રહ્યો નહિ અત્યંત આવેશ મુક્ત થઈ રક્ત નેત્રે ઓઢ્યો કે:—

“ દુષ્ટ તારી લવારી બંધ કર! અને અહીંથી ચાલ્યો જ નહિ તો મારી શમશેરથી તારું મસ્તક ધડથી જુદું થઈ મારા પગમાં પડશે, માટે તારાં પ્રાણુની દરકાર કરતો હો તો અહીંથી ચાલ્યો જા.”

ઓઢે જાણ્યું કે, હવે આજી હાથથી ગઈ છે. માટે અહીંથી ચાલ્યા જવામાં જ શ્રેય છે. આમ વિચારી કચેરીનો ત્યાગ કરી ચાલ્યો ગયો.

પ્રકરણ ૭ મું.

માણુચત્રીનો પડાતાપ

જાણીજીનું અપમાન ઝોઢાને અસહ્ય લાગ્યું તેથી વિદેશ જવાની તાલમેલી થઈ આવી. પોતાની નવપરણીના સ્ત્રીને વીસલદેવ વાઘેલાને ઘેર પાછી મોકલી આપી તેથી પોતાનો અરધો ભાર ઝોઢા થયો.

પોતાના કેળવાયેલા પચાસ અંગરક્ષકો અને બીજા માણુસો* સાથે પ્રવાસની તખ્તવારી કરી. બંધાને શહેર બહારના આગમાં આજની રાત્રિ નિર્ગમન કરવાનો ઝોઢાનો હુકમ હતો. તેથી સાથે જનારા બધા પોતાના પ્રવાસમાં ઉપયોગી સામાન સાથે આગમાં જવા લાગ્યા.

ઝોઢાનાં ગઈ કાલે લગ્ન થયાં અને આજે પરેશ

---

* કહેવાય છે કે ઝોઢા સાથે આ વખતે ૧૪૦ રાત્રિ-સ્વારો, ૩૦૦ ઉંટો, ૧૮૦૦ ગાયો, ૩૦૦ બેંશો, અને ૫૦૦ પેદલો હતા. તે ઉપરાંત પોતાના ૫૦ અંગરક્ષકો જેને રાત્રિના ચારવાગે પકવાન વગેરે પૌષ્ટિક ખવરાવી, તાલીમ આપી કેળવેલા વફાદાર હતા. આ બધા ઝોઢા પ્રત્યેની વફાદારી ખતાવતા સાથે ચાલ્યા હતા.

જન્ય છે આવા સમાચાર વિદ્યુત વેગે આપ્યા શહેરમાં પ્ર-
સરી ગયા. તેથી નગરજનોના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ.
આમ એકએક હોયીજી અને ઝોડાના અણુગુનાવથી નમ-
રજનો અવનવા તર્ક વિર્તક કરવા લાગ્યા.

ઝોડો દેશવંદે જન્ય છે તેમ વૃદ્ધ ધરભારી મોતીશા-
હના જાણવામાં આવ્યું તેથી વૃદ્ધદાર ધરભારીને પણ
લાગી આવ્યું. ઝોડા જેવા શુરવીર દેશવંદે જન્ય તો રાજ્યને
માણું નુકશાન પહોંચે. દુશ્મનો ચઢી આવે અને વળતે રાજ
પણુ યુમાવાનો સમય આવે. આવા વિચારથી મોતીશાહ
મહારાઈ ગયો અને ગમે તેવી રીતે સહમગ્નવી ઝોડાને
જવા દેવો નહી. એમ વિચારી ઝોડો પોતાને મહેલે તક-
ચારી કરતો હતો ત્યાં આવ્યો.

“ઝોડાજી ! આ શું કરો છો ? અત્યારે રીસાવાનો
સમય છે ! તમારા જેવા શુરા રજપુતને સહિષ્ણુતાનો
જ્યાગ કરવો જોઈએ નહિ હજી તો ગઈ કાલે જ લગ્ન થયા
છે. દશઘયાં પણ પુરા થયાં નથી, જ્યાંસુધી દશઘયાં નહાવ
નહીં ત્યાંસુધી બહાર નિકળાય જ નહિ. વળી તમે વિચાર
કરો ! તમારા લગ્નનો લાલ લઈને દુશ્મનો ચઢી આવ્યા
હોત તો તમે પરદેશ જાઓ તો દુશ્મનો પોતાની તક
જવા દેશે નહિ. અને રાજની પાયમાલી થશે આવા સમ-
યમાં લાઈઓ વચ્ચે કુસંપ કરવો જોઈએ નહિ. માટે સ-
ખજો.” આટલું બોલી મોતીશાહ જરા વિચારાંતી લેવા અ-
જાટક્યો ઝોડો કાંઈપણ પ્રતિઉત્તર આપ્યા વિના સાંભળ્યા
જ કરતો હતો. મોતીશાહ વિચારીત લઈ બોલવા
લાગ્યો કે—

ફોહો.

“ઝોડા ભાઈ ભાઈમાં, રીસથી સુધરે ન કાજ.
વૃદ્ધ વખતની બાંહડી, જાતી રાખે લાજ;

સુખમાં સાંભરે સ્ત્રી અને, દુઃખમાં પાપદે ધીર;
મધ્ય રાત્રિનાં યુદ્ધમાં, સાંભરે પોતાનો વીર.”

“ માટે ઝોઢાજી ! કુસંપ છોડી દો. વાંડલ બંધુ વ-
ખનં ઝોછો ગીરાશ આપે કે હાલમાં ન આપે તે માટે
ચિંતા છોડો હું તેમને રહમગળવીને તમારું સમાધાન કરા-
વીશ માટે જવાનો વિચાર એટી દર્ઠ મુખે ઘેર રહેલ
બંધુ ડીક થશે.

મેતીશાહને એમ જણાયું હતું કે, હોયીજી સાથે
ગીરાશની ખટપટ થઈ છે. માટે તે સમાવી દેવાનું અને
હોયીજીને રહમગળવવાનું માથે લઈ કહ્યું.

“ ના ના. એવું કાંઈ જ નથી. વડિલ બંધુ સાથે
ગીરાશનો વાંધો ખીલકુલ નથી તેઓ મને ગીરાશ આપે
યા ન આપે તેની દરકાર કરતે નથી. વળી ગીરાશ માટે
લઈને બંધુ કલહ કરે જ નહિ. તેમ એવા કારણથી હું
જાતો નથી. મને મુસાફરી કરવાનો શોખ છે તેથી મોટા
ભાઈની આજ્ઞા મેળવી થોડા દિવસ મુસાફરીએ જઈ છું
ખીજી કાંઈ કારણ નથી. આપ જરાપણ ચિંતા કરશો નહિ.
મુસાફરી પુર્ણ થશે એટલે પાછો અહીં આવીશ. પણ
થોડા દિવસ તો મુસાફરી કરવાના વિચારને રોકી શકતો
નથી. માટે આપને ચિંતા કરવાનું પ્રયોજન નથી.” ઝો-
ઢાએ મુળ વાતને છુપાવીને મેતી શાહને સતોષ આપવા
તદન બનાવટી વાત કહી.

ઝોઢાના કથન ઉપર મેતીશાહને વિશ્વાસ આવ્યો
બંધુ કલહ નથી એમ જણાવાથી સતોષ થયો. તેથી
ઝોઢા પાસેથી રજા લઈ ઘેર ગયો.

ઝોઢાએ પોતાનો બધો સામાન હાંટ ઉપર ભરાવી
બાગ તરફ રવાના કર્યો. આજુ બેઈ ગામના માણસો ક-
હેવા શરૂ થયા કે:—

સોરઠીઆ દુહો.

“ ઝોઢે ઉચાળા ભર્યા, ઉંટા મથે માલ;

છોડી દેશનું બહાલ, વિદેશ જવા ચાલીઆ ”

નગરજનો ઝોઢાના જવાથી શોકપુર્ણ થયા પણ તે-
મનો ઉપાય ન હોતો એટલે આ બાળતમાં મૌન રહ્યા
વિના છુટકો જ નહોતો.

પોતાનો બધો સામાન બગીચામાં પહોંચાડ્યો. આવા
સમાચાર દારી મારફતે મીણાવતીને મળ્યા. એટલે મીણા-
વતી રાણીને અત્યંત અફસોસ થયો પોતાની ઇચ્છા પાર
પડી નહી. અને પોતે માનતી હતી કે, ઝોઢાને થોડો ઘણો
ભય બતાવવાથી પોતાની ઇચ્છાને તાબે થશે પણ આવી
રીતે ઝોઢા છેલ્લી ઘડી સુધી પોતાના વિચારમાં દ્રઢ ર-
હેશે. તેનો સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ નહોતો તેથી બોલી કે:—

દોહરો.

“ જે કારણે આપીયો, કાળજ માંહી કાપ;

એ સજ્જન તો ચાલીયો, જપતી જેના જપ. ”

આવી રીતે વિચાર કરતી મીણાવતી ઉઠીને ઉભી થઈ
પણ તેનામાં ચાલવાની શક્તિ રહી નહિ. તેનાપર અત્યંત
બોળે પડ્યો હોય તેમ શોકાર્ત હૃદયે ઝોઢાને જોવા ચક
નાખેલી બારીએ આવી. અને બુએછે તો પોતાના રિસાલા
સાથે ઝોઢાને જતો જોયો. તેથી અત્યંત ગભરાઈ ગઈ.

દોહરો.

“ મીણાવતીએ નીરખીયો, વ્યાપી પ્રેમની પીડ;

ચાલ્યો પ્રીતમ પરહરી, પડી વિરહની ભીડ. ”

“ અરેરે! મેં બુલ કરી અને ઝોઢાને દેશવટો અપા-
વ્યો. જો તે વખતે મેં સહન કર્યું હોત તો ઠીક હતું.
ઝોઢા આજે નહિ તો કાલે માનત પણ હવે ફરીને એનાં

દર્શન દુર્લભ થશે. મારા ચિત્તના ચોર વિના મારાથી રહેવાશે નહિ. તેને નહિ દેખું તો મારો દિવસ શી રીતે જશે! હવે શું ઉપાય કરવો” આમ વિચાર કરતી ઓઢો જ્યાંસુધી દેખાયો ત્યાંસુધી ઉભી રહી : અને જ્યારે દ્રષ્ટી મર્યાદાની બહાર થયો ત્યારે હતાશ થઈ મહેલમાં આવી પલંગપર પડી અને બોલી કે:—

“ પ્રચંડ અગ્નિ વિરહનીઆ, પ્રજાળે અંગ બધું મારું, બધા આ રાજના સુખો, નથી કાંઈ લાગતું સારું. ડશે છે અંગને આતો, થઈ દુઃખન અલુકારો; નથી કાંઈ ચેન મુજને તો, થયો આ દેહ અકારો. સોનેરી સેજ સુવાળી, શુભીસમ દુઃખ દેનારી; અરે! સૌગંધ કે શીતળ, ચીજો નવ મુખ દેનારી. અરેરે! રંધને હાથે, રતન નવ સાંપડે કદાચે; અહા! વિયોગ બહાવાનો, હરિનો પ્રાણુ તો લીએ.”

મીણાવતી આમ અતિશય વિરહ વેદનામાં પીડાવા લાગી. જે જે વસ્તુઓ જુએ તેમાં ઓઢાની પ્રતિમા જોવા લાગી. આવી રીતે વિચારમાં જ દિવસ નિર્ગમન કર્યો. અને રાત્રિ પડી.

મીણાવતીના મનની સ્થિતિ ડામાડોળ હતી. રાત્રી જોજન પછુ ક્યું નહોતું જ્યારે હોથીજ આવ્યો ત્યારે પછુ મીણાવતીએ શય્યાનો ત્યાગ કર્યો નહોતો તેમ પત્નિએ આપ્યું જોઈએ તે માન પછુ આપ્યું નહિ. તેથી રાણીની તખ્તીયત સારી નથી તેમ માની પાસે આવી બોલ્યો કે:—

“ પ્રિયે! આજે શરીર અસ્વસ્થ છે?”

“ મને અત્યારે ઠીક નથી. મોંયું ચઢી આવ્યું છે. જીવ ગભરાય છે. માટે વાત કરી શકાતી નથી. માટે આ-રામથી સુવા દો.

“ કાંઈ દવા કરીએ.”

“મારા રોગનું ઓપક હું ? એ તો આરામ આવી જશે.”

“ખીજનું કાંઈ દરદ થાય છે ?”

“મને અત્યારે કાંઈક ખુસ દરદ થાય છે. પણ કશું શકાતું નથી.”

“રાજવૈદ્યને બોલાવી નિદાન અતે ચિકિત્સા કરાવીયે, એટલે આરામ આવી જશે.”

“રાજવૈદ્યના ઓપડથી આરામ આવશે નહિ. પણ જરા નિદ્રા આવેતો તુરત આરામ આવી જશે, જરાતરામાં ગભરાવાનું કારણ નથી.”

“ત્યારે સુખેથી નિદ્રા લીજો. હું ખીજ ખંડમાં નિદ્રા લઈશ.”

“ભલે પધારો.”

હોથીજ ખીજ ખંડમાં જવા ચાલ્યો ગયો. મીથાવતીને પીડા ટળી તેમ લાગ્યું. તેનું બધું ચિત્ત ઝાઢામાં લાગ્યું હતું. તેથી એકાંત સેવન કરવું તેને યોગ્ય હતું.

મીથાવતી અનિદ્ર સ્થિતિમાં રહી, તેની ચિત્ત વૃત્તિને ખીલકુલ એન પડતું નહોતું. અતે વિચાર સાથે પશ્ચાત્તાપ કરતી હતી કે:—

અરેરે ! હું અભાગણીએ કાંઈ વિચાર કર્યો નહિ ! મારે હાથે ચડેલો હીરો ખોષ નાખ્યો ! હવે હું કેવી રીતે ઝાઢાજીને મારો કરીશ ! તેનું મન મારા તરફથી શી રીતે આકર્ષી શકું ! હાય હાય એ તો ગાલ્યા જવાના ! અહિયાં હોય તો તેના મુખાવલોકનથી પણ સંતોષ મળે. પણ હવે તેટલું સુખ પણ ભાગ્યમાં સરળયલું નથી ! આમ ચિંતા-મમ અને વિચારવમળમાં મહા કષ્ટે એક પ્રહર રાત્રિ અવશેષ રહી ત્યારે નિદ્રા આવી.

નિદ્રાધિન થયા પછી મીણાવતી સ્વપ્નસૃષ્ટિમાં વિચારવા લાગી. જાણે ઓઠો પોતાની સન્મુખ ઉઠ્યો છે. તેના મુખ ઉપર, ક્રોધ સ્પષ્ટ દેખાઈ આવે છે, મીણાવતી હસ્ત-દ્વય જોડી પ્રાર્થના કરે છે. ચરણોમાં શિથ નમાવી કહે છે કે:—

“ પ્રાણનાથ ! મને છોડીને જશો નહિ. મારા અપરાધની ક્ષમા આપો. આપના વિરહાગ્નિમાં બળતી આ દાસીને બચાવો. મારાપર દયા કરો ! દયા કરો ! હું આપની છું. આપ મારા થાઓ ! આપના વિના જળ મચ્છ પેઠે તલપું છું. આપના વિના મારા પ્રાણો રહેશે નહિ. હું અપરાધિણી છું. મને ક્ષમા કરો ! હે મારા ચિત્તના ચોર ! હૃદયેશ્વર આ દીન દાસીનો સ્વિકાર કરો. મદન નવરથી પીડતી કીકરીપર કૃપા કરો !

આવી રીતે મીણાવતી સ્વપ્નમાં ઓઠાની પ્રતિમા નિહાળી વિનવે છે. પણ ઓઠો જરા પણ દરકાર રાખતો નથી. તેનો તિરસ્કાર કરે છે અને છેવટે મીણાવતીને તર-છોડી અદ્રશ્ય થયો.

ઉપરના સ્વપ્ન બનાવથી મીણાવતી જાગી અને પોતાના સ્વપ્નની વાત યાદ કરી વિશેષ આકંઠ કરવા લાગી. આ વખતે સૂર્યોદય થઈ ગયો હતો. મીણાવતી રાત્રિના ઉજ્જવરાથી છેક મોડી રાત્રિ સુધી વિચારવમજમાં તણાતી હોવાથી નિદ્રા આવી નહોતી તેથી પ્રાતઃકાળમાં મોડી જાગવા પામી હતી.

પ્રકરણ ૮ મું.

મનામણું.

મીણાવતી નિદ્રાનો ત્યાગ કરી, દંતધાવન કરવા
ઝોડાના મહેલ તરફ સામે જોઈને બેઠી અને ઝોડા વિના
શૂન્ય મહેલ જોયો.

દોહરો.

“હડી રાણી સંજથી, ચિંતવે સામે મહેલ;
ઝોડો ચાલી નીકળ્યો, કરવા વિદેશ મહેલ.”

ઝોડાના જવાથી મીણાવતીની મનઃસ્થિતિ સ્થિર નહીં
રહેવાથી પોતે બગાડેલું કાર્ય પોતેજ સુધારવું. આમ વિચારી
દાસીદ્વારા હોથીજીને પાસે બોલાવ્યો.

“કેમ પ્રિયા! તખીયત તો સારી છે ને?” હોથીજીએ
મીણાવતી પાસે આવતાં પ્રશ્ન કર્યો.

“હા. નાથ! અત્યારે સાંઈ છે. પણ મને ઉદ્વેગ થવા
કરે છે.” મીણાવતીએ ઉદ્વેગાર કહ્યો.

“ઉદ્વેગ થવાનું કારણ શું છે?” હોથીજીએ અધીરા
બની કહ્યું.

“આપ મોટા છો, અને ઝોડાજી નાના છે. તેમને
જે શિક્ષા કરી છે તેથી આપની નિંદા થશે. કેમ કે ક્ષમા
કરવાનો આપનો ધર્મ છે. માટે ઝોડાજીને ક્ષમા કરવી
જોઈએ.

મીણાવતીએ વિવેકનો ડાળ કરી બતાવ્યો.

દોહરો.

“તમે માઈના પુતરા, સગા ભાઈઓ છો;
ઝોડો જન્ય ગિસામણે, તેને મળાવી દ્યો.”

મીણાવતીના ઉપદેશથી હોથીજી બોલ્યો કે— “ જો તમારી એવી જ ઇચ્છા હોય તો હું તેને ક્ષમા કરું છું. આવશમાં આવી તેનો તિરસ્કાર કર્યો પણ હવે વિચાર થયા કરે છે. પણ મારૂં કહેવું માનશે નહિ. માટે તમે જાતે જઈ મનાવી લાવશો તો આવશે. કેમ કે તમારાથી તેમને દેશવટો મળ્યો છે અને તમારાથી જ મનાશે. માટે જલદી જાઓ. હજી ઓઢો બાગમાં જ છે. જો ઢીલ કરશો તો ચાલ્યો જશે.”

હોથીજીની સમ્મતિથી મીણાવતી આનંદમાં આવી, રથ જોડાવી બાગમાં, જે સ્થળે ઓઢો હતો તે સ્થળે આવી અને બોલી કે—

સોરઠો.

“ વિનવતા વરસ ચાર, ઓઢા તે એળે ગયાં;
કથું હૃદયમાં ખાર, અપાવું સુખ હું રાજનું.”

મીણાવતીના લોભ વચનોથી ઓઢાના હૃદયપર કંઈ અસર થઈ નહિ. તેમ પોતાના પવિત્ર વિચારને ફેરવ્યો નહિ. તેથી બોલ્યો કે—

સોરઠો.

“ બાળક જેવાં વેણુ, લાભી મુખ શોભે નહિ;
તેથી લાજે નેણુ, કલંક લાગે કુળમાં.”

ઓઢાના મુખથી નિરાશાજનક વચનો સાંભળી, મીણાવતી ગભરાઈ ગઈ અને હવે શો ઉપાય કરવો! આમ વિચારવા લાગી. પોતાનો અધિકાર, માન વગેરે ભુલી ગઈ અને કાકલુદી ભરેલી વાણીથી બોલી કે—

ઢાહરો.

“ આંખો તારી ચળકતી, જનદુલરી જણાય;
મન હરી મોહીત કરી, મળવા મન અકળાય.

ચુંબક પેઠે ખેંચતી, મુજ હૃદય નીજ પાસ,
 ઓઢા મુઢા આંખળો, પુર્ણ કરો મમ આશ.
 આંખો તારી અટપટી, અટપટ કરતી જણાય;
 ભુરકી નાંખી ભરમાવતી, અદ્ભુત તુજ કળાય.

ઓઢાજ હું તમને વિનવુંછું. તમે માર, પર પ્રેમ બાંધે
 તમારા પ્રેમ પાસમાં હું બંધાઈછું. તમારા વિના મારાથી
 દિવસો જશે નહિ. વળી તમારા નેત્રાના તેજથી હું અંજલિ
 ગર્ભ છું. તેણે મારા હૃદયપર સંપૂર્ણ અધિકાર મેળવ્યા છે.
 હું હતાશ મધ ગર્ભ છું, તમારા દર્શન વિના રાજસુખ
 તુલ્ય જેવું લાગે છે. વસ્તિમાં હોવા છતાં ઉજ્જડ-વેરાનમાં
 હોઈ તેમ જણાય છે. વસ્ત્રભુષણો વિંછી પેઠે ડંશ દીએ
 છે, શીતળ પદાર્થો અગ્નિ પેઠે દાહ કરે છે. માટે તમારા
 મોહક નેત્રામાં પ્રેમ જેવા તલપી રહી છું. તમારાં નેત્ર મને
 સ્થિર થવા દેતાં નથી. તેણે મારાપર ભુરકી નાંખી છે. માટે
 તમારા નેત્રનાં દર્શનનાં આતુર મારાં નેત્રાને પ્રણય ભરી
 ક્ષિત્તિ થી તમ કરો.” મીઝાવતીએ નમ્ર વાણીથી કહ્યું.

આવું મીઝાવતીનું બોલવું સાંભળી ઓઢા બોલ્યો કે-

ઢાહરો.

“ આંખો આડા ડુંગરા, દેશું અમે જરૂર;
 પરવરશું પરદેશમાં, તમથી યાશું દુર. ”
 ડુંગર વચમાં રાખતા, નહિ દેખો મુજ આંખ;
 નહિ રહીએ આ રાજમાં, સુરજ તેની સાખ.
 પરદેશ અમે પરવરી, નહિ દેખાડીએ મુખ;
 નહિ દેખો આ નેત્રને, ક્યાંથી યાશે સુખ.

“ હે બાબી! અમે અહિંથી ચાલ્યા જઈશું અને
 તમારા ને અમારા વચ્ચે ડુંગરને રાખશું.” એટલે મારી
 આંખો તમારા જોશમાં આવશે નહિ. જ્યારે તમારાં નેત્રો

મારાં નેત્રોને જુએ છે ત્યારેજ તમને મિથ્યા મોહ થાયછે. પણ તે નેત્રો ફર થવાથી તમને મોહ થશે નહિ. જ્યાંસુધી તમારા ને અમારા વચ્ચે ડુંગર આવશે નહિ ત્યાંસુધી અમે રાત પણ રહેશું નહિ. ડુંગર આડે આવવાથી બધી પંચાત પતી જશે.

આવું સાંભળી મીણાવતી વાત ફેરવીને બોલી કે:—

(હાહરો)

“ શું થાશે તુંજ મહેલનું, વિખરાશે તુંજ માલ:
પશુ તારા કાણુ પાળશે, માટે પાછા ચાલ,
માને કહ્યું જે માહરું, રોખી હૃદય પર ધાર;
કરે હાથની જાંચડી, તુ છે પ્રાણુધાર. ”

ઓહા ! તમારા વિના મહેલો સુના દેખાશે તેમાંથી વસ્તુઓ વિખરાઈ જશે, માથો, બેંસો વગેરેનું લાલનપાલન કાણુ કરશે ? માટે પાછા ચાલો અને માફ કહેવું માનો. તમને મારા હૈયાનો દાર કરીને રાખીશ અને હાથે જાંચા કરીશ માટે પ્રાણુના આધાર ! પાછા વળો. “

મીણાવતીના કહેવાનો તિરસ્કાર કરી બેપરવાઈથી ઓહો બોલ્યો કે:—

(હાહરો)

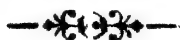
“ ઉગ્ગડ થાજે મેડીઓ, શહેર બને સમસાન:
રાજપાટ પલટે કદી, ઓહો ન મુકે માન.
નદી નીર અવળાં વહે, પ્રશ્નિમ ઉઝે સૂર:
મરૂવ ચળે પરવત ફરે, (પણુ) ઓહો જોવે ન નૂર
જખ્યું હશે લલાટમાં, થવાનું હોય તે થાય:
ઓહો ધર્મ ન મુકશે, પ્રાણુ બલે ને જાય. ”

“ બાબી ! જે થવાનું હોય તે બલે થાય પણ હું મારા કુળનો ધર્મ તજવાનો નથી બલે આખા જગતનું

રાજ્ય મળે કે અતિશય દુઃખ પડે પણ હું મારી ટેક છોડવાનો નથી તારા જેવી કુલદા. અને કુલ અંગાર સ્ત્રીમાં ફસાઈ મારો સર્વસ્વનો નાશ કરવાનો નથી. તું રાજપુત કુળમાં જન્મ લઈ શુદ્ધ શિયળ અને પતિવ્રતનો નાશ કરવાને તૈયાર થઈ છે. તેથી હું મારા શિયળ અને પતિવ્રતનો ત્યાગ કરવાનો નથી મને સુખ થાઓ અગર દુઃખ થાઓ તેની પરવા નથી, માફ શરીર ભલે અત્યારે જ ગત પ્રાણ થાય તેની શીકર નથી જે ન બની શકે તેવી બાબત કદી અને છતાં મારી ટેકથી હું ટળવાનો નથી.

આવી રીતે ઝોઢાએ અનેક વચનો કહ્યાં. મીણાવતીએ જનક્યું કે ઝોઢો હવે માનવાનો નથી અત્યારે વધુ ચીડવવામાં સાર નથી તેનો વિચાર કાઢી રીતે હાલમાં ફેરવાય તેમ નથી. માટે થોડા દિવસ પરદેશ વેઠશે અને જ્યારે પરદેશનું દુઃખ સહન કરશે. ત્યારે જ કેદાણે આવશે ત્યાંસુધી તેના વિયોગનું દુઃખ સહન કર્યા સિવાય છુટકા નથી. આમ વિચાર કરી નિરાશ હૃદયે ચાલી નીકળી.

મીણાવતી શહેર તરફ વળી કે તુરત ઝોઢાએ પોતાનું મેણાણ ઉપાડ્યું અને પોતાની જન્મ ભુમિનો ત્યાગ કરી ચાલતો થયો.

પ્રકરણ ૯ મું

ચારણને હાત.

પોતાના રિસાલા સાથે ઝોઢો કંડકકડારા પ્રગણને છોડી ચાલતો થયો. આ વખતે પોતાની જન્મભુમિનો ત્યાગ કરતાં અતિશય લાગી આવ્યું પોતાના સ્નેહીજન અને સ્વભુમિનો પરિત્યાગ માણમને અસહ્ય થઈ પડે

છે. તેવી જ રીતે ઝોદાને આ વિયોગ પણ અસહ્ય થયો. તેના નેત્રો અશ્રુપુર્ણ થયાં. હૃદય ભરાઈ આવ્યું હવે ક્યારે સ્વભુમિનાં દર્શન થશે ! તે વિચારે મગજ ભમી ગયું. અને જન્મભુમિને છેલ્લા પ્રણામ કરી બોલ્યો કે—

“ હે માતા ! તારો અત્યારે વિયોગ થાય છે. તારા અન્નથી જ આજ મુધી માંડે પોષણ થયું છે. પણ આ રંક પુત્રથી તારી યત્કિંચિત પણ સેવા બની નથી. તેમ તને જરૂર પણ ઉપયોગી થયો નથી માટે મને ક્ષમા કર ! અને ફરી તારાં દર્શન થાય તેવો વર આપ.”

આમ સ્વભુમિને વંદના કરી ઝોદો ચાલતો થયો અને રસ્તામાં આવેલા કીર નામના પર્વતને જોઈને બોલ્યો કે—

દોહરો

“ કીરા તું તો અચળ થઈ, રહ્યો જન્મભૂમી માંય,
ઝોદો સ્વદેશ છાડીને, પરદેશ ચાલ્યો જાય.”

આવી રીતે કીર નામના ડુંગરને કહી આગળ ચાલ્યો એટલે એક હોનો કચ્છ તરફથી ઉડતો આવ્યો તેને જોઈ ઝોદો બોલ્યો કે—

(સોરઠો)

“ બાબીડા ! ગિછઆર, કડે વેગે કચ્છ કે !”

ઝીઝાડીજ બુવાર, પાડો પુછી પિરિયન જો !”

હોશ તું પાછો કચ્છ તરફ ક્યારે ફરવાનો છે ?
જ્યારે તું પાછો કચ્છમાં જા. ત્યારે પાટોશ પુછીને મારા
ફનેહીઓને બુહાર કહેજે.

આમ કહી બંને પ્રાંતમાં પોતાનો મુકામ કર્યો. ઝોદાના સમાચાર સર્વત્ર પ્રસરી ગયા. એટલે આસપાસના ચારણ ભાટો આવવા લાગ્યા અને ઝોદાની કીર્તિ ગાવા

લાગ્યા. ઝોદાએ બધાને ગાયો, ભેંસો વગેરે દાનમાં આપી સંતુષ્ટ કરવા લાગ્યો છેવટે ગાયો, ભેંસો વગેરે બધી દાનમાં અપાઈ ગઈ ફક્ત પોતાને દુધ ખાવાને માટે એક જ ભેંસ રહી.

વડસર ગામનો ચારણ આ વખતે બધાની પાછળ આગ્યો તેણે આવીને ઝોદાની પ્રશંસા કરી. તેથી ઝોદા તેને થું બેઠાએ છીએ તેમ પુછ્યું. એટલે ચારણ ભેંસની માગણી કરી. ત્યારે ઝોદા કહ્યું કે “ભેંસ એક જ રહી છે. અને તે મારે દુધ ખાવા માટે જ છે. માટે બીજું જે કહે તે આપું” આવા ઝોદાના જવાબથી ચારણ ચીડાઈ ગયો અને બોલ્યો કે—

સોરઠો.

“ મેયું મોટા માત્ર, દેવો ધણી દોહલી:

રેખડિઆરને જ્ઞાલ, જેવી નીજ કાકીઓ.”

ભેંસો આપવી તે રહેલી નથી એતો ધણી દોહલી છે. પણ રેખડિઆરા જામને તો પોતાની કાકી જેવી છે. માટે બીજાને કેમ અપાય? આવી રીતે અપમાન મુચક શબ્દો કહ્યા છતાં ઝોદા ક્રોધ બહાર નજાણ્યો નહિ. અને તરતજ ચારણને પોતાની એકની એક ભેંસ પણ આપી દીધી એટલે તે દુહાને ઉલટાવી સારા રૂપમાં દુહાને બનાવી આગ્યો કે—

સોરઠો.

“ મેયું મોટા હામ, દેવી ધણી દોહલી;

રેખડિઆરા જામ, તેને મન તો કાકીયું.”

ભેંસો ધણી મોંઘી વસ્તુ છે. અને તેનું દાન કરવું પણ દોહલું છે છતાં રેખડિઆરા જામને તો મન કાકીની કિન્મતની છે.

ચારણને ભેંસતું દાન આપી ઝોટો ચાલતો થયો. આગળ ચાલતાં સિંધુ નદીમાંથી નીકળેલી નદી બન્નીના રણમાં પડી હતી તે રસ્તે જનારને આડે આવતી હતી અને તે નદી વહાણથી ઉતરાતી હતી ઝોટાને પણ વહાણથી ઉતરવાની ફરજ પડી તેથી પોતાના માણસો સાથે વહાણ પર ચઢ્યો.

ટોહરો.

“ અમે મનાઈના લાકડા, પાણી માથે પાડ્યા.
રાત્રિ આખી ચાલીયા, લોઢે લહેરે ચડ્યા.
પગેરૂં પાણી ઉપરે, દેખે નવ દેખાય,
શોધ કરે સળંગન કદી, પ્રયત્ન નિષ્ફળ જાય-
ખેદા વહાણની ઉપરે, મેલ્યા વહાલ કુર,
સ્વદેશ છોડી ચાલીયા, ચાલ્યા પાણી પુર.”

આવી રીતે ઝોટો વિચાર કરતો વહાણમાં બેસીને પોતાના માણસો સાથે નદી ઉતર્યો. હવે કચ્છ દેશ ગયો અને સિંધની સરહદમાં આવ્યા એટલે ઝોટો બોલ્યો કે—

“ છોડી સ્વજનનો સ્નેહ, આવ્યો અવર ધરા વિષે;
દુઃખથી દમે છે દેહ. કાળજ કપે કચ્છ વીણુ “
વહાલા તણો વિયોગ, સહન ન થાય શરીરથી,
ફરી મળવાનો જંગ, પ્રભુ તું ક્યારે આપશે. “

બધા સાથે ઝોટો સિંધ દેશમાં પ્રવેશ્યો, હવે આ બધા સાથે ક્યાં જઈને રહેવું ! આ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થયો અરણ્ય કે, એકાદ બે મનુષ્યનો સમાસ તો ગમે ત્યાં થઈ શકે પણ આખા રિસાલાનો સમાસ થાય તેવું સારું રાજ્ય હોવું જોઈએ રાજ્ય સિવાય બધાનું પોપણ થઈ શકે નહિ.

આવો વિચાર આવતાં, ઝોટાએ પોતાના માણસો પૈકી અનુભવી અને વ્યવહાર કુશળને એકત્ર કર્યા અને પો-

તાનો વિચાર જણાવ્યો, ત્યારે બધા મળીને એજ નિશ્ચય ઉપર આવ્યા કે:—

“ નામદાર ! આપણા બધાનો સમાસ થાય તેવું સિંધમાં બીજું એક પણ રાજ્ય નથી પણ બાંલણાંસર છે. અને બાંલણાંસરમાં ધલૂડા સોઢા પાસે જઈએ તોજ આપણો સમાસ થઈ શકશે. ”

“ આપણા સાથે તેનો કાંઈ પરિચય નથી, તો તેનું શું કરવું ? ” ઝોઢાએ વચમાં એક શંકા દર્શાવી કહ્યું.

“ આપને તે સારી પેઠે જાણે છે, તેણે આપની કીર્તિ સાંભળી છે તે હું સારી પેઠે જાણું છું કેમકે એક વખત ધલૂડા સોઢાની કચેરીમાં હું હતો અને ધલૂડા સોઢાએ તેના મુખથીજ આપની પ્રશંસા કરી હતી. ” સિંધનો એક વૃદ્ધ ચારણ ઝોઢાની સાથે થયો હતો, તેણે ખુલાસો કર્યો.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

છત્રવેશમાં કપટબળ.

બધાની સન્મતિથી ઝોઢા બાંલણાંસરમાં ધલૂડાસોઢા પાસે ગયો. ઝોઢાની પ્રશંસા સિંધ સુધી પણ પ્રસરી ગઈ હતી. અને ધલૂડા સોઢા પણ સારી પેઠે જાણતો હતો. ઝોઢા જેવો કચેરીમાં ગયો અને અગાઉ ચોપદાર સાથે પોતાનો પરિચય કરાવ્યાથી ધલૂડાએ માન સહિત પાસે બેસાડ્યો અને આગમનનું કારણ પૂછ્યું, ઝોઢાએ નોકર રહેવાનો વિચાર દર્શાવ્યો તેથી ધલૂડાએ ધણા હર્ષથી પોતાની પાસે નોકર રાખ્યો.

ઓદો થોડે થોડે ધણુ ઓદાની પ્રીતિ મેળવવા લાગ્યો. જેમ જેમ ઓદાની રાજકુશળતા ધણુની બાજુમાં આવતી ગઈ, તેમ તેમ ઓદા પ્રત્યે પ્રીતિ વધતી ગઈ. અને એકાદ વર્ષમાં ધણુની સમ્પૂર્ણ પ્રીતિ મેળવી લીધી. ધણુને પણ ઓદાનો સમ્પૂર્ણ વિશ્વાસ પડી ગયો હતો. બંને રાજ્યકાજ ઓદાના હાથમાં સોંપ્યું હતું. આમ કચ્છની આવેલા પર રાજ બધો વિશ્વાસ રાખે અને મોટો અધિકારી નામે, તે ઈર્ષાળુઓને ગાયબ લાગ્યું નહિ. તેમની અસુયાયા વધવા માંડી અને થોડે થોડે તેની જવાબદારી નિકળવા લાગી.

બધાએ એકસંપ કરી વિચાર બાંધ્યો કે આપણે બધાએ રાજને એક જ વાત કરેલી અને એટલું જ કે “ઓદો છુપા સંદેશ કચ્છમાં મોકલે છે. અને કચ્છના મણિયારા (ધોલાયગઢ) ના બાંભણાસર પર ચઢાઈ લાવે છે.” આવી રીતે વાત નક્કી બાંધી.

ધણુઝાઓદાની જરાપણ મુલાકાત થતી અને વખત મળતો કે તરત ઓદા વિરૂદ્ધ ઉત્ક્રાંતી કરતા પણ ધણુઝાઓદા ઉપર તેની કાંઈ પણ અસર થતી નહીં. તેથી બધાએ કપટ કરવાનો વિચાર કર્યો અને તેની સંધી પ્રાપ્ત થાય તેમ કચ્છના લાગ્યા.

એક દિવસે ઓદાને સાથે લઈ ધણુઝાઓદો શિકાર ખેલવા નિકળ્યો હતો. ઓદાના ઈર્ષાળુઓ પણ સાથે જ હતા. શિકાર કરી પાછા વળ્યા કે તરતજ એક સ્ત્રી બેઠામાં આવી તેણે કચ્છી પહેરવેશ પહેર્યો હતો. પાતાનું મુખ અવશું ઠનમાં હોવાથી તેનો ચહેરો જેમ સકોતો નહોતો.

એક બાણસને ઓદા પાસે મોકલી કહેવરાવ્યું કે “કચ્છમાંથી કાંઈ સ્ત્રી આવી છે અને તે કાંઈક સંદેશ ક-

હેવાની છે." આવું સાંભળી ઝોદાને ધલુડાગે કહ્યું કે, જ્યો અને તે શું કહેવા માગે છે તે સાંભળો આવું સાંભળી ઝોદો તે સ્ત્રી પાસે ગયો. ધલુડોસોદો ચાલતો થયો. ઝોદાથી દુર થયો એટલે દુશ્મનોને કહેવાનો લાગ મળ્યો. તેથી કહેવા લાગ્યા કે:— "નામદાર! અમે આપને કહેતા આવ્યા છીએ કે, ઝોદો વફાદાર નહિ પણ જસુસ છે. અને તેના જસુસો કમ્પ્લેક્ષ માન્ય છે અને આવે છે. આજે આપે જોયું તે સ્ત્રી નહોતી પણ તેના જસુસ જ હતો. માટે આજા ઉપર વિશ્વાસ મુક્યાથી કાંઈક દિવસ હાનિ થવાની સંભાવના રહે છે. કેમકે રાજનીતિનો એક નિયમ છે કે, રાજ્યે રાજના ઉપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખી તેને જાણ કર્યા સોંપી એકચારામ કરવો નહી. તેમ અજાણ્યા મનુષ્યને અધિકાર ઉપર નિયુક્ત કરી રાજના ગુપ્ત રહસ્યોની માહિતી આપવી નહિ. આમ કરવાથી પરિણામે હાનિ થયા વિના રહેતી નથી.

આવી રીતે ધલુડાને અતિશય ઉશ્કેર્યો. તેથી તેના હૃદયમાં શંકાનો ઉદભવ થયો અને જેમ જેમ તેના વિષે વિચાર કરવા લાગ્યો તેમ તેમ શંકા દ્રઢ થવા લાગી. ઝોદાને આવતાં વખત લાગ્યો એટલે ધલુડાસોદા વગેરે શહેરમાં પહોંચ્યા.

છત્રવેશમાં જે જોએ ઝોદાને પોતા પાસે બોલાવ્યો હતો. તેણે ઝોદો ગયા એટલે કહ્યું કે, "તમે મારા પાછળ ચાલો" ઝોદાને આ સ્ત્રી વિષે શંકા થઈ હતી પણ પોતાને તે શું કરનાર છે! આમાં કપટ છે ખરું પણ હવે શું થાય છે તે જોવું. આમ વિચારી તેની પાછળ ચાલ્યો. તે સ્ત્રી તેને ગાદી જંગલમાં લઈ ગઈ અને સામે ફરીને ઉભી રહી એટલે ઝોદાએ કહ્યું કે, "તમે મને અહીં શા માટે બોલાવી લાવ્યાં છો?"

“ તમને એક વાત કહેવાની છે ” સ્ત્રીએ સ્મીત હાસ્ય કરીને કહ્યું.

“ ખુશીથી જો કહેવું હોય તે કહો. ” ઓઢાએ જવાબ આપ્યો.

“ મારી વાત ઘણી જ ગુપ્ત રાખવાની છે. ” સ્ત્રીએ ધીમેથી કહ્યું.

“ ભલે હું ગુપ્ત રાખીશ. ”

“ બસ એટલું જ ” સ્ત્રીએ જરા ઉતાવળેથી કહ્યું.

“ શું તમારે મને વાત કહેવાની છે ? તે હવે જાણો. ” ઓઢાએ અધીરતા બતાવી.

“ મારે એટલું જ કહેવાનું હતું. તે તમને કહી દીધું હવે વધારે કહેવાનું નથી. ”

આમ કહી તે સ્ત્રી વિચૂત વેગે ચાલી ગઈ અને વૃક્ષ અટામાં અદ્રશ્ય થઈ.

આ સ્ત્રીની આવી વર્તણૂકથી ઓઢાને આશ્ચર્ય થયું અને આ બધો શો પ્રપંચ હશે ! તે કાંઈ સમજી શક્યો નહિ. પોતાના વિરોધીઓનો આ બધો કપટ પ્રયોગ છે તેમ તે સ્હમજી ગયો. પણ હવે જો થાય તે થવા દેવું. આમ વિચાર કરી શહેર તરફ રવાના થયો અને સિદ્ધો ધલુડોસોદા પાસે સાંજની કચેરીનો સમય થવાથી ગયો.

ધલુડોસોદો પ્રથમથી જ શંકાશીલ થયો હતો. તેથી ઓઢાને પાસે બોલાવી બોલ્યો કે—

“ ઓઢાજી ! પેલી સ્ત્રીએ તમને શી વાત કહી ? ”

“ નામદાર ! તેણે મને કાંઈ કહ્યું નહિ ફક્ત આ વાત ગુપ્ત રાખવાની છે, એટલું જ કહ્યું. ” ઓઢાએ ખુલ્લા દીલથી કહી સંભળાવ્યું.

“ એમ બને જ નહિ. તમે જુદું બોલો છો. ” ધલુડોસોદાએ ઉત્કેષાત્ કહ્યું.

“ આપ નામદાર પાસે જુઠું બોલી પાપનો ભાગી થવા ઇચ્છતો નથી.” ઓઢાએ નમ્ર થઈ કહ્યું.

“ હું અત્યાર સુધી તમને વફાદાર રહ્યો હતો પણ તમે કપટથી અહીં રહ્યા છો. તમારો યુગ સંકેત માંડે રાજ્ય લેવાનો છે તે હું જાણું છું એટલે તમારે પાપ પ્રસિદ્ધ થયા વિના રહ્યું નહિ. તમારા ઉપર આટલા દિવસ મેં જે વિશ્વાસ મેલ્યો તેનો તમે દુરુપયોગ કર્યો છે મારે હું આજ્ઞા કરું છું કે તમે અહિંથી ચાલ્યા જાઓ.” ધલુડાએ આવેશમાં આવી કહ્યું.

આપે મારા પર દોષ મુક્યો છે. પણ હું તદ્દન નિર્દોષ છું. આપ જે અપમાન કરો છો તે મારે અત્યારે સહન કર્યા વિના છુટકો નથી “ આમ કહી ઓઢો પોતાના રાજપુતો સાથે સિંધ છોડી ચાલી નિકળ્યો.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

બાંભણાસર પર ચઢાઈ.

ઓઢો પોતાના રિસાલા સાથે બાંભણાસરમાંથી નિકળી પોતાના સસરા વિશળદેવ સોલંકીના શહેરમાં ગેડીએ આન્યો અને વિશળદેવે તેનો ધણો સત્કાર કર્યો.

ઓઢાને પોતાના ઘેર આવેલો જોઈ વિશળદેવને હર્ષ થયો અને પોતાના રાજકાર્યમાં ઓઢો ધણો ઉપયોગી થશે એમ ધારી ત્યાંજ રહેવાનો આગ્રહ કરી રાખ્યો.

એક દિવસ ઓઢો હજમત કરાવતો હતો તે વખતે ઓઢાનો સાળો હાજર હતો. હજમત કરાવી રહ્યા પછી પોતાના નાકમાંથી વાળને ખેંચી કાઢવા હજમતે કયું એ કહે હજમત ચીંચી આવતી વાળ ખેંચવા લાગ્યો. એટલે

ઝોડાના સાળાએ હળમને મંકતથી કહ્યું કે, ચાચ્યાર પાંચપાંચ વાળોને સાથે લહીને ખંચ એટલે ઝોડાજીની શુરવીરતા કેવી છે તે જણાઈ આવે.

ઝોડાના હાથમાં દર્પણ હતું તે દર્પણમાંથી પાંચળ એકલા પોતાના સાળાનો મંકત દેખાતો હતો. આવી રીતે પોતાનો સાળો મસ્કરી કરે છે તેમ લાગવાથી કાંદક પણ પોતાની શુરવીરતા બતાવવી આવા વિચારથી હળમના ઢીંચણને પોતાના ઢીંચણ નીચે દાખી પેચકબજ કાઢી પોતાના ઢીંચણને આરપાર વીંધી નાખ્યો અને તે નીચે હળમનો ઢીંચણ હતો તેપણ વીંધી પેચકબજ પૃથ્વીમાં ગયો, આથી હળમના પ્રાણ નિકળી ગયા અને જડવત્ થઈ ગયો. આવું ઝોડાનું પરાક્રમ જોઈ ઝોડાનો સાળો આશ્ચર્ય પામ્યો.

હળમના આકસ્મિક મરણથી તેની સ્ત્રી અત્યંત શોકાતુર થઈ અને પોતાના પતિને ઝોડાજીએ માર્યો એમ સાંભળી ઝોડા પાસે આવી આક્રંદ કરવા લાગી ઝોડાએ તેનું ધણું શાંતવન કર્યું પણ શાંત થઈ નહિ અને કહેવા લાગી કે મારા હુઝમનો પાર નથી થોડા દિવસ પહેલાં આંસુથીયા બાદશાહના માણસો આવી ધણુ લઈ ગયા તેમાં મારી બે બેસો ગઈ પણ મારા પતિને દરવારમાં નોકરી હોવાથી ગુજરાતનું સાધન હતું. પણ હવે તો નોકરી પણ રહી નહિ એટલે મારા બાળ-ગચ્ચાંઓનો અને મારો નિભાવ શી રીતે થશે ? ! આટલું કહી ધારધાર રડવા લાગી આવી રીતે સ્ત્રીના રૂદનનો ધ્વનિ સાંભળી વીસળદેવ સોંલકી ત્યાં આવ્યો અને થયેલા બનાવથી ઉદાસ થયો. તેમાં ધણુ વાળવાની વાત સાંભળી અત્યંત દીલગીર થયો.

“ બચારે ધણુ વાળી ગયાની વાતનું સ્મરણ આવ

છે ત્યારે માફ કાળજી કપાઈ જાય છે. હવે હું જુદા થયો. કુંવરની ઊંમર હજી નાની છે તેમ તેને ધલુડા સામે મોકલતાં જીવ માનતો નથી. તેમ જ્યાંસુધી તેનું વૈર ન લેવાય ત્યાંસુધી મારા આત્માને શાંતિ નથી તેમ કાઈ વૈરનો બદલો લે તેવું નથી જ્યારથી બાંભણીયા બાદશાહના માણસો ધણુ લઈ ગયા ત્યારથી મારી આયુષ્ય ઓછી થવા માંડી છે.

પોતાના સસરાને દીલગીર થતો જોઈને ઓઢાએ કહ્યું કે—મામા ! તમે દીલગીર થશો નહિ. ધલુડાસોઢાની સાંઢે વાળીને તમને સુપ્રત કરીશ અને તમારા વૈરનો બદલો લઈશ માટે ગભરાશો નહિ. “ઓઢાએ આશ્વાસન સાથે કહ્યું.”

“ શું મારા જમાઈને દેખી પેખીને જોખમમાં ઉતારું ! બાંભણીઆનો બાદશાહ શુરવીર છે. તેણે ઘણા રાજ્યોને પોતાને તાબે કર્યા છે તે સામે મોકલતાં મારો જીવ માને નહિ વળી મારા વૈર માટે મોકલું અને કાંઈ અનિષ્ટ થાય તો જગત મને મુર્ખ ગણે માટે તે વાત કરશો નહિ. “ વિશલદેવે હિદાયતતા જણાવી.

એક રાજપુતના મુખમાં આવા શબ્દો અને બીરતા શોભે નહિ આપ શુરવીર છતાં ડરપોકની પેઠે બોલો છો તે શોભતું નથી માટે મારા કાર્યને આડે આવશો નહિ. આપ મારા અનિષ્ટ માટે ચિંતાતજ્જે કેમને જે સમયે જે થવાનું હશે તે થઈ રહેશે “ ઓઢાએ પ્રોત્સાહ વર્ધક શબ્દોથી કહ્યું. ”

“ ભલે ! આપ જેવા શુરવીરના વીચારની આડે હું આવતો નથી માટે મુખેથી ધલુડા ઉપર વિજય મેળવી વહેલા પધારો “ વીસલદેવે સંમતિ આપી. ”

બીજે દિવસે ઓઢો તૈયાર થઈ પોતા સાથે દોહસો

ધોડેશ્વારે સાથે રવાના થયો અને ઊલટ ભેર મળલ દર-
મળલ કરતો આગળ ચાલ્યો.

સિંધ તરફ ચાલતાં ચાલતાં એક વિશાળ સરોવરની
પાસે ઘાઝા વડવૃક્ષ નીચે ઓઢાએ પોતાનો મુકામ કર્યો.
અથા આતંદ્રથી વિશ્રાંતી લેવા લાગ્યા. તેમની પાસે એ
રસ્તા હતો તેમાં એક આંગણ રસ્તો હતો તેમાં એક ધોડેશ્વાર
આવતો જણાયા. તેનો પહેરવેશ રાજપુતનો હતો. હજી
તે નવયુવક જણાતો હતો તેના મુખપર મુછ પણ પુટ્ટી
નહોતી તેની ઉંમર વીશેક વર્ષની હોવા છતાં મુછકે દાઢીનું
નામ નિશાન હતું નહિ તેના મંચંગપર સૌન્દર્ય જળકતું
હતું તેણે વસ્ત્રાલુપણો પણ ઉમદા પહેલા હતાં, તેથી કાંઈ
રાજકુમાર હોય તેવું પ્રથમ દર્શનેજ લાન થઈ આવ
હતું, કમરમાં લટકતી તલ્વાર, અમે તોર અને ભાથા,
ખોલણામાં લાલો વગેરે હથિઆરોથી સુસજ્જિત થયો હતો
પોતાના અશ્વને ધીમી ગતિથી ચલાવતો જ્યાં ઓઢાના
માણસો પડાવ કરી ઊતાર્યા હતા તેની નજીક આવ્યો આવી
રીતે ઊમદો અશ્વ અને ચાલુપણો સહિત એકલો ધોડેશ્વાર
હોવાથી ઓઢાના માણસો અરસપરસ વાતો કરવા અને
વિનોદ કરવા લાગ્યા.

પહેલો—“ આ યુવક એકલો છે તેના પાસે ધોડા
સારો છે તે લઈ લીધો હોય તો ”

બીજો—“ ધોડા તો સારો છે પણ તેના ધરેણા પણ
સારા છે તે ઉતારી લીધા હોય તો તેનાથી શું બની શકે ? ”

ત્રીજો—“ એ બધુંતો ઠીક ! પણ હથિઆરો સારા છે. ”

આવી રીતે વાતો કરતા સાંલણી આગતુંકથારે અ-
દ હાસ્ય કર્યું. તે હાસ્યમાં કાંઈ લાયક હોય તેમ જણાતું
હતું. આ માણસોની વાંતા પ્રત્યે તેણે દુર્લક્ષ આપ્યું અને

પોતે કાંઈ સાંભળ્યુંજ ન હોય તેમ બતાવી કહ્યું કે “ જુ-
વાનો ! મારા દુકાની ચલમમાં જરા દેવતા-અંશિ આપશો ? ”

“ ત્યારે નીચે ઉતરોને ! અંશિ તૈયાર છે તો ચલમ
ભરી દ્યો ! એક તો બંધારણ રાખવું અને પોતાની જા-
તને મહેનત કરવી નહિ તે બે વાતને બંને ખરું ! તેમ
રાખવું હોય તો એક સાથે નોકર રાખવો એટલે બધું કામ
કરી આપે ” એક ચચાવણે તોછડાઈથી કહ્યું.

“ ભલે હવેથી તેમ કરીશ. ”

એટલું બાકી આગંતુક સ્વારે પોતાના લાથામાંથી
તીર કાઢ્યો કમાનની પલ્લુ-પ્રત્યંચા ચઢાવી એક અર્ધ
બજેલ લાકડામાં તીર ફેંક્યો અને તેની પાછળ બીજો ફેંક્યો.
આવી રીતે તીરની પછવાડે તીર લાગવાથી પોતાની બરો-
બર તીર થઈ ગયાં. એટલે તીરને ખેંચતા અર્ધ બજેલ
લાકડું પોતાની પાસે ખેંચાઈ આવ્યું એટલે ચલમમાં દે-
વતા ભરી પીવા લાગ્યો, આગંતુક સ્વારનું આવું કાર્ય
જોઈ બધા આશ્ચર્ય પામ્યા અને પોતે ધારેલો હેતુ પાર-
પડશે નહિ તેમ માની આ સમાચાર કહેવા ઓઠા પાસે ગયા.

ઓઠા પોતાની પાસે બેઠેલાઓ સાથે વાર્તાલાપ કરતો
હતો ત્યાં જ્યાં એક માણસ આવેલા રાજપુતની હકીકત
કહી એટલે એ ઓઠા ઉભો થઈ આગંતુક સ્વાર પાસે આવી
ઉભો આ વખતે તે સ્વારે એક તીર સામેના ગાડના થડમાં
ફેંક્યો હતો અને માણસોને કહ્યું હતું કે જે આ તીર ખેંચી
કાઢશે તેને માને ઘોડા, આલુપણો અને હથિઆરો આપી
દઈશ. એક પછી એક માણસો ખેંચવા લાગ્યા પણ કાઢી
તીર ખેંચાયો નહિ. બધા હતાસ થયા ત્યાં ઓઠા આવીને
રામરામ કહ્યા.

આવેલ સ્વારે એક યુક્તિ કહી કે “ તમે બધા એકઠા

જાન્યે એઓ અને તીરને દોરડાવતી બધો એટલે નીકળી જશે. ” બધા સ્વારોને આ વાત ગમી એટલે બાલાતે જ છોડી તીરની પછવાડે બાંધી એકી સાથે ખેંચવા લાગ્યા. પણ તીર આખો ઝડપમાં ભોંકાઈ ગયો હતો તેથી નીકળ્યો નહિ પણ પાછળ બાંધેલા પાછળે નીકળી ગયા એટલે બાંધેલા દોરડા પણ નીકળી ગયા એટલે ઘણાં તો પછાડ આઈ ભુમિ ઉપર પછડાઈ ગયા. આવું જોઈ બધા માણસો શરમાઈ ગયા તેથી ઓઢો તીર ખેંચવા તૈયાર થયો.

ઓઢો શુરવીર તેમ અંગબળ વાળો છે માટે જરૂર તીરને ખેંચી કાઢશે આમ વિચારી તે સ્વારે પોતાનો ઘોડો ચલાવ્યો અને તીર પાસે થઈ અપટ્ટીથીજ વિનાશ્રમે તીર ખેંચી કાઢ્યો, તેથી ઓઢાના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ.

“ આપ કેવા રાજપુત છો ? ” ઓઢો પ્રશ્ન કર્યો.

“ હું નિગામરા જાતનો રાજપુત છું ” આગંતુકે જવાબ આપ્યો.

“ આપનું નામ જણાવશો કે ” ઓઢાએ નામ જાણવાની ઇચ્છા કરીને પ્રશ્ન કર્યો.

“ મારું મુળ નામ તો હોથી છે પણ હું એકલો ફરતો હોવાથી બધા મને એકલમલ કહીને બોલાવે છે. ” પોતાનું નામ અને બિપમાન કહ્યું.

“ આપ ક્યાં જાઓ છો ? ” ઓઢાએ વધારે જાણવાની જિજ્ઞાસાથી કહ્યું.

હું નોકરી કરવા જઈ છું ક્યાંક મળે તો નોકરી કરવી છે. “ આવેલ સ્વાર હોથીજાએ પોતાના નિકળવાનો હેતુ વ્યક્ત કર્યો. ”

“ હું ઘણાસાદા ઉપર વૈર લેવા જાઉં છું તો મારામાં નોકર રહેશે. ” ઓઢાએ પોતાનો સ્પષ્ટ હેતુ ક

સંભળાવ્યો. “ હા હું રહું તો ખરો ! પણ શરત એવી છે કે, વસ્તુસોદાનો જ માત્ર મને તેમાંથી અર્ધ લાગે હું સઉ ” હોથીજીએ પોતાની શરત આગળ કરી.

“અરથ મારો છે તો હામ પણ અરથ કરસોને ?” એક તરફે વચમળા પ્રશ્ન કર્યો.

“ હા જો હું અરથો અરથ હામ કરું તોજ મારે અરથ ભાગ જેવો નહિતો કાંઈ પણ લેવું નહિ. ” હોથીજી ઉઠે એકલમસે અંતઃકરણથી કહ્યું.

“ ભલે ! તમે અત્યાચારીજ અમારી સાથે રહો આ-
જાગે સમ્મતિ આપી.”

આવેલ સ્વારે પોતાનાં બે નામે કહ્યાં હતાં પણ આપણે તેનું ઉપનામ એકલમસે હતું તેને છોડી દઈ તેણે જણાવેલા તેના મુળ નામ હોથીજીથીજ ઓળખીયું.

પ્રથમ દર્શનેજ હોથીજીને ઝાઢા ઉપર અને ઝાઢા જીને હોથીજી ઉપર અનુરાગ ઉત્પન્ન થયો હતો. હોથીજીએ ઝાઢાની બહાદુરી, ઉદારતા વગેરે સાંભળ્યાં હતાં ખરાં પણ તેનું રૂપ કેવું છે ? તેની માહિતી નહોતી. જ્યારે ઝાઢાને જોયો ત્યારે તેના રૂપ ગુણ અને મીઠા લાપણથી વિશેષ પ્રેમ થયો હતો. ઝાઢાને પણ આવા સૌન્દર્યસમ્પન્ન શુદ્ધિશાલિ અને પરાક્રમ પુર્ણ નવયુવકને જોઈને ન સમજી શકાય તેવા રોમાંચનો અનુભવ થયો હતો. જાણે કોઈ અ-
દ્ભુત શક્તિ એક બીજાના હૃદયોને ખેંચી એકત્ર કરતી હોય તેમ લાગતું હતું. આવો નવયુવાન યોગ્ય ઉમરે પહોંચ્યા છતાં તેનામાં પુરુષોચિત્ દાઢી-મુછ હજી કેમ નહિ આવી હોય તેવી શંકા ઉદભવી પણ આવી શંકાને ઝાઢાએ ઝાઝુ મહત્વ આપ્યું નહિ તેથી તે યુવકને પોતાનો મિત્ર બનાવ-
વાનો દ્રઢ નિશ્ચય કર્યો.

હોથીજી અને ઓઢો સાથે જ રહેવા લાગ્યા એક બીજાની વાતો પ્રિય લાગતી હતી. ધડી પણ જુદું પડતું એકને પણ જોઈતું નહોતું. હોથીજીનો કામળ કંઠ અને તે- માંથી નિકળતા મિષ્ટ વચનો ઓઢાને અમૃત જેવાં મધુર લાગતાં હતાં તેને એમ પણ થઈ આવતું કે, આ પુરૂષ છે પણ જો સ્ત્રી હોય તો કાઈ મહા લાગ્યશાળી પુરૂષના અ- વતારને સફળ બનાવત. પરમાત્માએ પુરૂષમાં પણ આવું રાન્દ્ય કામળતા લાવણ્યતા અને કાઢીલ કંઠ આપ્યો છે.

આવી રીતે ઓઢો મનોગત ઘણા વિચારો કરતો પણ તેના મનનું સમાધાન થતું નહીં. તેના પરાક્રમ અને સાહસ ઉપર મુગ્ધ બન્યો હતો. તેથી તેને ખરા દીલથી ચાલતો હતો.

હોથીજી પણ ઓઢાને અત્યંત પ્રેમથી ચાહતો હતો અને તેનામાં પ્રેમ જેટલો હતો તેટલો બહાર બતાવતો ન હતો. પણ ઓઢાના રૂપ ગુણો તેના ઉપર ભુન્ડી નાખી હતી. અને તેના દીલનું સંપુર્ણ આકર્ષણ કર્યું હતું. તેમાં શંસય નહોતો આવી રીતે બંને જણા વચ્ચે ગાઢો પ્રેમ બંધાયો હતો. આ બંનેની મૈત્રી પણ દિવસાનુદિવસ ગાઢ થતી જતી હતી.

ઓઢાનો હોથીજી જેવો પરાક્રમી મિત્ર મળવાથી હિતસાહીત થયો અને બાંલણાયા ઉપર હવે સંપુર્ણ વૈર લે- વાશે તેમ ધારી ત્વરાથી સીધ તરફ હોથી સાથે રવાના થયો.

—*—

પ્રકરણ ૧૨ મું.

પુરૂષ કે પ્રેમદા.

રાત્રિનો સમય હતો. ચન્દ્ર જ્યોત્સનાની શિતળતા છવાઈ રહી હતી, આજની રાત્રિ ખુશનુમાં હતી ઓઢો

અને હોથીજ પોતાના અસ્વો પાસે પાસે રાખી વાર્તાલાપ કરતા ચાલતા હતા. ચન્દ્રમા પણ પુણ્યકળાનો હતા. એટલે પથિકાનાં મન આનંદ સાગરમાં ડુબકા ખાતાં હતાં. આ વખતે બનેા મિત્રો આનંદ વાર્તામાં મશગુલ બન્યા હતા. થોડા દિવસજ મિત્રતામાં બનેનાં અંતકરણો એક થઈ ગયાં હતાં. એટલે એાદો બોલ્યો કે:—

સોરઠો.

રણ થોડોને રાત અંદર થોડાઈમાં જો:

સારા બોલી હુંએ સાથ, તકજે રચ્ય જ્યું માલિયું.

પુણિમાના ચન્દ્રમાની શિતળતા રણમાં ઘોડેશ્વાર થઈ રાત્રિને વિષે ચાલવું. આ બધું તો આપણને પ્રાપ્ત થયું છે પણ જો અત્યારે મધુર સ્વરી પ્રિયા સાથે હોય તો કેટલો બધો આનંદ થાય ? આ વચનો સાંભળી હોથીજ કાંઈ બોલ્યો નહિ. જાણે આ વચનોથી તેને દુઃખ થયું હોય તેમ કાંઈક નિરાશાની છાંયા જવાઈ ગઈ. પણ રાત્રિનો સમય હોવાથી અને એાદો આ વખતે પ્રેમમય બન્યો હોવાથી હોથીજ પ્રત્યે તેનું લક્ષ હવું નહિ, પણ હોથીજને આ શબ્દો અસર કર્યા શિવાય રહ્યા નહિ.

આવી રીતે રાત્રિ દિવસ ચાલતા છેવટે સિંધની સરહદમાં બાંભણાસર નજીક આવી પહોંચ્યા. અને ધડાડાસોદાની ત્રણસેંહ સાંઢોને વંડમાં પુરેલી જોઈ હોથીજ બોલ્યો કે:—

“ આ સાંઢો ધડાડાની તો નહિ હોય ને ! ”

“ હા. તેનીજ છે ” એાદોએ જવાબ આપ્યો.

“ ત્યારે તો આપણે સાંઢો લઈનેજ સંતોષ માનીએ

ગામના બીજા માણસોનાં દોરો લેવા કરતાં ધડાડાની

સાંદો લેવાથી બધું વેર વળી જશે. ” હોથીજીએ પોતાને
હેતુ કહ્યો.

“ મારે પણ એવોજ મત છે. ” ઓઢાએ સમ્મતિ આપી.

“ ત્યારે હવે આપણું કામ શરૂ કરીએ. કહો તો તેના
રક્ષકોને હું કળ્પને કહું અને કહો તો સાંદોને બહાર કાઢું ”
હોથીજીએ પોતાને એક કામ અરધમાં કરવાનું કહ્યું.

ઓઢાના માણસોએ કહ્યું કે અમે સાંદોને બહાર
કાઢીશું અને હોથીજી સાંદોના રખેવાળને કળ્પને કરે ” આવું
ખોત્તવું સાંભળી હોથીજી તુરતજ આગળ ચાલ્યો અને
સાંદોના રક્ષક પાસે જઈ કહ્યું કે “ તમારી સાંદો લઈ જાય
છે તો તમે તૈયાર થાઓ ” આવું સાંભળી રક્ષક પોતાનાં
હથિઆરો લઈ લડવા તૈયાર થયા તેઓને તીર વતી એક
એકને ભુશાવિ કર્યા. અને તેના નેતાને નાક કાન વિહીત
ધણડાને કહેવરાવ્યું કે “ ઓઢો, તમારી સાંદો લઈ જાય
જો તમારામાં શક્તિ હોય તો પાછળ જાઓ. ”

આ તરફ ઓઢાના માણસો સાંદોનાં વંડામાં ગયા
અને સાંદોને બહાર કાઢવા લાગ્યા પણ અનન્યયા માણ-
સોને જોઈ સાંદો ન્હાસભાગ કરવા લાગી પણ બહાર નીક-
ળતી હતી નહિ. તેથી માણસો મહેનત કરીને થાક્યા હતા
ત્યાં હોથીજી આવી પહોંચ્યો બધાને દુર ખસેડીને પોતે
અંદર ગયો. એક સાંદોને લાલો મારી તેના લોહીમાં લુગડું
ભીંજવ્યું અને સાંદોને સુંઘાડ્યું એટલે બધી સાંદો વંડા
બહાર નીકળી.

હોથી:- “ ઓઢાજી! આ સાંદો લઈ તમે ચાલતા થાઓ
અને હું બાંભણીયાથી ધનુડો ચઢી આવશે તેને હરાવી
પકડી આવું છું. અગર તમે સામે થવા રહો તો હું સાંદો
લઈ આગળ ચાલું. ”

આ બે વાતમાંથી એક વાત ઓઢાને યોગ્ય લાગી નહિ. હોથીજી સાથે અન્યન પ્રેમ લાગ્યો હતો તેથી એકલો રાખવા ખુશી નહોતો. એટલામાં ઓઢાના ઉતાવળીયા માણસો બોલી ઉઠ્યા કે:—“અમે સાંઢો લઈને જઈએ તમે ધણુડા સામે થાઓ.” હોથીજીને આટલુંજ લેઈતું હતું. એથી તેમ કરવા કબુલ થયો.

ઓઢો હોથીજીના આગ્રહને ઉલંઘી શક્યો નહિ તેથી હોથીજીને એકલો છોડી ઓઢો ચાલતો થયો પણ હોથીજીને એકલો છોડી જવું યોગ્ય લાગ્યું નહિ. તેથી પોતાના ઓઢા માણસો સાથે છુપાઈ રહ્યો અને જરૂર પડે તે મદદ આપી શકે.

હોથીજી ધણુડાસોઢાની રાહ લેઈ ઘોડેશ્વાર થઈ ઉભો રહ્યો. સાંઢોનો રક્ષક જેવો ધણુડા પાસે જઈ સાંઢો પાળવાની હળકત કહી એટલે ગર્વાન્ધ થએલો સોઢો તુરતજ પોતાના માણસો લઈ ચાલતો થયો. જે સ્થિતિમાં બેઠો હતો તેમજ ચાલી નીકળ્યો હોવાથી યુદ્ધનાં સાહિત્યોથી પુરો સંજ્ઞ થયો નહોતો. કેમકે ઓઢા પાસે ઓઢા માણસો છે

મને શું કરનાર છે. આવા ગર્વમાં આસપાસનો વિચાર કર્યો નહિ, અને તુરતજ હોથીજી પાસે આવી ઉભો.

આ વખતે હોથીજી સંજ્ઞ થઈ ઉભો હતો. એટલે ધણુડાએ કહ્યું કે “ઓઢો ફટલેક ગયો ? તું રસ્તેથી દુર ખસીને ઓઢાના સમાચાર આપ.”

“હું ઓઢા તરફથી અહીં તમારા સાથે લડવા ઉભો છું માટે પ્રથમ મને જીતીને પછી ઓઢા પાસે જાઓ.” હોથીજીએ યુદ્ધનું આમંત્રણ આપ્યું.

ગર્વાન્ધ સોઢો આ સાંભળી ક્રોધે બરાયો અને પોતાના માણસોને કહ્યું કે “આ માણસને પકડી લ્યો. ઓ-

હવે પણ જીવતો પકડી મારા સન્મુખ હાજર કરે.” આવી આજ્ઞા મળતાં જ માણસો હોથીજ ઉપર તુટી પડ્યા. હોથીજ પણ પોતાના ઘોડાને કુંડાળે નાખી તીરનો આબાદ મારો ચલાવવા લાગ્યો. હોથીજનો ઘોડો કુંડાળે ચડેલો હોવાથી તેને એક પણ શ્વા વાગતો નહોતો. અને હોથીજનાં તીરાં સંખ્યાબંધ છુટતાં હોવાથી ધલુડાનાં માણસો એક પછી એક પડવા લાગ્યા. આવી રીતે એક અદ્દરમાં ધલુડાના બધા મનુષ્યોને ધાયલ કર્યા અને ધલુડાને પણ જીવમી કર્યો એટલે બાંલણાસર તરફ ધલુડાને જવાની ફરજ પડી. દુશ્મન પલાયન કરી ગયો. હોવાથી હોથીજ નિશ્ચિત થઈ ચાલતો થયો કે તુરતજ ઓઢો પાસે આવ્યો એટલે હોથીજએ કહ્યું કે:—

“ તમે ક્યાં ગયા હતા ? શા માટે સાંઢો પછવાડે ન ગયા ? ”

“ મારા મિત્રને મૃત્યુના મુખમાં મુકી હું જાઉં તે મોઝ્ય લાગ્યું નહિ. તેથી સંકટ સમયે સહાય કરવા ગુસ્સે રહ્યો હતો. પરમ કૃપાળુએ સહાય કરી એટલે ભય દુર થયો.” ઓઢાએ પોતાની ખરી લાગણી દર્શાવી કહ્યું.

ઓઢાના આવા પ્રેમથી હોથીજના મન ઉપર ઓઢા અત્યે ઉંડી અસર થઈ પણ તે ન જણાવતાં મનમાં જ સમાવી દીધી અને બંને મિત્રો ત્વરાથી સાંઢો હાંકી જતા હતા તેની સાથે થયા. આ વખતે સાંઢોના ભાગ ઓઢાના માણસોએ પાડી રાખ્યા હતા. પણ તે ભાગ એક સારો અને એક નબળો. હોવાથી હોથીજએ સરખા ભાગ પાડી ઓઢાને એક ભાગ લેવા કહ્યું એટલે એક ભાગ ઓઢાએ લીધો. પોતાનો ભાગ હતો તે હોથીજએ ઓઢાને કહ્યું કે હું આપણા મિત્રતાની નિશાની તરીકે તમને આપી દઉં

હું. ઓઢાએ ભાગ લેવા આનાકાની કરી પણ હોથીજીના આગ્રહને વશ થયા સિવાય ચાલ્યું નહી, એટલે તે ભાગ પણ ઓઢાએ રાખ્યો.

હોથીજીએ ઓઢા પાસે રજા માગી અને કહ્યું કે, હવે આપણે બુદ્ધ પડવાના છીએ મારે જવાનો રસ્તો આપ્યો છે. આપે થોડા દિવસમાં જે પ્રેમ અને લાગણી બતાવી છે. તે હું આ જન્મ પૂર્વે બુદ્ધવાનો નથી. તમે મને યાદ કરશોને ?”

“ મને તો તમારા વિયોગ અસહ્ય થઈ પડશે. હું તો તમને દમ કદમ યાદ કરીશ પણ તમે મને સંભારશો એ નહિ. કેમકે તમારા જેવા પ્રેમીનો સહવાસ હું કાયમ ઇચ્છુ છું. પણ તમે તેમ ઈચ્છતા નહિ હોવાથી યાદ કરશો નહી.” ઓઢાએ ઉદાસ ચહેરે ઉદગાર કાઢ્યો,

“ શું હું તમને કદી વિસરીશ ! એ શંકા લાવશો નહિ” હોથીજીએ લાગણીથી કહ્યું.

આ બંનેને બુદ્ધ પડવું જરાપણ ગોઠવું નહોતું જેવી રીતે ઓઢાને વિયોગનું દુઃખ થતું હતું તેવી રીતે હોથીજીને પણ થતું હતું તેથી આવેશમાં હોથીજીથી બોલી જવાયું કે—

દાહરો.

“ જ્યાં લગી ઘટમાં પ્રાણ. તમને કદિ ન વિસરું;
ઉનાળા ધખવાય, થળ બાબીડી થઈ ફરું ”

“ ઓઢાજી ! હું તમને શી રીતે વિસરી શકું ? આ શરીરમાં પ્રાણ છે ત્યાં સુધી તો તમારુંજ સ્મરણ કરીશ અને ઉનાળાના પ્રખર તાપમાં પણ તમારા વિયોગે રણમાં હોળીની પેઠે રખડ્યા કરીશ ”

હોથીજી પોતે પુરૂષ વેશમાં હોવા છતાં પોતાનું ભાન

રહ્યું નહિ ઓઢાને વિચાર થયો કે, આ પુરૂષ હોવા છતાં પોતાને સ્ત્રી જાતિનું વિશેષણ લગાડે છે માટે નક્કી આ સ્ત્રીજ હોવી જોઈએ આમ વિચાર કરી ઓઢ્યો કે, “ તમે શું કહ્યું ? ” આ વખતે હોથીજ સમજી ગયો કે મારી, મારી પકડાઈ ગઈ છે. ” પણ તેણે ધીરજ રાખી કહ્યું કે.

દોહરો.

“ જ્યાં લગી ઘટમાં પ્રાણુ, તમને કદિ ન વિસરું;
ઉનાળા ધખવાય, થળ બાબીડો થઈ ફરું ”

આવી રીતે પોતાને પુરૂષ તરિકે ઓળખાવ્યો પણ ઓઢાને ખાતરી થઈ નહિ તેથી તેનાથી અચાનક બોલાયું કે—

સોરઠો.

“ કાગ હંસની હાર, જ્યારે શિરપર ઉડશે;
હું કડકારો કુમાર, તું હોથલ નિગામરી. ”

ઓઢાના કહેવા ઉપર હોથીજએ દુર્લભ આશ્ચર્ય અને જવાની રજા આપી એટલે ઓઢો બોલ્યો કે—

સોરઠો.

“ અંતર જડયા તમે, વિસરા કદિ વિસરાય ના;
ઘડી વિસરીએ અમે, તો ખાપણમાં ખોડ લાગશે ”

આવી રીતે કહી બને મિત્રો જુદા પડ્યા. હોથીજના જવા પછી ઓઢાને એન પડ્યું નહિ. તેણે પોતાના સસરા વિસળદેવ સોલંકી તરફ પ્રયાણ કર્યું પણ હોથીજની મૃત્તિ તેના હૃદયમાં સજ્જડ ચોટી ગઈ. વળી તેને દ્રઢ શંકા થઈ કે હોથીજ પુરૂષ છે કે પ્રેમદા ! આ વિચારે તેનું મગજ ભમી ગયું તેને ખાતરી થઈ તે જરૂર હોથલનિગામરી જ હોવી જોઈએ. માટે તેની પાસે જઈ તે પુરૂષ છે કે પ્રેમદા ! તે નક્કી કરું. આમ વિચાર કરી પાછા જવાનો દ્રઢ મન-સુખો ધ્યોઈ અને પોતાના માણસોને કહેવા લાગ્યો કે—

દાહરો.

“ જાજા કેહેજો જુવાર, વિશળદેવ વાગેલેકે;
જિત થઈ જે વાર, તુરત ઓઢો લાં મુવો. ”

આવી રીતે ઓઢાના મુખમાંથી અસંભવીત વચને સાંભળી કોઈ બોલી શક્યા નહિ. ત્યારે ઓઢે કહ્યું કે “તેમ ન કહેવું હોય તો કહેજો કે, ઓઢો થોડા દિવસ પછી આવશે.” અને આ બધો માત્ર તેમને આપજો. આમ કહી ઓઢો જે તરફ હોથીજ ગયો હતો તે તરફ રવાના થયો. આ વખતે, તે બોલ્યો કે—

સોરઠો.

“ ચાલ્યો ચકાસર પાળ, હોયલ દેખી દુરથી;
છુટા મેલી વાળ, પાણી માથે પચિણી. ”

પાણી ઉપર વાળ છુટા મુકીને હોયલ ન્હાયછે. એક જણ નીચે પોતાનો અશ્વ બાંધ્યો છે પાણીને કાંઠે વસ્ત્રો પડ્યાં છે. આવી રીતે હોયલને જોઈ.

સોરઠો.

“ ચડ્યો ચકાસર પાળ, (તો) હોયલ જીલે એકલી;
પાણી ઉપર વાળ, તરે તલાવની ઉપરે. ”

ધણા દિવસ સુધી હોયલ નાહી નોતી. તેથી પોતાના શરીરે અશૌચી થઈ હતી તેથી ઓઢા પાસેથી છુટી પડી. ચકાસર તલાવમાં નહાવામાં મશગુલ બની હતી તેથી આસપાસનું ભાન રહ્યું નહોતું. ઓઢો અદ્રષ્ટ જોઈ આનંદ મમ થયો હતો. હોથીજ તે હોયલ છે. એમ દ્રઢ થવાથી અને તે પાણીમાં નહાતી હોવાથી તેનું સૌન્દર્ય અધિક જળકતું હતું. આ રમણીય દ્રવ્ય જોવામાં ઓઢો તસિન થયો હતો. અને વિચારતો હતો કે:—

સોરઠો.

“ પાણી માથે પાન, તરે ને હીલોળે ચડે;
તેવુંમમાં મન, પ્રેમ પાણી ઉપર તરે. ”

“ જેવી રીતે પાણી ઉપર પાન તરે અને તરંગથી હીલોળે ચડે તેવી રીતે માં મન હોથલના પ્રેમરૂપી પાણી ઉપર તરે છે ” આમ કહી હોથલનાં કપડાં પડ્યાં હતાં તેના ઉપર ઓઢો ખેડો એટલે હોથીજ નહિ પણ હોથલજ છે તેમ ખાત્રી થઈ હતી તેથી મનોરાજ્યમાં તેને મેળવવા માટે પ્રયત્નો કરવો જરૂરી હતો એટલે વરસાદના ચિન્હ જણાયાથી તેને નંદન બોલ્યો કે—

દોહરો.)

“ ઉત્તર ચડીયા વાદળા, ઢાંક્યા ડુંગરીઆ;
તેયુ તરફડે મનજ જેમ, સજ્જન સાંભરીઆ.”

“ માં મન અત્યારે હોથલમાંજ લાગી ગયું છે. હોથલ વિના મારો અંસાર સુનો છે. અરેરે ! મારે હાથ આવેલો હીરો ગુમાવ્યો હોથલ મારી સાથે આટલા દિવસ રહી પણ મને તે ઓળખાઈ નહિ. હું કેવો મુર્ખ કે સ્ત્રી હોવા છતાં હું તેને પુરૂષ માનતો. શું કાંઈ પુરૂષમાં આવું સૌન્દર્ય કદિ જોયું છે ? આવો મધુર કંઠ, આવી લાવણ્યતા વગેરે પુરૂષમાં મેળવેજ નહિ. પણ તેના પરાક્રમ અને સ્વરૂપની આગળ હું કાંઈ શંકા કરી શક્યો નહિ. પણ જ્યારે તેણે જીલથી પોતાને નારી જાતિમાં ઓળખાવી ત્યારેજ હું તેને જાણી શક્યો પણ એ વખતે તેની સાથે ન આવ્યો તે જીલ કની. હવે તે દ્રષ્ટિએ ચડશે કે કેમ ? જો દ્રષ્ટિએ ન ચડે તો પાણું જળુંજ નથી. ગમે તો તેની શોધમાં જિંદગી પસંદ રખડવું પડે પણ તેને મેળવ્યા સિવાય રહેવું નથી. જ્યારે હું તેને મેળવીશ ત્યારેજ મારા આત્માને શાંતિ થશે.

વળી તેનો મારા ઉપર પ્રેમ છે. જે જે સખદો તે બોલતી હતી તે મારા પ્રત્યે ખરી લાગણીનાગ્રહતા. એટલે મારો તિરસ્કાર કરશે નહિ. મારા ઉપર તેનો પ્રેમ છે ખરો. જે પ્રેમ ન હોત તો આટલા દિવસ સારું નહીં માફ અંતઃકરણ જીતી લેત નહિ. વળી જુદા પડતાં તેને પણ દુઃખ થયું તે યાત નહિ મારેજ તેના પ્રેમની ખતરી થાય છે. કદાચ મારા ઉપર તે પ્રસન્ન નહિ હોય અને હસ નહિ કરે તો પણ તેના સહવાસમાં રહેવાની ના પાડેજ નહિ. તેના સુખની મધુરી વાણી તથા તેનું પૌણ્ડિમાના ચન્દ્ર સમાન સુંદર મુખાવલોકન તો થશે. ” આમ વિચારતો ઘોડાના તાળાં પગલાં શોધતો પગલે પગલે ચાલવા લાગ્યો.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

ઓઢો હોથલની પાછળ ચાલ્યો. ” ફર જતાં ચકાસર તળાવ આવ્યું. સારે ઓઢાએ વિચાર કર્યો કે, આ પાળ ઉપર ચઢી જોઉં તો હોથલ દેખાશે. આમ વિચારી પાળ ઉપર ચઢ્યો.

સોરઠો.

“ ચઢી ચકાસર પાળ, ઓઢે અટકળ કરી;
હાલે હસની હાર, તેવી નિગામરી નિકળી. ”

ઓઢો ચકાસર પાળ ઉપર ચાલવા માંડ્યો પણ હોથલ નિગામરી નિકળી ગઈ હોવાથી ક્યાંઈ દેખાણી નહિ. એટલે આગળ ચાલ્યો.

હોથલનું ધ્યાન ઓઢા તરફ થયું. ઓઢાને અચાનક આવી ચઢેલો અને હોથલ વચ્ચે વિના નસ હોવાથી સર-માઈ ગઈ. તેથી ઓઢાને ઉદેશી હોથલ બોલી કે:—

“ જોદાજી ! તમે દુર જાઓ મેં વસ્ત્ર પહેર્યા નથી, હું વસ્ત્ર પહેરી રહી.”

“ આપ પુરૂષ છો વળી મારા જાનિદોસ્ત છો, તેથી બહાર નિકળીને વસ્ત્ર પહેરો. પુરૂષ એક વસ્ત્ર પહેરીને નહાય તેથી અમર્યાદા થતી નથી. માટે બહાર નીકળો.” જોદાજી કટાક્ષમાં કહ્યું.

તમે ચતુર છો અને મને જાગણી ગયા છો. મેં ખીલકુલ કપડાં પહેર્યા નથી. એટલે તમારા દેખતાં બહાર શી રીતે નિકળી શકું ? તમે દુર જાઓ તો બહાર નિકળાય !” હોથલે પોતે સ્ત્રી છે તેમ કબુલ કર્યું.

હોથલ દલે જેમ કહીશ તેમ કરશે. જે મારા સાથે લમ કરવાનું વચન આપે તો જ તેનાં વસ્ત્રો આપવાં, આવા વિચારથી કાંઈપણ બોલ્યા ચાલ્યા વિનાનો બેસી રહ્યો.

પોતાના કહેવા ઉપર જોદાજી દુર્લક્ષ આપેલું જોઈ હોથલ બોલી કે:- “ જોદાજી ! તમે મારા પ્યારા મિત્ર છો એટલે ઉપાય નથી. પણ ખીન્ને કોઈ હોત તો નકી મરણને શરણુ થાત.”

હોથલના ક્રોધયુક્ત વચનો સાંભળી જોદા બોલ્યો કે:
સારું.

“ ચાહું માર જીવાડ, મરણુ ચાહું માશુક હાથે;
મુવા જીવારણુ હાર, નેત્રો તારાં નિગામરી.”

તારી મરજી પ્રમાણે કરે ! તારા હાથથી મરવું પછુ ઉત્તમ છે. વળી મુવા માણસને જીવતાં કરે તેવાં તારાં નેત્રો છે. તો તારા હાથથી મરવું મને સ્વર્ગના જેવું મુખ આપશે.”

“ તમારો મારા ઉપર અગાધ પ્રેમ છે તે હું સારી પેઠે સમજું છું. પણ એક વખત મને કપડાં પહેરવા લાઠી મારી જાવને બોલી.”

“ હું કપડાં છોડવાનો નથી. કાંતો મારા સાથે લગ્ન કરવાનું વચન આપ અગર મારા પ્રાણ લે જેમાંથી એક પાત કર્યા સિવાય હું કપડાં લેવા દેવાનો નથી.” ઓઢાએ પોતાના વિચારમાં દ્રઢ રહી કહ્યું.

સોરઠો.

“ ઓઢા અળગો જાય, સરોવર પાળથી પડે,

“ તું કહે તેમ થાય, મનમાં હોયે તાલરે ”

“ ઓઢાજી તમે એક વખત દુર જાઓ. પછી તમારા મનની મુશ્કેલી પુરી થશે.” હોથલે ઓઢાની ઇચ્છાને સામે થવાનું વચન આપ્યું.

હોથલના કહેવા ઉપર ત્રિશ્વાસ આવ્યો નહિ. જેથી જેમનો તેમ ખેશી રહ્યો એટલે હોથલને ખાતરી થઈ કે ઓઢા ત્યાંથી દુર જશે નહીં. આમ વિચારીને ઓઢાના નેત્રો સામે ત્રાટક મુદ્રા કરી અને પોતાના દ્રઢ સંકલ્પ કર્યો કે “ ઓઢા મુર્છિત થયો ” આગળ નિર્દોષ પ્રમાણે હોથલે યોગ સાધના કરી હતી. અને તેનામાં સિદ્ધી પ્રાપ્ત થઈ હતી. તેથી તેનો સત્ય સંકલ્પ જ થતો હતો. પોતાના ને સંકલ્પથી ઓઢાને મુર્છિત કર્યો હતો.

ઓઢાને મુર્છા આવવાથી ખેલાન સ્થિતિમાં પડી ગયો કે તુરંત પોતાના લાંબા વાળથી શરીરને આચ્છાદિત કરી ઓઢાને પોતાના વસ્ત્રો પરથી દુર ખસેડી વસ્ત્રો પહેરી લીધા પછી ઓઢાને શુદ્ધિમાં લાવવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગી.

(રાહરો.)

“ બાંય જાલી બાળ જેમ, હોથલ કરતી સાદ;

ઓઢા મુર્છા પામીયો, રહી નહીં તેને માદ.”

બાંય જાલીને જેમ બાળને જગાડે તેમ ઓઢાને

હોથલ જગાડતી અને સાદ કરતી હતી. પણ ઓઢો જન-
મતો નહોતો એટલે તેના મુખ ઉપર જળ સિંચન કર્યું.
એટલે શુદ્ધીમાં આવ્યો. જે જે પોતે સ્ત્રીરૂપે માનેલી તે
પુરુષ વેશમાં જોવામાં આવી એટલે ઓઢો નેત્ર વિંચી
ચલ્યો એટલે હોથલ ખેલી કે:—

(સોરઠીઓ દુહો.)

“ અતી પ્રેમથી ન મળે, એવું તારું ભાવ:

તોપણ તારા આ હાલ, કદી આવું કરીએ નહિ.”

“ ઓઢાજી ! તમે પુર્ણ ભાગ્યશાળી છો. કેમકે
દ્યુમને પણ ન મળી શકે તેવું સુખ તને ભોગવવાનું
સરજાયેલું છે, અને મારા મન ઉપર કાણુ મેળવે છે છતાં
આવો હાલ ચલો તે ખેદકારક છે.” હોથલે સપ્રેમ આશ્વા-
સન કર્યું.

“ મને જે થયું છે તે યોગ્યજ થયું છે. કેમકે પ્રેમમાં
અંધ બનેલો હોવાથી તમારા વચન ઉપર વિશ્વાસ રાખ્યો
નહિ. તેનું આ પારણામ છે.”

ઓઢો અને હોથલ આજે બીજા જ સ્વરૂપમાં મળ્યા
હતાં. આજ દિવસ સુધી જે એક બીજા મિત્રો કહીને સંબો-
ધતા તેમની મિત્રતાની આજે સંજ્ઞા ગાંઠ અંધાવાની હતી.
ઓઢો: હમની પવિત્ર ગાંઠથી જોડાવાને ઉત્સુક હતો. એટલે
લગ્ન કરવાને અધીર થઈ બોલ્યો કે:—

“ પ્રિયા ! અત્યંત તુષાતુર મનુષ્યને ઠંડા જળનું
નિર્મળ સરોવર પ્રાપ્ત થયા પછી જળપાન માટે જોડેલો
આતુર થાય છે તેટલો હું તારા સાથે લગ્ન કરવાને આતુર
છું. મારે એક પણ મને અનંત યુગના જેવી થાય છે, તો
હવે વધુ તલસાવ નહિ.”

ઓઢાએ પોતાના વિચારને વ્યક્ત કર્યો.

“ તમે એક રાજકુમાર છો, અને હું જંગલમાં ભટકનારી છું. મારા સાથે લગ્ન કરવાથી તમે સુખ માતો પશું હું તમને શું સુખ આપી શકીશ ? ” હોથલે ઓઢાનાં પારખાં લેવા કહ્યું.

“ મને શું સુખ મળનાર છે. ” ઓઢાએ વચમાં જ કહ્યું. “ મને ધણું સુખ મળશે તેમ હું માનું. શું સ્વર્ગની અપ્સરા કરતાં પણ તારામાં અધિક સુખ સમાયેલું છે. તુંજ સુખના સ્થાનરૂપ છે. તુંજ મારા જીવનની દોરી છે. તુંજ મારું કલ્પવૃક્ષ છે. તારા સુખની આગળ બીજું સુખ તુચ્છ છે. માટે મારો સ્વિકાર કરીને જીવન જ્યોતિમાં તું સ્નેહ-તેલ પુરી વધુ પ્રકાશીત કર. ” ઓઢાએ મેમના આચેશમાં મનોભાવ વ્યક્ત કર્યો.

“ હું લગ્ન તો કરું. પણ તમારે મારી શરતો કબુલ હોય તો જ. ” હોથલે કારણને આગળ કર્યું.

“ તારી ગમે તેવી શરતો હશે તો પણ મારે કબુલ છે જલદી કહે. ” ઓઢાએ ઉતાવળે કહ્યું.

“ સાંભળો ત્યારે. ” હોથલે નીચેની જમતો કહેવી ચડ કરી.

સોરઠો.

“ જ્યાં માને મુજ મન, ત્યાં પણ તમે સાથે રહો;

ન આવું તમ વતન, શરત પહેલી મહારી. ”

“ કાણુ હું ને નામ શું, તે ન કહેવું કાંય,

એ શરતો જો તોડશે, હમ તમ વિચેતન થાય. ”

“ ઉપરની શરતો કબુલ હોય તોજ તમારા સાથે લગ્ન કરવા તૈયાર છું. પણ જો તે શરત વિરૂદ્ધ વર્તે તો તમારો અને મારો વિચેતન થશે ” હોથલે શરત કરી.

“ તમારી શરત કબુલ છે. ” ઓઢાએ ધરતો કબુલ કરી.

હોથલ અને ઓઢો ત્યાંથી ચાલી નિકળ્યાં અને રાપર તાલુકામાં સઠગામથી નૈઋત્ય કાણુ તરફ હોથલ પરા કુંગ-
મરાના ભોયરામાં આવ્યાં. ભોંયકું ઉગમણુ બારતું અને
પાસે ઓઢલા બંને તરફ હતા. વચમાં પગથીઆં હતાં. અને
આગળ બેઠક હતી. તે બેઠકમાં પેસવાનું દાર અઢી હાથ
પહોણુ અને સાડાત્રણ હાથને આશરે ઊંચું હતું. તે બેઠ-
કમાં ચઢને અંદર ભોંયરામાં જવાતું હતું. અંદર જવાનું
દાર સાંકડું હતું પણ અંદરની ગુફા વિશાળ હતી. દુર જતાં
ઓરડાના આકારવાળી હતી. તેની જરા દુર ગાળી હતી.
તેમાં જતજતનાં ફૂલઝાંડોનો બગીચો હતો. સૂર્યનો પ્રકાશ
અને શુદ્ધ હવા આવે તે માટે ઠેકાણે ઠેકાણે ઉપરથી ખુલ્લુ
હતું. કુંકામાં એક રાજમહેલનું ભાન કરાવે તેવું હતું. આ
ભોંયકું જોઈ ઓઢો વિશેષ આનંદમાં આવ્યો.

હોથલે પોતાને લગ્નમાં જોઈતી સામગ્રી એકત્ર કરી
વિદ્વાન બ્રાહ્મણોને બોલાવી અક્ષયતૃતિયાને દિવસે વેદ વિ-
ધિથી લગ્ન કર્યાં.

હોહરો.

રણુમાં કીવો માંડવો, જાયા દાડમને દ્રાક્ષ;
ઓઢો હોથલ પરણીયાં, તેની સુરજ પુરજે સાખ.

સોરઠો.

ઝોરી આંદા ચાર હોથલને ઓઢો ફર્યા;
એક નિગામરી નાર, બીજો કુંવર કકડારનો.

આ રીતે લગ્ન વિધી પૂર્ણ કરી સ્નેહાળ દમ્પતિ
આનંદ સુખનો અનુભવ કરવા લાગ્યાં. હોથલ જેની સૌન્દર્ય,
બળ અને સાહસ ગુણવાળી હતી તેવી જ પતિવ્રતા હતી. પતિ-
વ્રતાના બધા ધર્મોનું યથાવિધિ પાલન કરવાને તત્પર રહેતી.

ગઝલ

પતિવ્રતા નાર જે ઘરમાં, આનંદનું રાજ ત્યાં વ્યાપે;
કરે સેવા અતિ સ્નેહે, અનંત સુખ નાર તે આપે.
વિચારોમાં સલાહ આપે, મંત્રી સમ કલેશને કાપે;
ભોજનમાં જ્વાલ ધરનારી, ઉદ્વટથી ચર્ણને ચાપે.
માતા મંત્રી અને દાસી, રંભાના ગુણ ધરનારી;
છાંયારૂપ સાથ રહેનારી, મળે સધુંભાગ્યથી નારી.
પતીના પાદમાં તીર્થો, પતિનો દેહ તે ઇશ્વર;
પતી આજ્ઞા ધરી માથુ, પતિમાં પ્રેમ જલુ રાખે.

આવી રીતે પતિવ્રતા સ્ત્રીને તીર્થ પણ પતિ છે, દેવ પણ પતિ છે ગુરૂ પણ પતિ છે. પતી આજ્ઞા તે વેદ વચને છે, પતિ સેવા તે સ્વર્ગ પામવાની પરમ સીડી છે. આખા જગતમાં જે જે સ્પષ્ટ વસ્તુ છે તે બધું પતિમાંજ છે. મોક્ષ મેળવવાનું સાધન પતિભક્તિ છે. પતિવ્રતાને પતિ સિવાય ભક્તિ નથી, મુક્તિ નથી. પતિ સેવા સીવાય યજ્ઞ, જપ, તપ, યોગ, ઉપાસના, તીર્થ, વ્રત કે બીજી કાંઈ કર્મ નથી. તે બધાનો નમાસ પતિ સેવામાંજ થઈ જાય છે. આ બધું હોયજ સારી પેઠે જન્યુતી હોવાથી બધું તજ દઈને પોતાના પ્રિયતમ આદાની શુદ્ધ અંતઃકરણથી સેવા કરતી હતી. આવી રીતે હોયજ અને આદામાં સંપૂર્ણ દાંપત્ય ભાવ હોવાથી સ્ત્રી પ્રત્યે પુરૂષ અને પુરૂષ પ્રત્યેના ધર્મો જે જે શાસ્ત્રમાં કહ્યા છે તેનું યથા વિધી પાલન કરતા હતા. વળી સ્ત્રી વિનાનું ઘર જંગલ જેવું લાગે છે. અને સર્વગુણ સમ્પન્ન સ્ત્રીની સાથે અરુણ સ્વર્ગ સુખકર છે, તેવીજ રીતે આદાને જંગલ દેખાતું હતું.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

મીણાવતીનું પ્રણાલ્ય-ખલિદાન.

પ્રેમ બળતા અંગમાં, શુદ્ધિ રહે ન શરીરની;
 પ્રેમ બળતા અંગમાં, પરવા નરહે નદખીરની.
 પ્રાણથી તણાતા પ્રેમમાં, બગી દેહ ભસ્મ થાય છે.
 બદાક્ષા તણા વિયોગમાં, દેહ પ્રાણ બુદ્ધ થાય છે,
 જ્યાં પ્રેમ એવો હોય છે, તેનેજ પ્રેમી જાણવા;
 નીજ પ્રેમી માટે પ્રાણ આપે, તેજ પ્રેમી પ્રમાણવા;
 વેદના સહેવા વિરહની, વંત પ્રાણ અંગ ટકી રહે;
 તે પ્રેમીઓને બિઠ્ઠ છે, તેમ પ્રેમશાસ્ત્ર છે કહે.

અરા પ્રેમીઓ પ્રેમની અગ્નિમાં પોતાના પ્રાણનું ખલિ-
 દાન આપે છે. પોતાનું સર્વસ્વ જાળવવા પ્રેમ પંથનો
 ત્યાગ કરતા નથી. દુનિયા તેને દીવાનાની ઉપમા આપે,
 અગર અકલ્પ શુન્ય, મુખે કે ગમે તેમ કહે તેની દરકાર
 કરતા નથી. આખા વિશ્વમાં પોતાના પ્રેમીનીજ ભાત જુવે
 છે. એથીજ પોતાના પ્રેમી સિવાય અન્યની દરકાર કરતા
 નથી.

મીણાવતીની સ્થિતિ પણ એવીજ થઈ હતી. ઓઢો
 પોતાનો તિરસ્કાર કરી દેશ ઝાડીને ચાલ્યો ગયો. હવે ફરીને
 તેનું મુખ જોઈ શકશે નહિ. આમ એકએક દુઃખનું કારણ
 પોતેજ બની પોતાના પગપર પોતેજ કુલાંગે માર્યો. પોતાની
 મૂર્ખાઈથીજ ઓઢાના મુખાવલોક સુખનો ઉચ્છેદ કર્યો તેથી
 મીણાવતીની સ્થિતિ દયાજનક બની ગઈ હતી. તેનો આત્મ-
 નાશ પામ્યો હતો. બધું સુખ હરાઈ ગયું હોય અને તે
 મનુષ્ય જેમ દુઃખી થાય તેમ મીણાવતી દુઃખભોગવતી હતી.

જ્યારથી ઓઢો પોતાનો ત્યાગ કરી ગયો ત્યારથી મીણાવતીના હૃદયમાં પ્રેમનો કોડો કાળમનને કાતરતો હતો. ઓઢાને વિયોગે ક્યાંઈ ચેન પડતું નહોતું. બધા રાજ્યના સુખો દુઃખકારક જણાતાં હતાં. એક તરફ ભુલનું પરીણામ આ બંને અસહ્ય જણાતા હતા. મીણાવતીને હવે કોઈ ચીજ ઉપર અનુરાગ નહોતો. તેને રાત્રી દિવસ પોતાની ભુલ ડંશ દેતા કરતી હતી.

હોથીજી સરસ હૃદયનો હતો. મીણાવતી ઉપર અભાગ પ્રેમ રાખતો હતો. પણ મીણાવતી તેના પર એટલો બધો અનુરાગ ધરાવતી નહોતી, તેનું બધું મન ઓઢાના પ્રેમમાં લાગી રહ્યું હતું. ઓઢાએ તેનો તિરસ્કાર કર્યો અને અપમાન કર્યું હતું. છતાં તેના હૃદયમાં તેનો જરા પણ ક્ષામ નહોતો. ઉલટી રીતે ઓઢાના પ્રેમ મેળવવા તલકેતી હતી.

બાગમાં ઓઢાની છેલ્લી મુલાકાત વખતે ઓઢાના પાક્ય પ્રહારો અને તિરસ્કારથી પોતાનું અપમાન થયેલું માની સંકોધ આવી હતી અને થોડી ઘડીને માટે ઓઢા ઉપરનો મોહ ઓછો થયો હતો. પણ ઘેર આવી પલંગ પર સુતી અને ઓઢાએ કરેલા અપમાનનો વિચાર કરવા લાગી. જેમ જેમ ઓઢાએ કરેલું અપમાન યાદ આવતું મયું તેમ તેમ સાથે ઓઢાનું રૂપ, ગુણ, પરાક્રમ, બુદ્ધિમતા વગેરે યાદ આવતાં ગયાં. તે સાથેજ મોહ વધવા લાગ્યો.

ક્રોધ અને મોહ સાથેજ ઉત્પન્ન થયા તેથીબંને વચ્ચે તુમુલ્લ મુદ્દ શરૂ થયું. છેવટે ક્રોધને દુર કાઢી મોહે તેનું સ્થાન લીધું.

“બાઈ સાહેબ! મારા બાપુ પધારે છે.” વિચાર મુગ્ધ હતી ત્યાં આ શબ્દો સંભળાયા. આ શબ્દો દાસીના હતા. મીણાવતીના વિચારોની પરંપરા તુટી જવાથી તેને ક્ષોભ થયો. દાસીના વચનો વચ્ચે હોંઠે ભાંકાયા હોયીજનું

આગમન અત્યારે ફરી કર લાગ્યું નહીં. હોથીજી ઉપર જરા ક્રોધ આવ્યો એટલે મનમાં જ બબડી કે “ હવે તે મારો પતિ નથી. તેના સાથે સંસાર સુખ ભોગવવું નથી. જ્યાં જ્યાં ચિત્તાર કરે છે કે તુરત હોથીજી આવી પહોંચે. મીણાવતી કંટાળતી ઉભી થઈ. મીણાવતી હર વચત હોથીજીને જે માન આપતી હતી. સ્મિત હાસ્ય, ભાવ, અને કટાક્ષથી પ્રસન્ન કરતી. અત્યંત પ્રેમ બતાવતી આ પૈકીનું એક પણ ચિન્હ હોથીજીના નેવામાં આવ્યું નહિ. તેથી ઉલ્લેખ પ્રધાર આવ્યો. મીણાવતીના ચહેરા શીકો થઈ ગયો હતો. મુખ ઉપર સૌન્દર્યની છટા દેખાતી નહોતી. અત્યંત દીલગીરીમાં હોય તેમ તેનું મુખ સ્વામ થઈ ગયું હતું.

આવી રીતે મીણાવતીને ચૈતન્ય વિહીન નેત્ર હોથીજી ગભરાઈ ગયો. રાણીજીને શું એકાએક રોગ થઈ આવ્યો હશે! કે શું થઈ ગયું હશે! આ પ્રશ્નોનું પોતાના મનથી કોઈ સમાધાન થઈ શક્યું નહિ. ચિત્રવત્ત બની મીણાવતી તરફ એકીટચે નેવા લાગ્યો.

“પ્રીયા! તમને શું થાય છે?” હોથીજીએ લથડતે સાદે જરા આગળ જઈ પુછ્યું.

“મને અત્યારે ઠીક નથી” મીણાવતીએ દીલગીર ચહેરે ઉત્તર આપ્યો.

“તમે ઓઢાને મનાવવા ગયા હતા તેનું શું થયું?” હોથીજીએ વચમાં જ પ્રશ્ન કર્યો.

“મેં ઘણી રીતે મનાવ્યા પણ માન્યું નહીં. અદિથી જતાં જ મારા શરીરને ઠીક નહોતું. મારી તબીબત સારી ન હોવાથી ઓઢાની સાથે અધિક વાત કરી શકી નહીં.” મીણાવતીએ તદ્દન બનાવટી વાત થડી કાઢી.

“તમને તાવ તો જણાતો નથી.” હોથીજીએ મીણાવતીની નાડ જોઈ કહ્યું.

“તાવ નથી પણ ક્યંઈ ચેન પડતું નથી. જરૂર આરામ લેજો તો હીડ.” મીણાવતીએ હોથીજીને ટાળવાની ઉદ્દેશથી કહ્યું.

“જરા આરામ લ્યો. આટલું કહી હોથીજી ચાલતો થયો.

“હાસ! બહા મને” એટલું બબડી મીણાવતી સૂચ્યામાં પડી. ઓઢાના વિચારો કરવા લાગી. તેને આવવાનું પણ લાગ્યું નહિ. ઓઢાના પ્રેમ પાસમાં જકડાઈ મૂકાઈ અને ચિંતાતુર રહેવા લાગી. તેને આવવાનું પુરૂં ખ્યાલું નહોતું. અને ચિંતામાં રહેવાથી ચિંતાત્વર લાગુ પડ્યો. શરીર સુકાવા માંડ્યું. અત્યંત વિચાર અને વિરહ જેલનાથી ક્ષયનો રોગ લાગુ પડ્યો. પોતાનું શરીર લાંબી સુદૃઢ ટકશે નહિ. એવી ખાતરી થવા છતાં મીણાવતીને શરીરની દરકાર હતી નહી. પણ એક વખત ઓઢાજીના દર્શન થાય તો પોતાને પુરું લાગ્યશાળી માનતી હતી. પણ ઓઢાનાં દર્શન તેના નશીબમાં સરળયલાં નહોતાં. તેથી જોત જોતામાં તેનો જીવદીપ જુગવા માંડ્યો અને કોવટના આસ સુધી ઓઢાનું ચિંતવન કર્યું. કહેવાની જરૂર નથી કે ઓઢાના ગયા પછી હોથીજી સાથેનો બંધો સંબંધ બેસ્યો હતો.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

પુત્ર પ્રાપ્તિ અને સ્વદેશગમન.

ઓઢાને હોથલની પ્રાપ્તિથી અત્યંત આનંદ થયો હતો. હોથલની પતિભક્તિ અને સેવાથી રાજ સુખ અને કુટુંબી જનોને ભુલી ગયો હતો. આખી સૃષ્ટિના રાજ સુખને હોથલના સુખ આગળ તુચ્છ ગણતો હતો. આવી રીતે આનંદમાં દિવસ વિતાડતાં પુત્રની પ્રાપ્તિ થઈ. તેનું નામ જખરો પાડ્યું.

પુત્ર પ્રાપ્તિથી આનંદમાં ઓર વૃદ્ધિ થઈ. જખરાની ઉંમર દોઢ વર્ષની થઈ. એક દિવસ જખરાને પારણામાં સુવાડી હોથલ પારણા પાસે ઉભી હતી, અને જખરાને એલાવતી હતી. ત્યાં ઓઢાએ આવી હોથલને આલિંગન દઈ ચુમ્બન કર્યું. જખરાએ પોતાના બાળ સ્વભાવ પ્રમાણે પામરી પોતાના પગમાં ભરાવી મોઢા ઉપર ઓઢી. આવું જોઈ હોથલ અળગી ખસી ઓઢાને કહેવા લાગી કે:—

“ નાથ ! હવે આપણે મંત્રતીવાળા થયા છીએ. આપણા પુત્રની મર્યાદા રાખવી જોઈએ. કેમ કે અત્યારથી તેને મર્યાદા શીખવાના મંસ્ત્રરો પાડવા જોઈએ. આપણે તેને બાળક માની તેની મર્યાદા ન રાખીએ તો તેનામાં મર્યાદાના મંસ્ત્રરો પડે શી રીતે ? અને એમ થવાથી પરિણામે બાળકો અમર્ણદક્ષીણ થાય. જુવો આપના આ વગર વિચારથી જખરાને સરમ આવી તેણે પોતાના સુખ ઉપર ઓઢી લીધું. ”

હોથલના કહેવાથી ઓઢાને પણ તે યોગ્ય લાગ્યું. અને પોતાની ભુલ કબુલ કરીને બોલ્યો કે “ હવે આવી ભુલ કરીશ નહિ. ”

જખરો બે વર્ષનો થયો એટલે બીજા કુંવરને જન્મ આપ્યો તેનું નામ જેસવ પાડયું. આ બંને પુત્રોને જોઈ દમ્પતિ આનંદસાગરમાં જીલવા લાગ્યાં.

બંને કુંવરો મોટા થયા એટલે તેમને સાથે લઈ ઓઢો બોંયરાની બહાર નિકળી ફરવા જતો, અને પોતાના પુત્રો સાથે આનંદ મેળવતો.

ચોમાસાનો સમય નજીક આવ્યો, વરસાદ આવવાની તૈયારી થવા માંડી. ઓઢો બંને કુંવરો નિત્ય નિયમ પ્રમાણે ફરવા નિકળ્યા હતા. આ વખતે સાંજનો સમય હતો. આકાશ વાદળાંથી છવાઈ ગયું હતું, વરસાદ આવશે તેમ લાસ થતો હતો, આવા સમયમાં પોતાના બંને કુમારોને લઈ ઓઢો કુદરતની લીલા જોતો ડુંગરની ટેકરી ઉપર બેઠો, અને બંને કુમારો આસપાસ બાલ ખેલ કરતા હતા. ત્યાં જખરાની નજીક મોર ઘાટો કાઢીને બોલ્યો, આ જોઈ જખરાને કૌતુક થયું અને પોતાના બાળ સ્વભાવ પ્રમાણે એ પથ્થર લઈ તેના સામે દોડ્યો. આવું જોઈ ઓઢાએ જખરાને પોતાની પાસે બોલાવી કહ્યું કે:—

દાહરો.

મોરને નવ મારીએ, તેના રાંતા નેણ;

હવે ચડી ટહુકા કરે, નિત સંભારે સેણ.

“સહુથી છેલ્લા ડુંગરા, ચાહે તેને ચક્રાર;

ભુલ્યાને સંભારી દે, એથી ન મારીએ મોર,”

માટે મોરને મરાય નહિ, આવું સાંભળી જેસવ બોલ્યો કે, “એ શું કહેતો હશે?”

“હું ડુંગરનો મોરલો, કાંકરી ચરપટ ભરું;

રત આવે ન બોલું તો, હૃદય ફાટી મરું.”

આવી રીતે પોતાના પુત્રને જવાબ દઈ પોતાના ચક્રાર

તરફ મુખ રાખી ઓઢો બેઠો હતો. વિચાર કરતાં પોતાનું સહેર, પોતાના ભાઈઓ વગેરે યાદ આવ્યાં. તેથી કહેવા લાગ્યો કે:—

દાહરો.

“ હું કંડકકડારાનો રાજાઓ, રખડું રાનની માંહી;
રાજપાટ સરવે તળ્યાં, તળ્યા કુટુંબ ને ભાઈ.
બહાવાનો વિયોગ, સહન ન થાય શરીરથી;
પ્રભુ મેળવતે જોગ, જઈ મળું મુજ બંધુને.
છોડી સુખ બહુ રાજનું, વનમાં કીધો વાસ;
સેવા કરવા દાસ, પાસે કાંઈ મળે નહિ. ”

આવી રીતે પોતાની જન્મભુમિને યાદ કરી બોલેછે, ત્યાં હોયલે આવી કહ્યું કે, “ નાથ ! આમ દીલ્લગીર શામાટે આવ્યો છો ? મારાથી કાંઈ ભુલ થઈ છે કે આપને ઉદાસ થવાનું કારણ પ્રાપ્ત થયું છે ? ”

“ એવું તો કાંઈ બન્યું નથી પણ મને મારા સગા બહાલા અને દેશ યાદ આવ્યો છે. ” ઓઢાએ પોતાની ઉદાસીનતાનું કારણ કહ્યું.

“ શું ત્યારે મારા ઉપર આપની પ્રીતિ ઓછી થઈ છે ? આપે પ્રથમ મને કહેલું કે તારા માટે આખી સૃષ્ટિના રાજનો ત્યાગ કરું આ વચનો ઉપલક હતા. ” હોથલે પોતાનાપર પ્રેમની શંકા લાવી કહ્યું.

“ તારા ઉપરનો પ્રેમ જોવોતે તેવો પ્રથમ છે. બહુ દિન પ્રતિદિન વૃદ્ધિને પામતો જાય છે. પણ—

સોરઠો.

“ પદ્મરપરનાં ચીત્ર, જળ ધારાથી જાય ના;
(તિમ) બાળાપણના મિત્ર, વિસર્યાં નવ વિસરે. ”

“જેમ પથરપર ચિત્રેલાં ચિત્રો પાણીથી ભુંસાતાં નથી તેમ મારા બાળપણના મિત્રો મારાથી વિસરાતા નથી. તેમને મળવા મતલબ રહે છે. માટે જો મારા સહે-રમાં જન્મી રહીએ તો મને શાંતિ થાય !”

ઓઢાનાં ઉપરનાં વચનો સાંભળી હોથલને ક્રોધ બદલે અને બોલી કે:—

સોરઠો.

“જો તું મળવા ચ્હાય, સગા સંબંધી સર્વને;
તો તો જલદી જાય, દુર રહ્યા તે દેશમાં.”

આવી રીતે હોથલનાં વચનો સાંભળી ઓઢો કહ્યું:—
“પ્રિયતમા ! તું આ શું બોલે ? તારો વિયોગ હું સહન કરી શકું ખરો કે ? પણ મને એ જ વિચાર થાય છે કે, આપણા પુત્રો યુવાન થશે ત્યારે તેમનાં લગ્નાદિક કરવાં જોઈશે. આપણે મારા રાજમાં હોઈએ, તો સારૂ વળી મારો દેશ બહુજ સારો છે.

દોહરો.

“ખાખર બાવળ બોરડી, ઝાંખર ઝાઝાં ઝાડ;
નહિ બીજી ત્યાં વનસ્પતિ, કચ્છમાં બહુ બિઝાડ.”

“કચ્છમાં શું દંભ છે, ત્યાં જવાને આટલા બધા આતુર શા માટે થયા કરો છો. ત્યાં ફળ ફુલવાળી કોઈ વનસ્પતિ નથી. બાવળ, બોરડી અને રણ છે.” આવું હોથલનું કહેવું સાંભળી ઓઢો બોલ્યો કે:—

દોહરો.

“ખેર બાવળને બોરડી, કાંટાવાળી લાખ;
હોથલ હાલો કચ્છમાં, જેમાં માનવ સવાલાખ.”

ત્યાં બાવળ બોરડી અને કાંટાવાળી ઝાડખોડછે ખરી પણ ત્યાં સવાલાખ રૂપીઆની કિંમતનાં મનુષ્યો છે વળી—

ઢાહરો.

“ ઘોડા બલા કાઠિ બલા, પાની લગ પેરવેશ;
વસે ઘણાં જ્યાં રાજવી, ડોલરીઓ કચ્છ દેશ.
વાંકા કુંવરને શુર ઘણા, વાંકા વાડાના વચ્ચ;
કુંવર વાંકા ત્યાં થશે, પાણી પીએ જો કચ્છ, ”

ત્યાંના ઘોડા અને કાઠિ લોકો સારા છે. પાની સુધીનો
ચહેરવેશ છે. ઘણા રાજઓનો સમુહ છે. અને તે વાંકા
છે ઘણા શુરવીરો છે ત્યાંના વાડાના વાછડા પણ સારા
આય છે. માટે તેવા કચ્છનું પાણી પીએ તો આપણા
કુંવરો પણ શુરવીર થાય. એટલા માટેજ કચ્છમાં જવાનો
આગ્રહ કરે છું. ”

હોયજી—“ જ્યારે તમારો આગ્રહ છે ત્યારે હું
કચ્છમાં તમારા શહેરમાં આવું ખરી પણ હું ગુપ્તજ રહી-
શ. માટે નામ તમારે કાઠની પાસે કહેવું નહિ જો મને
જાહેર કરો તો હું ત્યાંથી ચાલી જઈશ. આ સરત કચ્છ
હોય તોજ તમારી સાથે આવું. ”

“ હા, મને એ સરત કચ્છ છે. ” ઓઢાએ
આનંદથી કહ્યું.

આવી રીતે કરાર કરી પોતાના જન્મે કુંવરોને
સાથે લઈ હોયજી સાથે ઓઢા રવાના થયો. હોયજીની
સલાહથી સાથે કાંઈ વાહન લીધું નહોતું. પોતાના બને
નપના કુંવરો ચાલી શકે તેમ દરરોજ ઘોડો પંથ કાપવા
લાગ્યા. અને કેટલેક દિવસે નળિયાથી ત્રણ ગાઉ દુર વા-
વળ કોણુ પર આવેલા વડસર ગામે આવી પહોંચ્યા.
તળાવને કિનારે મુકામ કર્યો. તળાવમાં પાણી પીવા ઢોરો
આવતાં હતાં. તેમાં એક બેંસ પાણી પીવા આવી તેને
ઓઢા ધ ધાગીને જોવા લાગ્યો અને વિચારવા લાગ્યો.

કે. આ બેંસ મારે દુધ ખાવાની હતી અને ચારણે મારા પાસેથી પરાણે દાનમાં લીધી તે તો નહિ હોય ને ! આવો વિચાર કરી બેંસને બોલાવી કે તુરત બેંસે ઓઢાને ઓળખા કાઢ્યો. અને જ્ઞાણ બતાવવા લાગી. બેંસને વાચા નહિ છતાં પોતાનું જ્ઞાણ ઓઢાને બતાવી શકી હતી. ઓઢે તેના શરીરે હાથ ફેરવ્યો. એટલે તેની પાછળ પાછળ ફરવા લાગી.

બીજાં દોરો પાણી પી પાછાં આવ્યાં પણ પોતાની બેંસ આવી નહિ તેથી ચારણ તેની શોધમાં નીકળ્યો. આવીને જુવે મધે તો ઓઢાની આસપાસ જ્ઞાણથી ફરતી પોતાની બેંસને જોઈ એટલે ઓઢાને તુરતજ ઓળખા કાઢ્યો. એટલે આગ્રહ કરી ઓઢાને મીઝમાની કરવા ઘેર તેડી લાવ્યો.

ચારણ પોતાને ધન્ય માનવા લાગ્યો ઓઢા જેવે પોતાને ત્યાં ફરીને બીજાં કોઈ મીઝમાન આવવાનો નથી આવું ધારીને ધણી સારી સરભરા કરી જ્યારે ઓઢા ત્યાંથી રવાના થયો ત્યારે એક વેલ અને એક અશ્વ આપ્યો, પ્રથમ તો ઓઢાએ લેવાની આનાકાની કરી. પણ ચારણના અત્યાગ્રહથી વિના છુટકે લેવા વિના આશ્ચું નહિ પડી ઓઢા બોલ્યો કે:—

દોહરો.

“ મિત્ર કરીએ અંગણા બીજા આળપંપાળ.

જીવતા જશ ગાએ ધણા, મુવા લડાવણ હાર

ઓઢા કે અદાતારનું, રહે ન જગમાં નામ;

ઝાડથી હડતા પંખીનું, પગલું રહે ન તે ઠામ. ”

ચારણ સાથે ‘ રામ રામ ’ કરી ઓઢા પોતાના પુત્રો પત્નિ સાથે રવાના થયો અને થોડા દિવસમાં

ધોલાયગઢ પહોંચ્યો પોતાના આગમનના સમાચાર અગાઉ ધોલાયગઢમાં હોથીજ વગેરેને પહોંચાડયા હતા ઓઢો આવે છે તેવા સમાચાર આખા શહેરમાં સર્વત્ર પ્રસરી ગયા હતા. બધા પ્રગળનોએ ઉત્સાહ કરી પોતાનો હર્ષ પ્રદર્શિત કર્યો હતો.

પોતાના આગમનને ઘણે દિવસે મળવાથી ઓઢાને ઘણા આનંદ થયો હતો. પોતાનું રાજ અને હોથજ આ બંને ઇચ્છીત સુખો એકત્ર થએલાં જોઈ ઓઢો આનંદ સાગરમાં ઝીલવા લાગ્યો. હોથીજ વગેરેને પણ નવું ચૈતન્ય પ્રાપ્ત થયું હોય તેમ લાગવા માંડયું. પ્રગળ વર્ગને ખાત્રી થઈ કે હવે આપણે નિર્ભય છીએ. આપણને યોગ્ય ન્યાય મળશે. આવા વિચારોથી અત્યંત હર્ષ થયો હતો.

હોથીજ રાજકર્તા હોવા છતાં બધા રાજ કારભાર ઓઢાના શિરપર નાખી પોતે નામનો જ રાજ રહ્યો. ઓઢો જેવો બાહોશ અને રાજકારભારમાં કુશળ વ્યવસ્થાપક હોવાથી રાજ વ્યવસ્થા સારી રીતે ચાલવા લાગી. ઓઢાની ગેરહાજરીથી દુસ્મનો સમગ્ર થયા હતા, પણ ઓઢાએ ધોલાયગઢમાં પ્રવેશ કર્યો કે તરત જ બધા શાંત થયા. ઓઢો પોતાનાં જ મકાનો કે જે ઘણા દિવસથી શૂન્યકાર હતા તેમાં જ નિવાસ કરતો હતો તેથી એક વખતના ઉજ્જડ મહેલો અત્યારે મંગળમય દેખાતા હતા. હોથજ પોતાની પ્રથમની શરત પ્રમાણે ગુપ્ત જ રહેતી હતી. કાંઈની સાથે હળતીભળતી નહોતી.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

હોથલનો વિયોગ.

હોથલના ગુપ્ત નિવાસથી ઓઢાના આસજનોમાં ચ-
ચ્ચિનો વિષય થઈ પડ્યો હતો. ઓઢો એક સ્ત્રી પરણી
લાવ્યો છે પણ કોઈને મુખ દેખાડતી નથી. તેનું કારણ
શું હશે ? તે સ્ત્રીનું નામ, તેના પિતાનું નામ, અને ગામ
કીયું હશે ? વગેરે અવનવી શંકાઓ કરતા હતા. “ કોઈ
કહે તે દેવકન્યા હશે એટલે ઓઢો ગુપ્ત રાખે છે ” કોઈ
કહે અપ્સરા હશે તો કોઈ કહે છેક હલકા વરણની હશે
એટલે જ કોઈની સાથે હળવામળવા દેતો નહી હોય અને
તેની કુળજાતિ ગુપ્ત રાખતો હશે.” આમ અવનવા તર્કો
કરતા હતા.

ઓઢાના બધા ભાઈઓ, મિત્રો વગેરે ઓઢાની સ્ત્રી
કાણુ છે તે જાણવા આતુર હતા. પણ ઓઢો કોઈ પણ
રીતે પોતાની સ્ત્રીની ખરી હકીકત કહેતો નહિ. છેવટે બધો
પ્રયાસ નિષ્ફળ મયો ત્યારે એ વાત બધાએ પડતી મુકી.
એક વખત જખરો અને જેસલ પોતાના સમાન વ્યયસ્થક
બાળકો સાથે બજારમાં રમત રમતા હતા. હોથલ ગુપ્ત
રીતે તેમની રમત જોવામાં તદ્દલીન બની હતી. એમાં
મદોન્મત બે પાડા લડતા લડતા આવ્યા. પોતાના કુંવરોને
નુકશાન કરશે આવા લયથી હોથલે પોતાના યોગ બળના
પ્રભાવથી હાથ પ્રસારી બંને કુંભારોને ઉપર ખેંચી લીધા.
આવું અદ્ભુત કાર્ય જોઈ માણસોને આશ્ચર્ય થયું અને આ
સ્ત્રી કાણુ છે તે જાણવાની જીજ્ઞાસા વૃદ્ધિગત થઈ પણ
ઓઢાના દ્રઢ નિશ્ચય આગળ કોઈનો ઉપાય આવ્યો નહિ.

તેથી બધા હતાશ થઇ લાંબી મુડતે એ ચર્ચા પાછી બંધ પડી.

જખરો અને જેસલ પોતાની વયના છોકરાઓને એ-કઠા કરી. જખરો રાજ સિંહાસન ઉપર બેસતો જેસલ પ્ર-ધાન થતો અને બીજાઓને પણ અધિકારી બનાવતો. ધુ-ળથી શહેર બનાવી રમત રમતા. તેમાં કોઇ ચોર થતો કોઇ બારવડીઓ થતો અને જખરો તેમનો ઇન્સાફ કરતો. આવી રીતે રમત રમતા એક દીવસે મદોન્મત થએલો હાથી મહામાત્ર (માવત) ના કબજામાં રહ્યો નહી. અને શહેરમાં નુકશાન કરતો જખરાએ બનાવેલા શહેર પાસે આવી પહોંચ્યો. હાથીના ભયથી છોકરાઓ નદાસ લાગ ક-રવા લાગ્યા. આવું જોઇ જખરો હાથમાં તીરકામદું લઈ હાથી સન્મુખ આવ્યો અને કાન સુધી ખેંચી કુમ્ભસ્થળમાં સ્તીર માર્યો કે તરત આરપાર તીર નીકળી ગયો.

જખરાએ હાથીને તીર માર્યો અને આરપાર નીકળી ગયો, નાના બાળકમાં આટલું પરાક્રમ જોઇ તેની માતા કોણ છે તે જાણવાની જિજ્ઞાસા બધા રોકી શક્યા નહી અને એવો નિર્ણય કર્યો કે, જોદાને દારૂ પાછ બહેકાવી તેની સ્ત્રીની હકીકત જાણી લેવી.

બધા એકત્ર થઇ જોદાને આમંત્રણ કર્યું અને દ-ગાથી જોદાને અતિશય દારૂ પાચો. જ્યારે નશો ધણો આવ્યો ત્યારે એક બીજા કહેવા લાગ્યા કે:—“ જોદો શુર-વીર છે. તેના પુત્રો પણ શુરવીર છે. પણ જોદાની સ્ત્રી સારા કુળની હશે નહી. જો ઉંચા કુળની હોત તો કેવું સારું થાત !”

આવી રીતે પોતાની પ્રાણપ્રિયાની નિંદા થતી જોઇ જોઈ જોદાનું લોહી ઉછળી આવ્યું. આવેશમાં આવી જખ બોલ્યો કે—

(દોહરો.)

“ ધરા વિષુ ધાન ન નિપજે, કુળ વિષુ માદું નોય;
જખરો જેસલ નિપજે, હોયલ ઓઢો હોય. ”

“ શું જખરા અને જેસલ જેવા પુત્રો કુલહીણી
ઝીના ઉદરમાં પેદા થાય ખરા કે ! એ તો જેના ઘરમાં
હોયલ પશ્ચિની હોય ત્યારે થાય. ” ઓઢાએ આવનાર
ખને વીસરી જઈને આવેશમાં આવી કહ્યું.

ઓઢાનાં આવેશયુક્ત વચનો સાંભળી બધા હોયલની
પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. આમ ડેફમાં જેભાન થયેલો ઓઢો
કુલાઈ ગયો. થોડીવારે ડેફમાં જેભાન થયો અને ઘેર ન
જતાં ત્યાંજ જેભાન સ્થિતિમાં રાત્રી નિર્જામન કરી

ઓઢાએ પોતાને પ્રકાશમાં આણી છે. એવું હોયલના
જાણવામાં આવતાંજ પોતાની દાસીને ચાર ચીટ્ટીઓ
આપી અદ્રશ્ય થઈ.

સોરઠો.

“ચીટ્ટીઓ લખી ચાર, હોયલે આપી હાયમાં;
તું ઓઢા વાંચી ન્યાલ, તારે મારે સરત શી ? ”

ઓઢો સહવારે પોતાને મહેલે આવ્યો ત્યારે હોયલને
જોઈ નહિ, તેના મનમાં અતિશય ક્ષોભ થયો. ત્યાં દાસીએ
આવી ચીટ્ટીઓ આપી તેમાં નીચે પ્રમાણે હતું.

(દોહરો.)

અનજળ માફે જ્યાં સુધી. ત્યાંજગી રહી તમપાસ
સરત તોડી પ્રથમ તે, તેથી છોડયો અવાસ.

દેખીશ તમને દ્રષ્ટિએ, નહિં દેખો મુજ રૂપ;

અદ્રશ્ય રહી આપથી, વિયોગી રહીશું ભુપ.

પુત્રો બહાવા પ્રાણથી, તમે પણ પ્રાણ આધાર
નિત નિત નિરખીશ નેત્રથી નહિં મળું લગાર.

પુરા પરણશે જ્યાંહરે, ત્યારે ધરી ઉઠાસ;

આવીશ પોંખવા પુત્રે હેતજધરશે તમ વાસ.

હોથલની ચીઠ્ઠીઓ વાંચી ઓઢાના મનની ધીરજ રહી નહિં. નાના બાળકની પેઠે રડવા લાગ્યો ઓઢાની દીલગીરીની વાત સાંભળી તેના બંધુઓ અને સ્નેહીઓ આવી આશ્વાસન દેવા લાગ્યા કે- “ માણસો મોકલીને હોથલની શોધ કરાવીશું. ” ત્યારે ઓઢે જવાબ આપ્યો કે- “ હોથલ હવે ઓઢની દ્રષ્ટિએ ચડવાની નથી ગમે ત્યાં શોધખોળ કરતાં હવે તેનાં દર્શન થવાં દુર્લભ છે. આમ કદી વિવિધ પ્રકારે વિલાપ કરવા લાગ્યો અને બંધાની મનામણી છતાં અત્ર લીધું નહિં. આવી રીતે આખો દિવસ વિલાપમાં કાઢ્યો જ્યારે દિવસ અસ્ત થયો ત્યારે ઓઢો બોલ્યો કે-—

(દોહરો.)

“સુર્ય આથમ્યો સાંજ પડી, પંખી ચણુ નવ ચરે;

ઓઢો કહે હે ! બંધુઓ, હોથલ નાવી ધરે. ”

ઓઢાનો વિલાપ સાંભળી સધા દુઃખી થયા પણ નિરૂપાય થઈ ચાલી નિકળ્યા.

ઓઢાને હોથલની અત્યંત વિરહ વેદના થવા લાગી.

(દોહરો.)

“ કસાઇ મારે જીવને, નિર્દય થઈ અમાપ;

હોથલ ચાલી નિકળી, કાળજ આપી કાપ;

મેલી મંદીર માળીઆં, મેલી રડતાં બાળ,

હોથલ હાલી નિકળી, પણ ન આવ્યો કાળ. ”

હોથલના વિયોગથી ઓઢો પોતાનું લાન ભુલી ગયો તેના મગજનું સમતોલપણું રહ્યું નહિં તે બહાવરા ખની ગયો અને કહેવા લાગ્યો કે—

(ઢાહરેલ)

“ દુઃખ હોતો ને મારવો, તો શીદ કાપી પ્રિત;
 પ્રિત વસોયા માનવી, તેનું સ્થિર નહિં ચીત.
 ને તારે જાવું હતું. તો કેમ ન કાપી વાત;
 મધ હોત રજ લખ, તો તો શાંતિ થાત.
 પ્રેમ બતાવ્યો તેં ઘણો, બાંધ્યો મોહને પાસ;
 હવે બન્યો હું બાવરો, મુકી મળવા આસ.

ઝોટો હોયલના પ્રેમપાસમાં જડકાઇ ગયો હતો.
 અત્યારે બધું શુન્યકાર જેવું લાગતું હતું. ખાનપાનાદિકનો
 જ્યાગ કર્યો હતો રાજકારોબારમાં બીલકુલ ધ્યાન આપતો
 બહોતો અને હોયલ ! હોયલ એ નામનું રટણુ કરતો
 કરતો હતો. અને કહેતો કે:—

(ઢાહરેલ)

“ ચાલ જેની હાંસની, મધુર કંઠે જયું મોર,
 પ્રીતિવાળી પદ્મણી, જયું ચિત્ત ચંદ્ર ચક્રાર.
 બપૈયા સમ બેલતી, રટતી પીયુપીયુ નામ:
 તે બધુ છોડીને સંચરી. તે વીણુ સુનું ધામ.
 દહ ઝામ મુજ દીલમાં, કાળજે મારી કટાર:
 દુઃખમાં દાહડા કાઢવા, વિના નિગામરી નાર.
 જળમીન સમ તલકુ અરે ! રટુ રસના એ નામ;
 દુઃખ દરિયામાં ડુબીઓ, બન્યો બહુ બેકામ. ”

હોયલ ! હોયલ ! ! મારા અપરાધની ક્ષમા આપ !

મેં મારી સરત તોડીને ગુન્હો કર્યો છે પણુ તે
 મારા ગુન્હા સામે ન જો. દારૂના કેદમાં હું લાન ભુલ્યો
 હતો. અરે ! દુષ્ટાએ ઘણાને પાયમાલ કર્યા છે ઘણાને
 શનેરાન રખડાવ્યા છે. ઘણાને અત્યંત દુઃખમાં ધકેલ્યા
 છે છતાં તેનો સંગ છોડતા નથી ! જો મેં દારૂનો સંગ ન

કર્યો હોત તો આ દુઃખમાં મારે પડવું ન પડત મારા
પ્રાણ કરતાં પણ પ્યારી હોયલનો વિયોગ ન થાત. મેં
તેના માટે પણા દવસ બાઈઓ અને રાજ્યસુખનો ત્યાગ
કર્યો પણ છેવટે તેનો અસલ વિયોગ સહન કરવો પડ્યો.
અરેરે ! છેવટે મેળાપ પણ થયો નહિ.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

હોયલનો મેળાપ અને આનંદનો અવધિ.

ઓઢાનું શરીર દિન પ્રતિદિન સુકાવા લાગ્યું આવ-
શાંત અસુશ્રાવથી નેત્રનું તેજ ઓછું થયું પ્રૌઢાવસ્થા હોવા
છતાં વૃદ્ધા વસ્થા દેખાવા લાગી પોતાના પિતાની આવી
સ્થિતિ જોઈ જખરો બોલ્યો કે:—“પિતાજી ! આમ વિલા-
પ શા માટે કરો છો? આપ જેવા પ્રજાશાળી પુરૂષો આમ
વિલાપ કરે તો પછી આમે બાળકાને તો ધૈર્ય રહેજ શાનું ?
માટે આપને વિલાપ કરવો ઘટે નહિ. ”

પોતાના પુત્રોનાં વચન સાંભળી નિસ્વાસ નાંખીને
બોલો બોલ્યો કે:—

દાહરો.

“જખરા ! મનવાળુ બાણું, (પણ) વળવા દીએ ન વિયોગ
વિરહામિ વાગીઓ, નવ શાંતિ તણો સંયોગ.
જેશલ ! મન જપે નહિ. જો તું હૃદયને ખોલ;
હૃદય બધું સળગી ગયું, તુટ્યો મારો કોલ. ”

“ જખરા ! વિયોગનું દુઃખ સહન કરવું અત્યંત
દુર્ધટ છે. જેના હૃદયમાં પ્રેમના વીંછીએ વિયોગનો ડંઙ
કર્યો નથી તેને તે વેદનાનું સ્મરણ ક્યાંથી હોય ? મારા
હૃદયમાં હોયલના વિયોગની પ્રખર અમિ બળ્યા કરે છે.

તે મારા લોહીને બાળે છેમઅને મલાહીતું જે પાણી થાય છે તે અસહ્યારા બહાર આવે છે હું ધણી શાંત રાખવાનો ઉપાય કંઈ છું પણ વિરહનો અગ્ની રહેવા દેતો નથી. માટે શું કંઈ ! હવે તો આ જાંદગી આવી રીતે કદપાંત અને દુઃખમાંજ પુરી કરવાની છે. કમકે હવે હોથલનો મેળાપ થવાનો નથી તેના મેળાપ સવાય મને શાંતિ વળવાની નથી. માટે હવે આ શરીરમાંથી જેટલા વહેલા પ્રાણુ જાય તેટલું વહેલું સુખ થાય ' ઓઢાએ પોતાની સ્થિતિ કહી.

ઓઢાએ હોથલના વિયોગનું ધણું દિવસ દુઃખ સહન કર્યું. પણ હોથલનો મેળાપ થયા નહિ એટલે વિચાર કર્યો કે જાને પુત્રાનાં લગ્ન કરવા તેણે વચન આપ્યું હતું કે પુત્રાના લગ્ન વખતે પોંખવા આવીશ જો એ વખતે આવે તો તેને એક વખત નજરે જોઉં તો ખરો આમ વિચારી થળના સોઢા જાતના લાખો, અને વિસોજી નામના સરદારો હતા તેમની કન્યા જોડે સગપણ કરી જખરા અને જેસલના લગ્નની તૈયારી કરી.

લગ્નનો દિવસ પાસે આવ્યો, ઓઢાણું મોકલી જાને કન્યાઓને ઘોલાયગઢમાં લાવ્યા એટલે ઓઢાએ કહેવરાવ્યું કે " જ્યારે હોથલ પોંખવા આવે અને તમે પગે લાગો ત્યારે માગવાનું કહેશે એટલે તમારે કહેવું કે અમારે સાસુ જોઈએ છીએ. આ વખતે તમને ખીજું માગવાનું કહેશે. ઘણો લોભ બતાવશે પણ કશાથી તમારે લોભાવું નહિ પણ જે કહું છું તે એકજ વચન માગવું. "

લગ્નના દિવસે શાસ્ત્રવિધિથી જખરાનાં લગ્ન લાખા-જી સોઢની કન્યા જોડે અને જેસલના લગ્ન વીસાજી સોઢની કન્યા સાથે થયા. પોતાના પુર્વ વચનાનું સાર હોથલ

હાથમાં થાળ લઈ પોંખવા આવી હોયલને જોઈ ઓઢાને નવું જીવન આવ્યું પણ પુત્રવધુઓ "પોતાનું કહેલું માગશે કે કેમ ?" આ શંકા થવા લાગી.

વરવધુઓને પોંખીને હોયલ આનંદમાં આવી. જ્યારે જખરાની વહુ પગે લાગી ત્યારે હોયલે કહ્યું:— "ખેટા તમારે જે મનમાં ઇચ્છા હોય તે માગો હું તમારા મનની ઇચ્છા પૂર્ણ કરીશ.

આ વખતે શું માગવું તે વિચાર થઈ આવ્યો. વચન એક અને માગવાની વસ્તુઓ પોતાની દ્રષ્ટિ સમક્ષ ધણી દેખાવા માંડી. આમ વિચાર કરવા લાગી ત્યારે હોયલે ફરી ફરીને માગવાનું કહેવા માંડ્યું. આથી જખરાની સ્ત્રી ગલ-રાઈ ગઈ, જલદી માગી લેવાનો વિચાર કરી કહ્યું કે:— "આપના ગળામાં હાર છે તે આપો."

મોટી પુત્રવધુની આવી માગણીથી હોયલે ધણી પ્રસન્નતાપૂર્વક પોતાનો હાર તેના ગળામાં પહેરાવ્યો. મોટી વધુએ જે માગવાનું હતું તેથી ઉલટું માગ્યું. આથી ઓઢાના શોકનો પાર રહ્યોજ નહીં. હવે બધો આધાર નાની પુત્ર વધુ ઉપર રહ્યો. જે તે માગતાં જીલશે તો ફરીને હોયલને મેળાપ થવાનો નંથી આમ ચિન્તા મગ્ન ઓઢો શું બને છે તે જોવાને આતુર બન્યો.

નાની પુત્રવધુએ આવીને હોયલને પ્રણામ કર્યા એટલે હોયલે ઇચ્છીત વસ્તુ માગવા કહ્યું. એટલે વિનયથી જેસલની સ્ત્રી બોલી કે:—

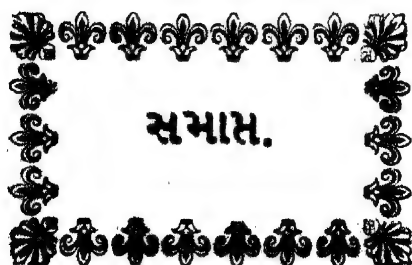
"મારે બીજું કંઈ જોઈતું નથી. પણ જ્ઞાન આપ નાર, રક્ષા કરનાર, માતૃવત્ પ્રેમ રાખનાર સાસરીયામાં સાસુજ છે. સાસુ વિના વ્યવહારિક જ્ઞાન મળેલું નથી. જે સાસુ હોય તોજ મને વ્યવહારિક જ્ઞાન મળે માટે આપે

જને વચન આપેલું સત્ત્વ કરવું હોય તો આપ હો તોજ
અમારા લાડ લડાવો. કેમકે પિયરમાં માતા અને સાસ-
રીયામાં સાસુ હોય તોજ લાડ અને કાડ પુરા થાય છે
એમ માતા વિનાનું પિયર લૂખું છે તેમ સાસુ વિનાનું
સાસરું લૂખું છે માટે આપ અહિંજ રહો એજ માગું છું.

નાની પુત્રવધુની માગણીથી હોયલ બંધાઇ ગઇ. પોતે
હવે ત્યાંજ રહેશે એમ કરી પુત્રવધુને સંતોષી ઓઢાને આ
માગણીથી કેટલો આનંદ થયો હશે તે વાંચકોજ કદાપી શકશે
તેના આનંદનું વર્ણન આ છુદ્દ લેખનીથી થઈ શકે તેમ
નથી.

હોયલ હવે ઓઢાની પુર્વવત્ સેવા કરવા માંડી
આખા શહેરમાં હોયત્ર પ્રસિદ્ધ થવાની વાત ફેલાઈ ગઇ.
ઓટલે બધાને આનંદ થયો. એક વખતનો દુઃખસાગરમાં
ડુબેલો ઓઢો અત્યંત સુખમાં ગરકાવ થયો. પુર્વવત્ રાજ
અર્થમાં જોડાઇ પ્રજાનું રક્ષણ કરવા લાગ્યો. હવે ઓઢાને
હોયલ પ્રત્યેનો લય દુર થયો હતો તેથી પોતાને ધન્ય
આનવા લાગ્યો અને સર્વત્ર આનંદ થવા લાગ્યો.

શાંતી શાંતી શાંતી.

જાહેર ખબર.

ચુકસેજર-મંગળદાસ જોષ્ઠતારામના પુસ્તકાલયમાં
વેચાતાં પુસ્તકોનું સુચીપત્ર.

નરસિંહ મહેતા નોવેલ.

વાંચનાર નરસિંહમેતાના નામથી કોઈ પણ માણસ
અજાણ્યું નથી જેને અંસારમાં રહી અનેક કષ્ટ વેડી છેવટે
વૈકુંઠમાં વાસ કર્યો ભક્તીરસથી ભરપુર છતાં કીમત ૦૫૫

ચતુર મુંદર—(બાર ભાગ) જેની અંદર રાસ લીલા
અને લક્ષમાં ગાવાના ગીતો અને રસીક ગરબીઓથી તૈયાર
કરાવેલું સરસ કાગળ અને સફાઈદાર બાઈડીંગવાળું બેસે
ચોવીસ પાનાનું દળદાર પુસ્તક કીમત ૦-૧૨-૦

છેલજરાર—અતી મનોહર નોવેલ વાંચનાર એક
વખત હાથમાં લીધા પછી મુકવાનું મદીલ ન કરે માટે જરૂર
આજે મંગાવો કીમત ૦-૮-૦

જસમાં ઓડણ મોટી—જેણે બહાદુર સીધરાજને
હરાવી અનેક સંકટ વેડી પોતાનું શીયળ સાચવ્યું છે માટે
અવશ્ય ખરીદ કરો કીમત ૦-૫-૦

કાનો કુંભાર અને સતી પારવતી—જેને પોતા-
ના પરાક્રમ વડે બાદશાહનો માનીતો થઈ લડાઈની અંદર
વીજળ મેળવી પોતાનું નામ અમર રાખ્યું છે. કી. ૦-૬-૦

કામીની ચરીત્ર—(સ્ત્રીઓના ચરિત્ર વાંચવા હોય
જરૂર ખરીદો કીમત ૦-૧૨-૦

કળી કૌતક—ગમ્મત સાથે આનંદ આપનાર પુસ્તક
કીમત ૦-૧૨-૦

માન મુસાફીર—આ પુસ્તકની અંદર માનસીંગ
અનેક લોકોનાં કષ્ટ કાપી પોતે પોતાની જાંદગી કેવી હાલ-
તમાં મુજરી છે જરૂર મંગાવો કી. ૦-૧૨-૦

સંગીત લીલાવતી—લીલાવતીએ પોતાના બર-

આરને ગુણકને ત્યાંથી કેવી રીતે છોડાવી લાવી તેનો આખે-
હુખ ચીતાર કી. ૦-૫-૦

રાણકદેવી રાયખેગાર—આ પુસ્તકની અંદર રાણક
દેવીએ સીધરાજને કેવી રીતે આપ આપ્યો છે અને પોતાનું
સીયળ સાચવી જેને પોતાનું નામ અમર રાખ્યું છે કી. ૦ા

ચંદ્રસેન વેણી પદમણી—રાજકુમાર ચંદ્રસેન વેણી
પદમણી માટે ફકીરી લગ્ન કેટલાંક વરસ સુધી હુખ વેડી
પોતાના મીત્રની મદદથી જેને પદમણી મેળવીએ કી. ૦-૫-૦

અલીમન્યુ ચકાવો—કુરુક્ષેત્રની અંદર પાંડવ અને
કૌરવ વચ્ચે થયેલી લડાઈમાં જેણે પોતાની નાની વયમાં
દુશ્મનોને હરાવી વીજ્ય મેળવી જેણે પોતાનું નામ રાખ્યું
છે કીમત ૦-૧૨-૦

ગલધર આખ્યાન—ગલધર અને વ્રંદાનું આખે-
હુખ ચરીત્ર કી. ૧-૦-૦

વીલાસ મુંદરી—અદ્ભુત ગદ્યના પલંગ એકથી
આઠ ભાગ વાંચવા લાયક કી. ૦-૫-૦

મીરાંઆઈ નોવેલ—ગીરધરલાલજીનો મહાન ભક્ત
જેને પોતાની સાચી ભક્તીથી જેરના પ્યાલા અમૃત કરી
પોતે પી ગયાં છે માટે આ સતી બાળાનું જીવન ચરીત્ર
જરૂર વાંચો કીમત ૧-૦-૦

માહુનની મોરલી—આ પુસ્તકની અંદર કૃષ્ણચંદ્રે
પોતાની મધુર મોરલીથી પૂજ અને ગોપીઓને કેવી રીતે
મેલી કરી ચુકાન કરીછે માટે અવશ્ય વાંચો કીમત ૦-૫-૦

એ સીવાય અમારી પાસેથી વાર્તાઓનાં તેમજ નાટ-
કોનાં અને ભજન તથા જોતીપનાં પુસ્તકો સામટાં તથા
છુટક મળી શકશે.

લખો નીચેના સરનામે

શુકસેલર-મંગળદાસ જોધતારામ.

રીચીરોડ-અમદાવાદ.

જાહેર ખબર.

બુકસેલર, મંગળદાસ જોષ્ઠતારામના પુ
કાલયમાં વેચાતાં પુસ્તકોનું મુચીપત્ર

ચતુરમુંદર (બારભાગ) કિંમત.	૮-૧
જસમા ઓડણ મોટી	૫ ૦-
હોથલ પદમણી વાર્તા.	૫ ૦-૧
છેલ જશરની વાર્તા.	૫ ૧-૧
કાના કુંભારની વાર્તા.	૫ ૫-
ચ દ્રસેન વેણીપદમણી.	૫ ૮-
સદેવ ત સાવળીંગા.	૫ ૦
નરસીંહ મેહેતા નાવેલ.	૫ ૦-
કુડા બોતેર મોટી.	૫ ૮
જાલ મર આખ્યાન.	૫ ૧

એ શીવાય તમામ જાતનાં
છપાવી ઇ કાયત બાવે વેચનાર બુક
મંગળદાસ જોષ્ઠતારામ,
સચીરાદ અમદ

